

PÛŞİDE

2

OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ PÛŞİDELER

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

VE

PÛŞİDELERİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İstanbul Beylerbeyi
Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

TÜRÇEKİ

Türbeler Öğretmeler
Eğitimi ve Araştırma
Kurumu ve Yayıncılık
Dairesi

Istanbul Beylerbeyi
Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

HAZIRLAYAN

Istanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü adına;
Derya ADIGÜZEL - Müşfika AKBULUT

İSTANBUL 2019

PÛŞİDE
2

OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİNDEKİ DİVAL İŞİ PÛŞİDELER

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ
VE
PÛŞİDELERİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I-II
KISALTMALAR.....	III-IV

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

1. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ.....	2-30
1.1. Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ndeki Sandukalar.....	22
1.2. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Haziresi.....	28

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ'NDE MEDFUN OLAN KİŞİLER

2. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN.....	32-107
2.1. Mihrişah Valide Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler.....	52
2.1.1. Mihrişah Valide Sultan Külliyesi.....	52
2.1.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sebili.....	55
2.1.1.2. Mihrişah Valide Sultan İmareti.....	62
2.1.1.3. Mihrişah Valide Sultan Sıbyan Mektebi.....	76
2.1.2. Mihrişah Valide Sultan Su Bendi.....	77
2.1.3. Çeşmeler.....	82
2.1.3.1. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1206).....	83
2.1.3.2. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1206).....	87
2.1.3.3. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1212).....	90
2.1.3.4. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1220).....	92
2.1.4. Camiler.....	94
2.1.4.1. Levent Çiftliği Camii.....	94
2.1.4.2. Humbarahane (Kumbarhane) Camii.....	97
2.1.4.3. Taksim Topçu ve Top Arabacıları Kışlası Camii.....	105
2.1.4.4. Mehmed Paşa Camii.....	105

3. BEYHAN SULTAN.....	108-125
3.1. Beyhan Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler.....	112
3.1.1. Çırağan Beyhan Sultan Sahilsarayı.....	112
3.1.2. Arnavutköy Beyhan Sultan Sahilsarayı.....	116
3.1.3. Kuruçeşme Beyhan Sultan Çeşmesi.....	119
3.1.4. Arnavutköy Beyhan Sultan Çeşmesi.....	120

4. HATİCE SULTAN.....	126-149
4.1. Hatice Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler.....	128

4.1.1. Neşatâbâd Sarayı.....	128
4.1.2. Hatice Sultan Çeşmesi.....	143
4.1.3. Adilşah Kadın Camii (Hatice Sultan Camii - Şişehane Camii).....	147

5. REFET KADIN.....	150-151
---------------------	---------

6. RAHİME PERESTU VALİDE SULTAN.....	152-166
--------------------------------------	---------

6.1. Perestu Valide Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler.....	158
6.1.1. Fatih Silivrikapı Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa Külliyesi'nde, Sebil, Çeşme ve Muvakkithanenin Yer Aldığı Yapı Grubu.....	158
6.1.2. Bâlâ Mektebi.....	161
6.1.3. Perestu Kadın Çeşmesi.....	163
6.1.4. Rahime Sultan Camii.....	164
6.1.5. Mecidiyeköy Merkez Camii.....	165

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ PÜŞİDELERİ

7. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ PÜŞİDELERİ.....	168-210
---	---------

7.1. Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi.....	174
7.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesine İşlenmiş Yazılar.....	179
7.2. Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi.....	184
7.2.1. Beyhan Sultan Sanduka Püşidesine İşlenmiş Yazılar.....	188
7.3. Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtüler.....	192
7.3.1. Sanduka Üzerindeki Makâm-ı İbrahim Kisvesi Parçalarından Oluşmuş Örtü.....	195
7.3.2. Kuşak.....	203
7.3.3. Baş Levhası.....	204
7.3.4. Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtülerin Desen Çizimi.....	205

8. PÜŞİDE PROJESİ KAPSAMINDA MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİNDEKİ SANDUKALAR İÇİN HAZIRLANAN PÜŞİDELER.....	212-230
--	---------

8.1. Mihrişah Valide Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide.....	214
8.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi.....	215
8.2. Beyhan Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide.....	220
8.2.1. Beyhan Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi.....	221
8.3. Hatice Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide.....	226
8.3.1. Hatice Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi.....	227

EK. PÜŞİDE PROJESİ SERGİ VE TANITIM PROGRAMI.....	231
---	-----

BİBLİYOGRAFYA.....	240
--------------------	-----

ÖNSÖZ

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak amacımız; Türk kültürünün ve kültürün parçası olan geleneksel sanatlarının, aslına sadık kalınarak ya da aslından ilham alınarak, günün zevki, teknolojisi ve imkânları ile harmanlanıp ulusal ve evrensel boyutta tanınmasını; eğitim ve üretim yoluyla geliştirilip gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü ile yaptığımız görüşmeler neticesinde dekoratif ve tarihî nitelikleriyle, Türk Süsleme Sanatı içinde önemli bir yere sahip olan ve zaman içinde yok olma tehdi bulunan püşidelerimizin, gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapmaya karar verdik. Bu karar doğrultusunda başladığımız “Püşide Projesi” ile İstanbul’da bulunan Osmanlı Hanedanı’na ait türbelerdeki dival işi püşidelerin desen arşivinin hazırlanması ve uygun görülenlerin üretimini gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yaptık.

Çalışmalarımız sırasında başta T.C. Cumhurbaşkanlığı olmak üzere, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, TÜRÇEK ile maddî manevî yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm kurumlara minnettarım.

Projemizin hâmisî, Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi ve bu projenin koordinatörlüğü görevini yürüten, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Sanat Danışmanı, Restoratör, Çini Sanatkârı Sayın Ayşe ÖZKAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca projede görev alan Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kütahya, Samsun, Trabzon olgunlaşma enstitüleri ile İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Yusuf GÜRLEK
İstanbul Beylerbeyi Sabancı
Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanlığın farklı ihtiyaçları neticesinde ortaya çıkmış, kültürlerin etkileşimi ile gelişmiş olan el sanatları, diğer tüm sanat dallarında olduğu gibi doğdukları toplumların duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasında toplumların kültürel kimliği mahiyetindeki bu sanatların tanıtılması, korunması ve yaşatılması için işbirliği protokolü imzalanmış ve bu doğrultuda “Püşide Projesi” için çalışmalara başlanmıştır.

Geleneksel el sanatlarımız içerisinde önemli bir yeri olan Maraş işinin (dival işi) seçkin örneklerinin görüldüğü Osmanlı Hanedanı’na ait türbelerdeki püşidelerin (sanduka örtüsü), koruma altına alınarak gelecek nesillere aktarılabilmesini

amaçladığımız bu projede olgunlaşma enstitülerimiz aracılığıyla çalışmalar yapmaktayız. Desenleri, hatları, kullanılan malzeme ve işçilikleri ile kültür tarihimiz açısından kıymetli ve üretildikleri dönemin sanat anlayışını yansıtmaları açısından kaynak niteliğinde olan bu eserlerin, ulusal ve evrensel boyutta tanınmasını sağlamak amacıyla projemiz kapsamında, püşideler ayrıntılı olarak fotoğraflanmakta ve desen çizimleri yapılarak arşivlenmektedir. Ayrıca yapılan tüm çalışmaları içeren kitaplar hazırlanmaktadır.

Başta projemizin hâmilliğini üstlenerek çalışmalarımızda bize yol açan ve bu konuda farkındalık oluşmasına vesile olan Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi’ye ve projede emeği geçen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

TÜRÇEK Yönetim Kurulu

KISALTMALAR

AŞ	Anonim Şirket
B	Recep
b.	Bin
bk.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Ca	Cemâziyelevvel
c.c.	Celle Celâlühû
C.EV.	Cevdet Evkaf
cm	Santimetre
D.BŞM.d.	Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Kalemî Defterleri
DBİst.A.	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
doğ.	Doğum Tarihi
H	Hicri
HAT	Hatt-ı Hümâyûn
Hz.	Hazreti
haz.	Hazırlayan
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
m	Metre
m ³	Metreküp
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
N	Ramazan

nr.	Numara
öl.	Ölüm Tarihi
R	Rebiülâhir
r.a.	Radiyallâhu Anhu
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Ş	Şaban
TSMA.e	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Emanet
TSMA.d	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vb.	Ve Benzeri
Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat
yay. haz.	Yayına Hazırlayan
Z	Zilhicce

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

1. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

İstanbul'un Eyüpsultan ilçesi Sultan Reşat Caddesi'nde,¹ bugün cülus yolu² olarak da bilinen sokakta yer alan Mihrişah Valide Sultan Türbesi, imaret,³ sebil, hazire, çeşmeler ve sıbyan mektebinin de dâhil olduğu Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'nin⁴ bir parçasıdır.

Külliye'nin cülus yoluna bakan cephesindeki siyah-beyaz yuvarlak kemerli, Enbiyâ Süresi 35. âyetten⁵ bir bölümün (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ *kullü nefsin zâikatu'l-mevt*) yazılı olduğu kapı, türbe girişinin de bulunduğu hazireye açılmaktadır. Kapının iki yanında, kapı açıklığının olduğu orta bölüme göre daha dar olan bölümlerde, ikişer sütunçe arasında küçük birer çeşme bulunmaktadır. Bu bölümlerin üstlerinde ise sülüs hatla لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ *Lâ ilâhe illallah*⁶ ve مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ *Muhammedün rasûlullah*⁷ yazılı daire formunda birer madalyon vardır. Kapı kemerinin kilit taşı, stilize istiridye kabuğu motifi kullanılarak belirginleştirilmiştir. Yapının süslemelerinde bu motifin farklı yorumları görülmektedir.

1 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/eyupteyasam>; <http://sehirh.aritasi.ibbgov>.

tr/?lat=41.04337462254341&lon=28.92925634980201&zoom=18&title=Bilg%20Al&angle=0

2 Kılıç kuşanmak için Eyüpsultan'a gelen Osmanlı padişahlarının Eyüp Sultan Türbesi'ne gitmek üzere takip ettikleri yol (bk. Süleyman Faruk Göncüoğlu, *İstanbul'un Önsözü "Eyüpsultan"*, İstanbul 2017, s. 95).

3 Osmanlı döneminde fakirlere ve medrese talebesine sıcak yiyecek dağıtmak amacıyla kurulmuş hayır müessesesi (bk. Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 219 - 220).

4 Vakıf kuran hanım sultanlar arasında olan Mihrişah Valide Sultan, kendi türbesinin de dâhil olduğu Eyüpsultan'daki bu külliye ile birlikte çok sayıda hayır eseri vakfetmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki 636 numaralı defterde kayıtlı 21 Zilhicce 1209 (Milâdî 9 Temmuz 1795) tarihli vakfiyesinde, Mihrişah Valide Sultan tarafında inşa ettirilmiştir olan bu külliye dâhilindeki türbe, imaret, sebil ve çeşmelerden detaylı olarak bahsedilmiştir. Bu vakfiye ile birlikte yine Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki 636 ve 58 numaralı defterlerde Mihrişah Valide Sultan adına kayıtlı 15 Şaban 1204 (Milâdî 30 Nisan 1790), 25 Recep 1211 (Milâdî 24 Ocak 1797), 23 Cemâziyelâhir 1215 (Milâdî 11 Kasım 1800), 15 Şaban 1215 (Milâdî 1 Ocak 1801) tarihli vakfiyeler ile vakfiye zeyilleri ve oğlu III. Selim tarafında, ölümünden sonra annesi için tesis edilmiş olan 21 Şaban 1220 (Milâdî 14 Kasım 1805) tarihli vakfiye bulunmaktadır (Mihrişah Valide Sultan vakfiyesi hakkında detaylı bilgi için bk. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter Numarası: 58, 636; *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınları / Hanım Sultan Vakfiyyeleri*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1990, s. 209 - 275; İdris Akarçesme, *Mihrişah Valide Sultan Vakfı (Kurumları, Hayır Hizmetleri ve Akademi)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, İstanbul 2014).

5 Enbiyâ Süresi 35. âyetin meâli: "Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzafer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 355).

6 Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur.

7 Muhammed (s.a.v.) Allah'ın (c.c.) resulüdür.

İki basamaklı mermer kaide üzerinde yükselen Mihrişah Valide Sultan Türbesi, dışbükey formda on iki yüzlü, kubbeli, mermer bir yapıdır. On iki yüzün her birinde (alt sırada kapı ve kapının sağı, solu; üst sırada kapının üstü hariç) çift sıra hâlinde düzenlenmiş yuvarlak kemerli pencereler bulunmaktadır. Pencere kemerlerinin kilit taşları, alt ve üst sırada farklı olmak üzere istiridye kabuğu formu verilerek belirginleştirilmiş ve türbe süslemesine dâhil edilmiştir. Pencerelerin üst ve altlarındaki yatay silmeler türbenin dış cephesini yatay olarak bölerken pencereler arasına yerleştirilmiş -üst sırada kırmızı, alt sırada siyah- sütunçeler cepheyi dikey olarak bölmekte ve on iki yüzün her birini ayrı olarak vurgulamaktadır. Dışbükey on iki yüzü ve pencereler arasındaki sütunçelerin duvara gömülmüş durumda oluşu türbeye yuvarlağa yakın bir biçim kazandırmaktadır.⁸

Mihrişah Valide Sultan Türbesi ve Ana Giriş Kapısı

8 Sevgi Parlak, "Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 30, İstanbul 2005, s. 42 - 44.

Türbeye, ortası kubbe, yanları tonoz örtülü üç bölümlü revakla giriş yapılmaktadır. Kubbe ve tonozlar kalemşiyle bezenmiştir. Türbenin siyah-beyaz mermer kemerli giriş kapısında Kasas Sûresi 88. âyetin "O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır."⁹ meâlindeki bölümü (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) yazılıdır. Kapının sağında ve solunda ahşap kanatlı dikdörtgen formda birer dolap bulunmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Türbesi ve Haziresi¹⁰

9 Kasas Sûresi 88. âyetin meâli: "Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz" (bk. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, s. 435).

10 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrişah-sultan-imareti-ve-haziresi/1044>

Mihrişah Valide Sultan Türbesi Girişi¹¹

Girişin Örtü Sistemindeki Kalemîşi Süslemeler

11 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrisah-sultan-imareti-ve-haziresi/1044>

Türbe Giriş Kapısı

Türbe içerisinde iki sıra hâlinde planlanmış pencereler dış cephedeki kompozisyonu devam ettirmektedir. Alt sırada 9 kenarda ahşap kanatları olan pencereler, bir kenarda kapı, kapının sağ ve solundaki iki kenarda ise yine pencereler gibi ahşap kanatlı dolaplar vardır. Alt sıra pencereleri yerden yaklaşık 1 metre yükseklikten başlamaktadır. Kapı dışarıda olduğu gibi siyah-beyaz yuvarlak kemerlidir. Kemer üstünde Haşr Sûresi 2. âyetin “Ey basiret sahipleri, ibret alın”¹² meâlindeki son kısmı (فَاعْتَرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ) *Fe 'tebirü yâ uli 'l-ebşâr*) yazılıdır. Üst sırada kapı üstü hariç her kenarda bir, toplamda 11 revzenli pencere bulunmaktadır.

Türbe Giriş Kapısı ve İki Yanındaki Dolaplar

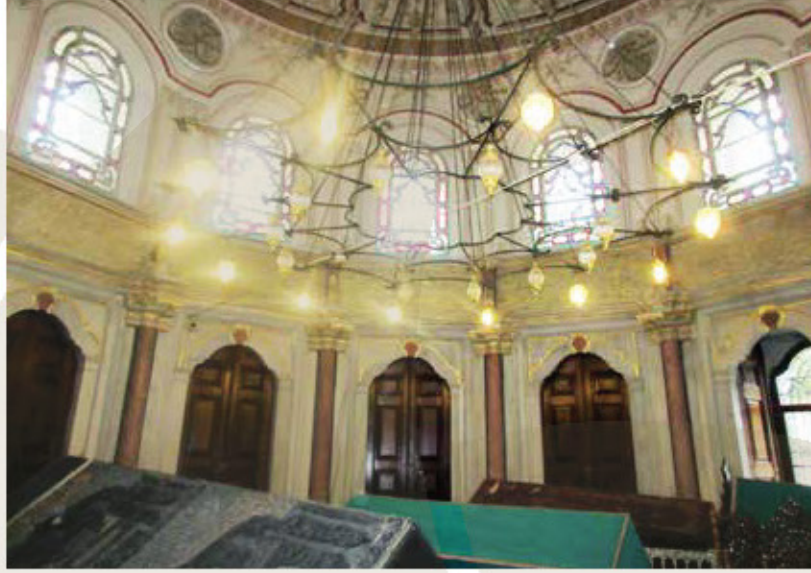
12 Haşr Sûresi 2. âyetin meâli: “O, kitap ehlinin inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah’ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü’minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın” (bk. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s. 611).

Türbe Giriş Kapısı ve Yanındaki Dolap

Fe 'tebirü yâ uli 'l-ebşâr “Ey basiret sahipleri, ibret alın.”

Alt Sıra ve Üst Sıra Pencereleri

Mihrişah Valide Sultan Türbesi - Restorasyondan Önce¹³

13 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrisah-sultan-imareti-ve-haziresi/1044>

Alt sırapencerelerinin üstünde, -mermer üzerine iki sıra olarak düzenlenmiş- kuşak yazısı bulunmaktadır. Celi sülüs hatla Mülk Süresinin yazılı olduğu 1210 (Milâdî 1795 / 1796)¹⁴ tarihli kuşak yazısı giriş kapısı üzerindeki kenardan başlayarak, girişin solundaki kenarda tamamlanmaktadır.

Yazının sonundaki hattat imzasından (کتبه محمود جلال الدین) *Ketebehü Mahmūd Celâleddîn* "Onu Mahmud Celâleddin yazdı") yazının Mahmud Celâleddin¹⁵ hattı olduğu öğrenilmektedir.

Hattat imzasından ayrı daha küçük olarak yazılmış, (رسمه محمد شوقي) *Resemehü Mehmed Şevki* "Onu Mehmed Şevki resmetti") ibaresi de yazıyı mermere aktaran sanatçının ismini veriyor olmalıdır.

Kuşak Yazısı Sonundaki Hattat İmzası

14 Hicrî, Milâdî ve Rûmî tarihlerin çevrilmesinde, "www.ttk.gov.tr"nin "Tarih Çevirme Kılavuzu" kullanılmıştır.

15 Doğum tarihi belli olmamakla birlikte, Hicrî 1188'de (Milâdî 1774) yazılmış mükemmel bir murakkaası görüldüğünden Hicrî 1163 (Milâdî 1750) yılı civarında doğduğu tahmin edilen, Mahmud Celâleddin Efendi Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde dünyaya gelmiştir. Şeyh Hamdullah'ın ve Hâfız Osman'ın eserlerine bakarak kendi gayretiyle sanatını geliştirmiş ve üstat seviyesine çıkmıştır. Eserlerini önceleri Mahmûdü'l-Mevdûd imzasıyla yazmış, sonradan Mahmud Celâleddin ismini tercih etmiştir. Müze ve koleksiyonlarda mushaf, en'âm-ı şerîf, evrâd-ı şerîfe, dua kitapları, kıta, murakkaa, hilye ve levha şeklinde mükemmel yazıları vardır. Hicrî 1245 (Milâdî 1829) yılın da vefat eden Mahmud Celâleddin Efendi, Eyüp Sultan civarındaki Şeyh Murad Dergâhı haziresine gömülmüştür (bk. M. Uğur Derman, "Mahmud Celâleddin Efendi", *DİA*, C. 27, İstanbul 2003, s. 359).

Mahmud Celâleddin İmzası Olan Son Bölüm - Kapı Girişinin Solundaki Kenar

Üst sıra pencerelerinin üzerinde, Allah (c.c.) ve Muhammed (s.a.v.) lafızları ile birlikte dört halifenin (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali), Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'in ve Zübeyr (r.a.), Saîd (r.a.), Sa'd (r.a.), Talha (r.a.) isimlerinin yazılı olduğu daire formunda madalyonlar yer almaktadır.

Türbe içerisinde, üst sıra pencerelerine kadar tüm kenarlar mermerdendir ve alt sıradaki tüm pencerelerin arasına birer kırmızı sütunçe yerleştirilmiştir. Üst sıra pencerelerden kubbeye kadar olan boşluklar ve kubbe kalemişi ile bezenmiştir. Ağırıklı olarak kırmızı tonunun kullanıldığı kubbe süslemesi, göbekteki madalyondan dağılıp kubbe eteğindeki bordürle sınırlandırılmış 12 kollu kıvrım üzerinden şekillenmiştir. Kıvrımlar arasında, çiçek buketleri ile "C" kıvrımları etrafında gelişen desenler yer almaktadır.

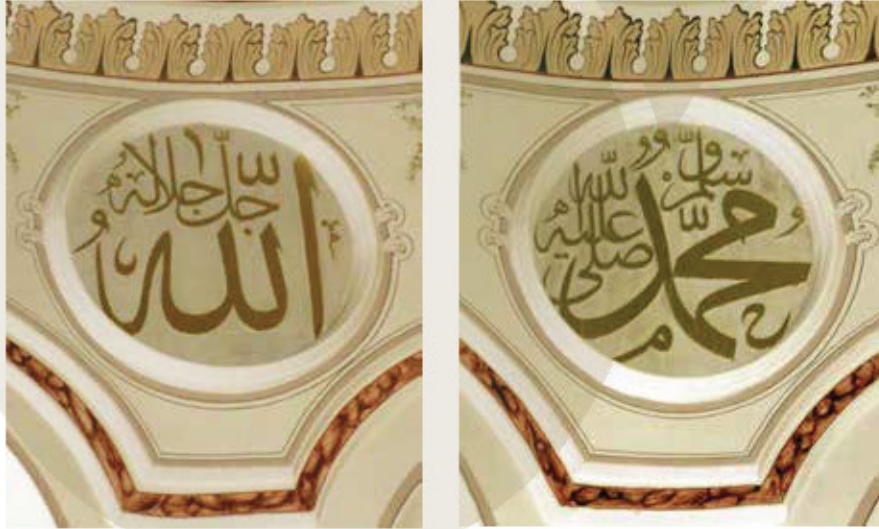
Genel itibarı ile barok¹⁶ ve rokoko¹⁷ üslup özelliklerini yansıtan türbe süslemelerinde, "S", "C" kıvrımları etrafında gelişen bitkisel kompozisyonlar, çiçek buketleri, akant yaprakları ve istiridye kabuğu formundaki motifler kullanılmıştır.

16 17. ve 18. yüzyıllarda bütün Avrupa'ya egemen olan üsluptur. Temel özelliği, Rönesans'ın durağan kurallarına bir karşı çıkış niteliği taşımasıdır. Osmanlı sanatında 1720'den 1820'ye kadar sürmüş, etkisini özellikle mimarlık ve bezeme alanlarında göstermiştir (bk. Metin Sözen - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s. 36; 179).

17 XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başında Fransa'da gelişen ve daha sonra Türk süsleme sanatında görülen bir üslup olan "rokoko", barok sanatın takipçisi ve daha süslüsü olan bir üslubu ifade eder. Rokoko terimi ilk defa Geç Rönesans dönemi bahçe düzenlemelerinde, yapay mağaraların iç süslemelerinde, yol kaplamalarında, daha sonra da XVIII. yüzyılın kuyumculuk işlerinde, porselen biblolarında, heykel kaidelerinde vb. uygulanan deniz kabuğu, çakıl taşı, bunların yanı sıra eğrelti otu, hurma dalı, mercan, tüy, sığırcık, girland, fiyong gibi daha çok doğaya ait formların stilizasyonunu anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Bu üslupta "S" ve "C" motifleri belirgin biçimde birbirine bağlanarak sonsuza uzanan varyasyonlarla ve bunların dinamik etkileriyle hareketli, canlı dekorlar meydana getirir (bk. Hatice Aksu, "Rokoko", *DiA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 159 - 160).

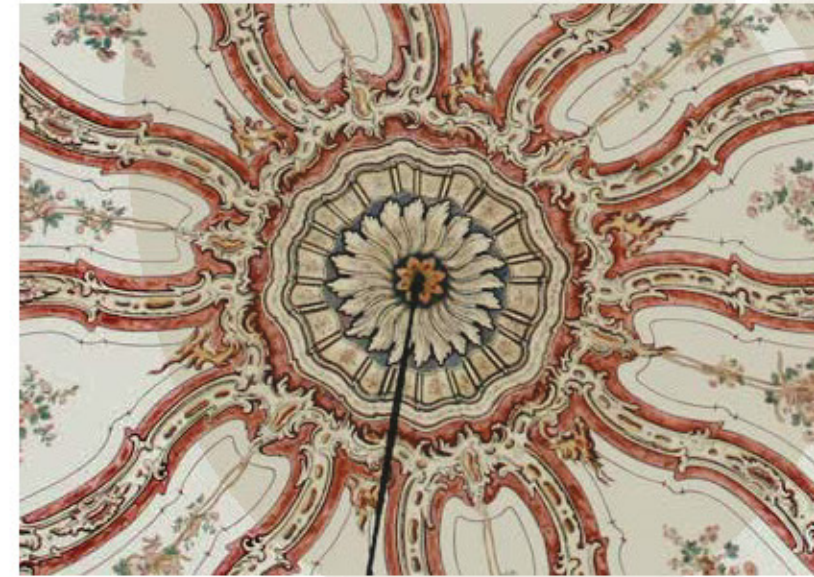
Kubbe Süslemesi

Kubbe Süsleme Detayı ile Allah (c.c.) ve Muhammed (s.a.v.) Lafızları Yazılmış Madalyonlar

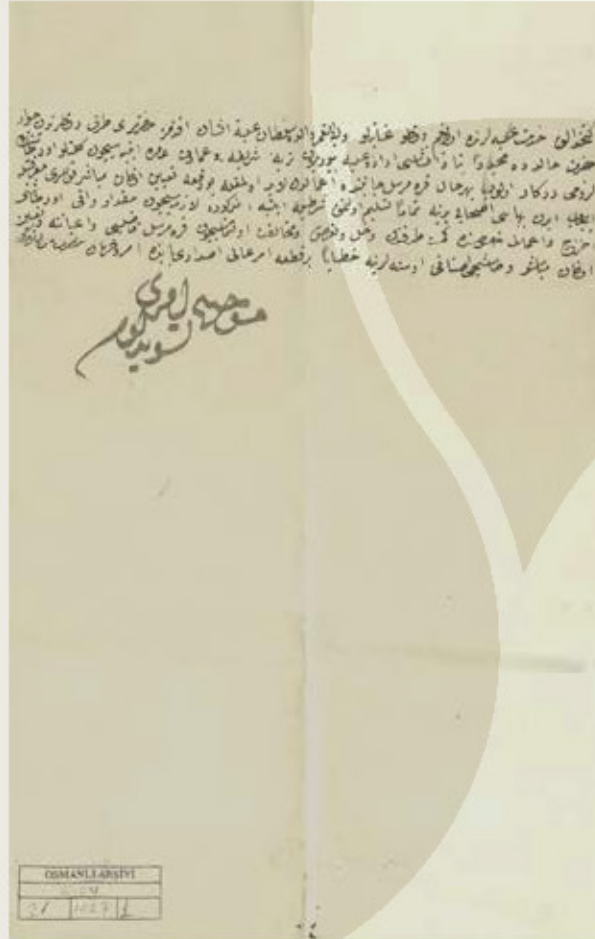
Kubbe Süslemesinden Detay

Kubbe Süslemesinden Detay

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde türbenin inşasında kullanılan malzemeler hakkında bilgi veren belgeler yer almaktadır. H 1207 ve 1208 tarihli iki belgeden edinilen bilgilere göre, türbe inşasında kullanılan od taşı Karamürsel'den, kırmızı ile siyah taşlar ise Danca, Eskihisar ve civarından getirilmiştir.

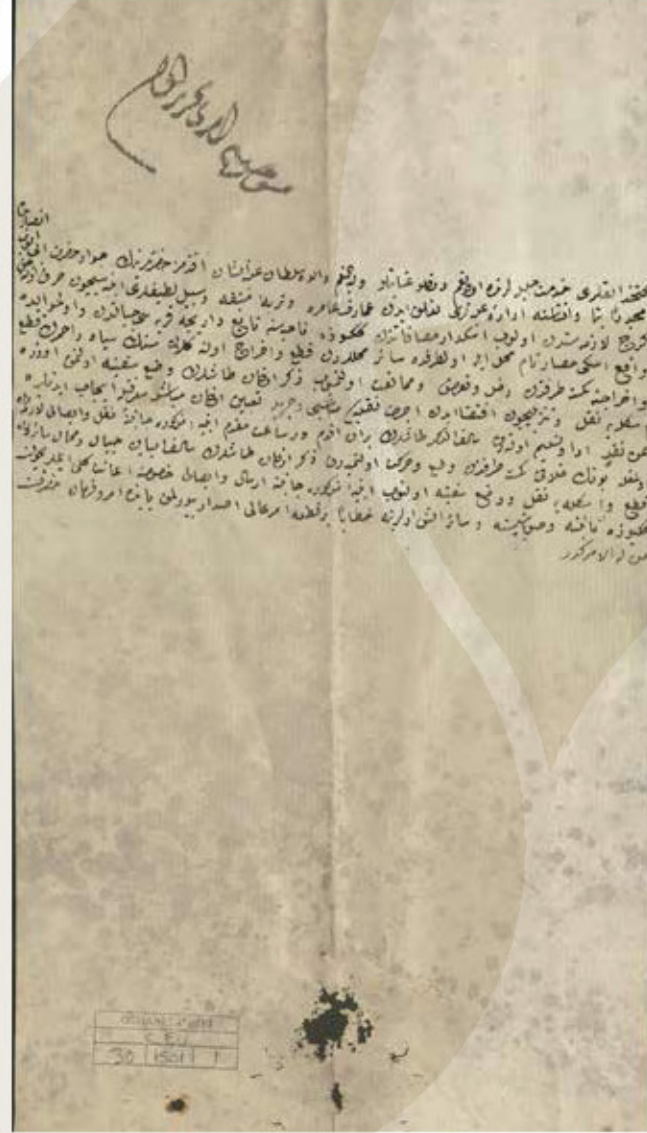
Türbe ve İmaret İnşasında Kullanılacak Od Taşının Karamürsel'den Getirtileceğine Dâir Belge¹⁸

18 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf (C.EV)*, nr. 21/1027, 05 R 1207/20 Kasım 1792.

Kethüdâlık hizmet-i aliyyelerinde olduğum devletlü, inâyetlü, veliyyetü'n-ni'am vâlide sultân aliyyetü'ş-şân efendimiz hazretleri taraf-ı devletlerinden civâr-ı Hazret-i Hâlid'de, müceddeden binâ ve inşâsı irâde-i aliyye buyurulan türbe-i şerife ve imâret-i âmire ebniyesiçün kalitelü od taşının lüzûmu der-kâr olub, be-her hâl Karamürsel cânibinde i'mâlden lâbüd olmağla, bu def'a ta'yîn olunan mübâşir kullanma'rifetiyle icâb eden bahâsı eshâbı yedine tamânen teslim olunmak şartıyla, ebniye-i mezkûre lâzimesiçün mikdâr-ı vâfi od taşı ihrâc ve i'mâli husûsunda kimesne tarafından dahl u ta'arruz u muhâlefet olunmamasıçün Karamürsel kâdîsi ve a'yânına ve ta'yîn olunan mübâşir ve taşçı esnafı ustalarına hitâben bir kât'a emr-i âli ısdân bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Türbe, İmaret, Sebül İnşasında Kullanılacak Kırmızı ve Siyah Taşların Darıca, Eskihisar ve Civarından Getirtileceğine Dâir Belge¹⁹

19 BOA, C. EV., nr. 31/1501, 16 § 1208/19 Mart 1794.

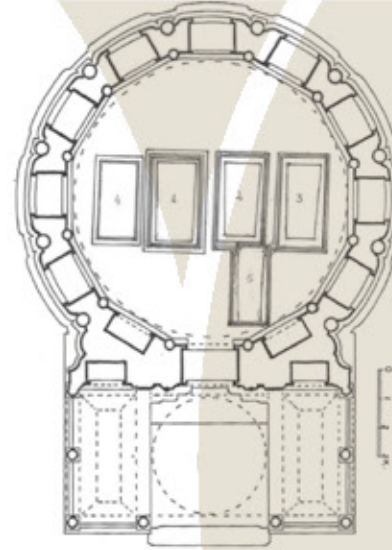
Kethüdâlıkların hizmet-i celilelerinde olduğum devletlü, inâyetlü, veliyye'n-ni'am vâlide sultân aliyyetü'ş-şân efendimiz hazretlerinin civâr-ı Hazret-i Ebî Eyyüb Ensârî' de müceddeden binâ ve inşâsına irâde-i aliyyeleri ta'alluk eden imâret-i âmire ve türbe-i münîfe ve sebül-i laîfleri ebniyesîçün sarf olunacak kirec lâzimesinden olub Üsküdar muzâfâtından Gekbüze (Gebze) nâhiyesine tâbi' Darıca karyesi cibâlinde ve ol havâlide vâkı' Eskihisar nâm mahal ile ol tarafda sâir mahallerden kat' ve ihrâc oluna gelen seng-i siyâh ve ahmerin kat' ve ihrâcına kimesne tarafından dahl u ta'arruz u muhâlefet olunmayub zıkr olunan taşların vaz'-ı sefine olunmak üzere iskeleye nakl u tenzîlîçün iktizâ eden ücret-i nakliyyesi münâsibi vechiyle ta'yîn olunan mübâşir ma'rifetiyle icâb edenlere an-nakdin edâ ve teslim olunarak sâlifü'z-zıkr taşların bir an akdem ve bir sâat mukaddem ebniye-i mezkûre cânibine nakl u isâli lâzimedden olmağla bunun hilâfi kimesne tarafından vaz' u hareket olunmayarak zıkr olunan taşların sâlifü'l-beyân cibâl ve mahâll-i sâireden kat' ve iskeleye nakl u vaz'-ı sefine olunub ebniye-i mezkûre cânibine irsâl u isâli husûsuna iânet-i külli eylemeleriçün Gekbüze nâibine ve subâşısına ve sâir iş erlerine hitâben bir kat'a emri âli ısdâr buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

RAHİME PERESTU VALİDE SULTAN SANDUKA PARMAKLIĞINDAN DETAY

1.1. Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ndeki Sandukalar

Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ne Mihrişah Valide Sultan ile birlikte beş kişi defnedilmiştir. Türbeye defnedilmiş kişiler, III. Selim'in annesi, III. Mustafa'nın karısı **Mihrişah Valide Sultan**, III. Selim'in kız kardeşleri **Hatice Sultan** ve **Beyhan Sultan**, III. Selim'in eşi **Refet Kadın** ve Sultan II. Abdülhamid'i büyüten manevi annesi **Rahime Perestu Valide Sultan**.

Soldaki plana²⁰ göre; 1 numaralı sanduka Mihrişah Valide Sultan'a, 2 numaralı sanduka Hatice Sultan'a, 3 numaralı sanduka Beyhan Sultan'a, 4 numaralı sanduka Refet Kadın'a ve 5 numaralı sanduka Rahime Perestu Valide Sultan'a aittir.

Türbedeki sandukaların hepsi mermer kaideyle yerden yükseltilmiş ve Refet Kadın sandukası hariç tüm sandukalar parmaklıkla çevrilmiştir. Mihrişah Valide Sultan, Beyhan Sultan ve Hatice Sultan sandukalarının parmaklıkları "sedef mozaik kaplama tekniğiyle"²¹ hazırlanmıştır. Kapı girişinin sağındaki Rahime Perestu Valide Sultan'a ait sanduka parmaklığında ise "çiçek şeklindeki sedef parçaları parmaklığa mihlama uygulamasıyla"²² tutturulmuştur.

20 Gönül Yılmazkurt, "İstanbul Eyüp Sultan'da Mihrişah Valide Sultan Türbesi Sandukalarındaki Püşideler", *Tarihî Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III*, Eyüp 1999, s. 304 - 313.

21 H. Örcün Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19 ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIX, Ankara 2005, s. 463 - 480.

22 Parmaklık zeminine kakılmış rozet çiçeği biçimli sedef parçaları ortasından çivilenerek tutturulmuş, çivilerin başlarında renkli boncuklar kullanılmıştır (bk. H. Ö. Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19 ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları Örnekler", s. 463 - 480).

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Parmaklığı

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Parmaklığı

Beyhan Sultan Sanduka Parmaklığı

Hatice Sultan Sanduka Parmaklığı

Rahime Perestu Valide Sultan Sanduka Parmaklığı

Rahime Perestu Valide Sultan Sanduka Parmaklığı

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Parmaklığından Detay

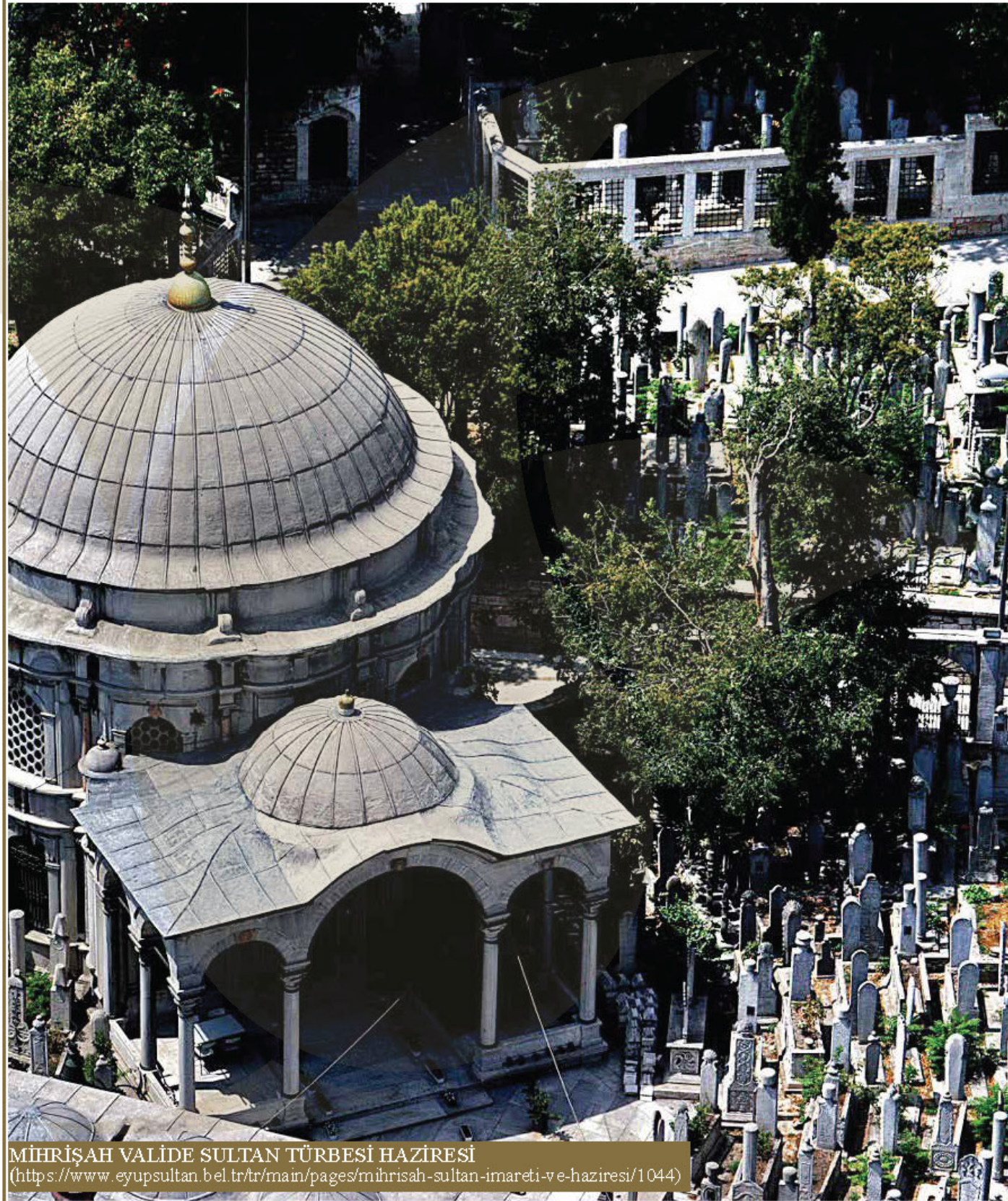
Beyhan Sultan Sanduka Parmaklığından Detay

Hatice Sultan Sanduka Parmaklığından Detay

Rahime Perestu Valide Sultan Sanduka Parmaklığından Detay

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ HAZİRESİ
(<http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrisah-sultan-imareti-ve-haziresi/1044>)

1.2. Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Haziresi

Hazire Vaziyet Planı²³

Hazire, Mihrîşah Valide Sultan Türbesi'ni yoldan ayıran duvar kenarından başlayarak türbenin solu ve imaretin arka tarafına uzanan genişçe bir alan üzerinde şekillenmiştir.

Sultan Reşat Caddesi'ne açılan ana kapıdan ve imareten giriş yapılan hazirede, çoğunluğu Hicri 1210 ile 1344 arasında tarihlenen 444 mezar ile çok sayıda şahide vardır.²⁴

Kaptan Hüseyin Paşa, Kaptan Mehmed Paşa, Şâkir Ahmed Paşa, Şeyh Ebu's-Suud Efendi, valide sultan kalfalarından Pembe Kalfa, valide sultan Harem Ağası İkinci Bilal Ağa bu hazireye defnedilmiş kişilerden bazılarıdır.

²³ Nuri Seçgin, "Eyüp Mihrîşah Valide Sultan Haziresi ve Köşk Tipi Lahitler", *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu*, İstanbul 2013, s. 629 - 644.

²⁴ N. Seçgin, "Eyüp Mihrîşah Valide Sultan Haziresi ve Köşk Tipi Lahitler", s. 629 - 644.

رحلت دار بقا ایتمکله تر به مرز بوره ده مدفونه در و اطرافنده نیجه
مقابر مسلمین دخی اولوب وقودان کوچک حسین پاشا دخی
خارجنده شبیکه ایچنده مدفوندر
وبعد قبودان کتخدا قره محمد پاشا دخی فی ۶ ذی الحجہ ۲۲۶
سنه سی وفات ایدوب اوده حسین پاشا قر بنده شبیکه دروننده
مدفوندر وقائمقا ملقدن معزول شاکر احمد پاشا دخی سنه سنه
وفات ایتمکله مقابله شبیکه ایچنده مدفوندر وینه اوراده بر شبیکه
صغیر دروننده سودالی خانم سلطان مدفونه در ومظنه کرامدن
الشیخ ابو السعود القدسی افندی امر شاهانه ایله آستانه یه کلوب
وفات ایتمکله اوراده دفن اولندی طریق خلوتیه دندر اولادلندن

... Ve etrâfında nice mekâbir-i müslimîn dahî olub ve Kapudân Küçük Hüseyîn Paşa dahî hâricinde şebîke (şebek) içinde medfündür.

Ve ba'de Kapudân Kethüdâ Kara Mehmed Paşa dahî fi 6 zi'l-hicce 226 senesi vefât edüb, o da Hüseyîn Paşa kurbunda şebîke derûnunda medfündür. Ve kâim-makâmîlûkdan ma'zûl Şâkir Ahmed Paşa dahî... senesinde²⁵ vefât etmekle mukâbilinde şebîke içinde medfündür. Ve yine orada bir şebîke-i sagîr derûnunda Sevdâli Hanım Sultân medfûnedir. Ve mazanne-i kârâmdan eş-Şeyh Ebû's-Su'ûdü'l-Kudstî Efendi, emr-i şâhâne ile Âsitâne'ye gelüb, vefât etmekle orada defn olundu; tarîk-i Halvetiyye'dendir...²⁶

25 Metinde tarih boş bırakılmıştır.

26 Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayvansarâhî, *Hadîka tü'l-Cevâmi'*, C. 1, Ramazan 1281, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmliui/handle/11543/551>, s. 250.

Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Haziresi

Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Haziresi

عفتو معارثو مکر متلو جانبی عزیزم قادری
 افندو سمنور لرینه سردم اولنور یخیز کینزونه
 علمه کینز یخیز جنایه سوله اعلی اوله
 بزیا عیتمنی بز کلامی و صوابی دو
 ایلاصم اینشا الله تعالی صفا
 ابیر عیتر اشو کیندو افندی ایلا سیر

ایلاصم
 قادری

OSMANLI ARŞIVI		
HAT		
1653	55	

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN'IN BİR MEKTUBU

BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, nr. 1653/55, 29 Z 1220 / 20 Mart 1806.

2. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN

doğ. ? - öl. Hicrî 1220 / Milâdî 1805

26. Osmanlı padişahı III. Mustafa'nın hanımı, 28. Osmanlı padişahı III. Selim'in annesidir. Gürcü asıllı olduğu rivayet edilir. Fakat saraya gelişi ve doğumu ile ilgili bilgiler net değildir.

1760'ta Sultan III. Mustafa ile evlenmiş, 24 Aralık 1761'de (Hicrî 27 Cemâziyelevvel 1175) Osmanlı Hanedanı'nın uzun zamandan sonra doğan ilk erkek çocuğu olan III. Selim'i dünyaya getirmiştir. III. Selim dışında, Fatma Sultan ve Hibetullah Sultan isminde iki de kızı olmuştur.²⁷

III. Mustafa'nın ölümünün ardından gönderildiği Eski Saray'dan, 7 Nisan 1789'da (Hicrî 11 Recep 1203) oğlu III. Selim'in tahta geçmesi üzerine, geleneksel "Valide Alayı" ile "Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat"²⁸ olarak Topkapı Sarayı'na geri dönmüştür.²⁹

16 Ekim 1805 Çarşamba günü (Hicrî 22 Recep 1220) Topkapı Sarayı'nda vefat eden Mihrişah Valide Sultan, kendi inşa ettirdiği Eyüpsultan'daki türbesine defnedilmiştir.³⁰

27 Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları / Valide Sultanlar, Hatunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*, İstanbul 2008, s. 332; İbrahim Pazan, *Padişah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, İstanbul 2007, s. 117; Necati Elgin, *Selim III*, Konya 1959, s. 7.

28 Osmanlı'da padişah anneleri için kullanılan bir unvan (bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1945, s. 154; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, yay. haz. Aydın Sami Güneşçel, Ankara 2015, s. 697).

29 Mihrişah Valide Sultan'ın Eski Saray'dan Yeni Saray'a nakli şöyle gerçekleşmiştir: "Divan çavuşları mücevveze ile önlerine düşüp bâdehû haremeyn-i şerifeyn e müteallik gerek man sub vegerek tevlayette olanlar dayine mücevveze ile yürüyüp bunlardan sonra valide kethüdâsı Mahmud Bey, paşalı kavuğuyla ve bol yenli samur kürk ve elinde asâ ile gidip, bundan sonra iki taraflı baltacılar ve daha sonra mücevveze ile darüssâde ağası ve andan sonra altı beygirli ve perdeleri örtülü araba ile valide sultan ve arkasından iki tarafa para saçarak diğer bir memur geçmişti. Valide arabasının arkasından Yeni Saray'a nakledilen cariyeler ile sultanlar vardı; bunların arabaları seksen yüz kadardı. Valide alayı bâb-ı hümayûndan içeri girip sağ taraftaki has fırın önüne gelince Sultan Selim validesini istikbal ile üç defa temenna edip sağ taraftan açılan arabanın penceresinden annesinin elini öpmüş ve önüne düşüp harem-i hümayûna getirmişti" (bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 155).

30 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 334.

Kaynaklarda zarif ve hayırsever bir valide sultan olarak tanıtılan Mihrîşah Valide Sultan'ın oğlu III. Selim ile ilişkisi üzerinde de çokça durulmuştur. Mihrîşah Valide Sultan manevi olarak her zaman yanında olduğu oğlunun siyasi ve askeri hareketlerine müdahalede bulunmamış, yaptırdığı eserlerle oğlunun yenilikçi hareketlerini desteklemiştir.³¹ Sultan III. Selim'in yaptırdığı kışlaların içerisinde ya da çevresinde çeşme, cami gibi imar faaliyetlerinde bulunmuş, askerlere çeşitli vesilelerle hediyeler dağıtmış³² ve vakfiyesinde de görüldüğü üzere, vakıf görevlilerinin ücretleri ile masrafları çıkarıldıktan sonra kalan gelirin tümünün Hazine-i Amire'de korunarak Kara Kuvvetleriyle ilgili askerlere ve savaş ihtiyaçlarına harcanmasını şart koşmuştur.³³

... Şurût-u mezkûremin ba'zısından rucû' edüb ve müceddeden şol vechle şart ve ta'yîn eyledim ki; izhâr-ı şa'âir-i dîn u i'lâ-yı kelimetullâhi'l-mübîn zımında şehriyâr-ı hazret-i müşârün-ileyh efendimiz hazretlerinin müceddeden ihyâ-kerde-i şâhâneleri olan Tobhâne-i Âmire ve tobarabacıları ocakları neferâtleri ve Levend Çiftliği ve Üsküdar Kışlağı asâkiri ve sâir sunûf-u askeriyyenin masârif-i zarârîyyelerine i'ânet cümle umûrun akdemi ve istihzâr-ı esbâb-ı umûr-u cihâdiyye

31 Ali Akyıldız, *Harem'in Padişahı Valide Sultan / Harem'de Hayat ve Teşkilat*, İstanbul 2017, s. 320; Ayşe Hilâl Uğurlu, "Siyâsî Bir Projenin İzinde Bânilik: Mihrîşah Vâlîde Sultan'ın İmar Faaliyetlerini Yeniden Okumak", *Belleten*, C. LXXX, S. 287, Ankara 2016, s. 85 - 101; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 334.

32 "... Ertesi sekizinci hevâ yağmur olmağla Kâğıdhâne karyesinde vâkı' câmi'-i şerîfe teşerrüf ve ba'de'l-cum'a havz başında kasr-ı kebîre nüzûl ve selâmlığa gelân yeniçeri zâbitân ve neferâtına Vâlîde Sultân taraf-ı devletlerinden atıyyeler i'ta ve selâmlık takımına izn verilüb..."; "... Ferdâsı dokuzuncu cum'a ertesi günü Kâğıdhâne kazâsına bi-lutfillâhi te'âlâ müceddeden tanzîm ve tertîbine muvaffak olunan tobcular ve arabacılar ve humbaracılar ve Levend Çiftliği mu'allem neferâtı getürdülüb icrâ-yı fenn-i âteş-bâzî ve ibrâz-ı sanâyi'-i harbiyyelerin temâşâ ve mâru'z-zikr ocaklardan nevbetci-i meşk ü idmân olub, huzûr-ı hümâyûnda icrâ-yı hüner eyliyen bin iki yüz neferât ve zâbitâna devletlü vâlîde sultân efendimiz taraf-ı ismetlerinden huzûr-ı mülûkânede kethüdâ-yı âlileri vesâtâtiyle otuz kiseden ziyâde ve atâyâ ihsân ve ocak ağalarına şâl ve akmişe inâyet buyurulub..." (bk. *III. Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, yay. haz. V. Sema Arıkan, Ankara 1993, s. 168).

33 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109, 110; İbrahim Ateş, "Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S. 15, Ankara 1982, s. 55 - 88.

farîzası kâffe-i mesâlihîm ehem ve elzemi olduğundan bi-inâyetillâhi'l-müte'âl zât-ı me'âlî sıfat himmet-disârın (...) örnek iffet ve erîke-pîrâ-yı evc-i ismetde ber-karar oldukca vakf-ı şerîfimin tevliyeti müebbed alıyyeme mahsûs olarak kâffe-i umûr ve husûsu ve be-her sene îrad ve masârifâtı muhâsebeci kâim-makâm-ı mütevellî ve kâtib ve rûznameçeci ve câbîsi ma'rifetleriyle rü'yet olunub ve bi-irâdetillâhi te'âlâ "yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mu'tmeinnetü irci'î ilâ rabbiki râdiyeten merdîyye(ten)"³⁴ dâ'vet-i kerîmine icâbet buyurduğumda vakf-ı şerîfime necî-i necîb-i muhteremim, şevketlü, mehâbetlü, azamethü, kudretlü, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri meşrûtiyyet üzere mütevellî olub, vakf-ı şerîfimin umûr u husûsunu idâre ve rü'yet edüb, eger irâde-i alıyye-i şâhâneleri şeref-efzâ-yı sudûr ederse vakf-ı şerîfimin bi'l-cümle îrâdından ba'de ihrâci'l-vezâyif ve'l-masârif bâkî kalan mecmûa fazlası îrâd-ı cedîd-i hümâyûn defterdârı olanlara teslim ile hazîne-i âmirede hıfz olunub umûr-u askeriye-i berriyye ve levâzım-ı cihâdiyye masâriflarına harc u sarf oluna...³⁵

Kasımpaşa Mevlevihanesi'ni oğlu III. Selim ile birlikte yeniden inşa ettirmiş³⁶ olan Mihrîşah Valide Sultan, Yenikapı Mevlevihanesi'ne fodla³⁷ ve erzak tahsis etmek suretiyle yardımda bulunmuş,³⁸ Mevlânâ türbesinde mübarek gecelerde

34 Fecr Sûresi 27 ve 28. âyetlerin meâllî: (Allah, şöyle der:) "Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!" (bk. *Kur'ân-ı Kerîm Meâllî*, s. 685).

35 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109, 110.

36 Mevlevihane, 1623-1631 yılları arasında Fırıncızâde Şeyh Sırrî Abdi Dede tarafından kurulmuştur. Galata ve Yenikapı mevlevihanelerinden sonra İstanbul'da açılan üçüncü mevlevihane olan Kasımpaşa Mevlevihanesi zaman içinde çeşitli onarımlar geçirmiş, 1796'da Mihrîşah Vâlîde Sultan ile Mevlevî muhibbi olan oğlu III. Selim tarafından yeniden yaptırılmıştır. Son şeklini 1834-1835'te II. Mahmud tarafından ihyası sırasında almıştır. Mevlevihanenin semahane kısmı Cumhuriyet döneminde bir süre güreş salonu, diğer bölümleri ilkokul olarak kullanılmış, bu sırada ana yapının kuzeyindeki müstemilât, avludaki şadırvan ve hazire ortadan kalkmış, arsanın çiçek bahçesi olan doğu kesimine Sürûrî ilkokulu inşa edilmiştir. Esas bina 1979 ilkbaharında çıkan bir yangında tamamen yok olmuştur (bk. M. Baha Tanman, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 554 - 555).

37 Çoğunlukla imaretlerde yoksullara verilen kepekli undan yapılmış, pideye benzer bir ekmek türü (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a42343bafca39.26394132).

38 M. Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 463 - 468.

mum yakılmasını istemiş ve bu mumların ücretlerinin ödenmesi için vakfından bütçe ayırmıştır.

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; medîne-i Konya'da medfûn kutbü'l-ârifîn gavsü'l-vâsılîn Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-a'lâ Hazretleri ile evlâd ve muhâcirîn ve hulefânın türbe-i şerîfelerinde sagîr ve kebîr mevcûd otuz beş aded şem'danların on sekiz adedinde leyâlî-i mübârekelerde ya'ni be-her sene beş gecede şem'-i asel ikâd olunub, mâ-adâ gecelerde ikâd olunmayub, kanâdîl ikâd oluna. (...) mâru'z-zikr leyâlî-i mübâreke-i hamsede bi'l-cümle on sekiz aded şem'danlarda şem'-i asel ikâd olunmak üzere vakf-ı şerîfleri gallâtından şem'-i asel bi-hâ (...) (...) (...) üzere senevî üç yüz? kuruş irsâl ve îsâl olunub türbe-i şerîfde mevcûd bulunan meşâyih-i izâm ve dervîşân dahî muktezâ-yı tarîkleri üzere ism-i celâl kıraatleri akîbinde nâm-ı nâmî hazret-i pâdişâh-ı tâc-dârı yâd ve du'â ve niyâz eylediklerinde müşârûn-ileyhâ devletlû vâlide sultân aliyyetü's-şân hazretlerinin dahî ism-i şerîflerini yâd ve du'â-yı bi'l-hayr eyleyeler...*³⁹

Bu mevlevihanelerden başka, tekke ve zaviyelere de yardımlarda bulunmuş, Eyüpsultan'da inşa ettirmiş olduğu imaretinden günlük yemek verilmesini istemiştir. Sa'diyye tarikatından olan Kadıköy'deki Abdülbâki Efendi Zaviyesi'nin fakirleri ve dervişleri için zaviye şeyhine vakıftan senelik yemek parası ve imarettten günlük yemek verilmesi,⁴⁰ Şeyh Himmet-zâde Zaviyesi'ne günlük yemek, senelik mevlid-i şerif masrafı ve fakirler için aylık yemek parası verilmesi örnek olarak verilebilir. Şeyh Selami Efendi Tekkesi, El-Hâce Nazif Efendi Tekkesi, Es-Seyyid Eş-Şeyh Ahmed Efendi Zaviyesi, Eş-Şeyh Abdullah Efendi Zaviyesi, Hacı Numan Bey

39 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 89

40 ... *Ve yine müvekkilem müşârûn-ileyhâ vâlide sultân hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; medîne-i Üsküdar'a muzâfe Kâdî Karyesi'nde kâin tarîk-i sa'diyyeden Abdülbâki Efendi zâviyesine mahsûs olmak üzere, zâviye-i mezkûre fukarâ ve dervîşânının ta'âmîyeler için zâviye-i mezkûre şeyhi olan efendilere yine vakf-ı şerîfleri gallâtından senevî yirmi kuruş ve medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de kâin imâret-i âmirelerinden dahî yevmî altı mükemmel ta'âm ve altı çift fodula verile...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 82).

Zaviyesi de imaretinden günlük yemek verilen tekke ve zaviyelerden birkaçıdır.

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; imaret-i âmirelerinde tabh olunan ta'âmdan medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de vâkı' Şeyh Selami Efendi Tekyesi'ne yevmî elli mükemmel ta'âm ve Ali Bey karyesinde vâkı' El-Hâce Nazif Efendi Tekyesi'ne yevmî elli mükemmel ta'âm verile. Ve mahmiye-i İstanbul'da Deniz Abdal kurbunda vâkı' Şeyh Himmet-zâde Zâviyesi'ne yevmî üç mükemmel ta'âm ve senevî yüz elli kuruş mevlid-i şerîf masârîfi ve be-her şehri yirmi beş kuruş zâviyeye ta'âmîyye-i fukarâ verile. Ve yine mahmiye-i mezbûrede Kabbân kurbunda vâkı' Şâzeli Es-Seyyid Eş-Şeyh Ahmed Efendi Zâviyesi'ne yevmî beş mükemmel ta'âm ve Ali Bey karyesinde Şâzeli Eş-Şeyh Abdullah Efendi Zâviyesi'ne yevmî üç mükemmel ta'âm ve medîne-i Üsküdar'da Çimili Câmî'i kurbunda vâkı' Hacı Numan Bey'in nakşibendiyye zâviyesine yevmî beş mükemmel ta'âm verile...*⁴¹

Mihrişah Valide Sultan, cami, zaviye, türbe ve mevlevihanelerde Kur'an-ı Kerim, Mevlid-i Şerif ve Hatm-i Hâcegân okunmasını, Kur'an-ı Kerim talim edilmesini, oğlu III. Selim ile kızları ve kendisi için dualar edilmesini de vakfiye şartları arasına koymuştur. Ayrıca vakfından bütçe ayırarak her yıl bir kişinin kendisi için haccetmesini ve hacc-i şeriften hasıl olan sevabın kendi ruhuna hediye edilmesini istemiştir.⁴²

İstanbul'da Arabacı Bayezid Mahallesi'ndeki Şeyh Seyyid Ahmed Efendi tarafından yaptırılmış olan nakşibendi zaviyesinde cuma ve pazartesi geceleri hatm-i hâcegân tilavet edilmesini ve kelime-i tevhid zikredilmesini, ardından Sultan III. Selim ve kendisi için dua edilmesini istemiş, şeyh ve dervişlere imarettten günlük 6 çift fodla ile 5 okka mısır pirinci verilmesini şart koşmuştur.⁴³

41 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 108.

42 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 108, 109.

43 ... *Ve yine müvekkilem müşârûn-ileyhâ vâlide sultân aliyyetü's-şân hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; mahmiye-i islâmbolda Lâlezâr nâm mahalde Arabacı Bayezid Mahallesi'nde (...) Eş-şeyh Es-seyyid Ahmed Efendi'nin müceddeden binâ eylediği nakşibendi zâviyesinde cum'a ve isneyn geceleri tilâvet-i hatm-i hâcegân ve zikr-i kelime-i tevhid akîbinde ve hângâh-ı mezkûr mescid-i*

Aksaray yakınında inşa ettirdiği Mehmed Paşa Camii'nde mevlid-i şerif ve Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında menkıbeler okunmasını, ardından Sultan III. Selim ve kendisine dualar edilerek hasıl olan sevabın kızları Fatma ve Hibetullah sultanların ruhlarına hediye edilmesini istemiştir.

... *Ve yine vakfiyye-i ma'mûl bi-hâları mantûkunca müşârûn-ileyhümâ Hibetullah Sultân ve Fatma Sultân rûh-ı şerîflerinin bundan akdem mahmiye-i İslâmbol'da Aksaray kurbunda kâin Mehmed Paşa Câmî'-i Şerîfi'nde kadar-ı kifâye meblağ sarfiyla karaatini şart ve ta'yîn buyurdıkları mevlid-i şerîf ve menkabe-i münîf-i Hazret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallallâhu Aleyhi ve Sellem kiraatini tekmîlinde du'â akâbinde şevketlû, mehâbethlû, azametlû, kudretlû, pâdişâh-ı rû-yi zemîn ebedallâhu te'âlâ hilâfete ilâ yevmi'd-dîn hazretlerinin ve müşârûn-ileyhâ vâlide sultân efendimiz hazretlerinin ism-i şerîflerini yâd ve ilâ inkrâzi'd-devrân devâm-ı ömr ü devletleri ed'iyesi tekmîlinde mevlid-i şerîf-i mezkûr karaati mesûbât-ı cemîlesini yine müşârûn-ileyhümâ Hibetullah Sultân ve Fatma Sultân Hazretleri'nin rûh-ı şerîflerine ihdâ edeler...*⁴⁴

Ayasofya-i Kebîr, Sultan Bayezid-i Velî, Ebu'l-Feth Sultan Mehmed ve Ebû Eyyûb Ensârî camilerinde cuma namazlarının ardından isminin anılmasını ve cemaatle birlikte okunacak Fâtiha Sûresi'nden hasıl olan sevaptan kendisinin de hissedar olması için dua edilmesini istemiş, bunun için zikredilen camilerin muarripleri⁴⁵ için vakfından bütçe ayırmıştır.

şerîfnde evkât-ı hamsede devâm-ı ömr ü devlet-i cihandârî ed'iyesine müdâvemet ve muvâzabet ve devletlû vâlide sultân aliyetü's-şân hazretlerinin eyyâm-ı ömr ü devlet ve sıhât ve âfiyet ve selâmet-i dâreyn ed'iyesine müdâvemet için şeyh-i mûmâ-ileyh ve dervîşâna ta'âmiyye olmak için be-her yevm medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olduğum imâretten olmak üzere yevmî altı çift fodula ve beş vukiyye erz-i Mîsrî verile... (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 81, 82).

44 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 82.

45 Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden müezzin veya derviş (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 767).

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; vakf-ı şerîfleri gallâtından İstanbul'da Ayasofya-i Kebîr Câmî'-i Şerîfi mu'arrifi olan efendiye yevmî yirmi akçe ve Sultân Bayezid-i Velî Câmî'-i Şerîfi mu'arrifi olan efendiye yevmî on akçe ve Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Câmî'-i Şerîfi mu'arrifi olan efendiye yevmî on akçe ve Ebî Eyyûb Ensârî Câmî'-i Şerîfi mu'arrifi olan efendiye yevmî on akçe verilüb, anlar dahî câmî'-i şerîf-i mezkûrlarda cum'a namazı akâbinde vâkife-i müşârûn-ileyhâ hazretlerinin ism-i şerîflerini yâd ve bi'l-cümle cemâ'at-i müslimîn ile eyledikleri Fâtiha-i Şerîfenin mesûbât-ı celîlesinden vâkife-i müşârûn-ileyhâ hazretlerini hisse-mend edüb, bu hizmet-i celîleleri mukâbilesinde her biri vazîfe-i mezkûrlarına mutasarrif olalar...*⁴⁶

Hazret-i Ebû Eyyûb Ensârî'nin cami ve türbesinde beş vakit namazın ardından edilen dualarda kendisinin de anılmasını arzu etmiş, bunun için zikredilen caminin üç imamı ve baş müezzinine vakfından bütçe ayırmıştır.

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî Aleyhi Rahmetü'l-Melikü'l-Bârî câmî'-i şerîfinin üç nefer imamları olan efendiler ve câmî'-i mezkûrun ser-müezzini olan efendiden her biri vakf-ı şerîfleri gallâtından yevmî beşer akçe vazîfeye mutasarriflar olub, ser-müezzin olan efendi câmî'-i şerîfin mahfilinde evkât-ı hamse salâtı farzının akâbinde üç ihlâs ve bir fâtiha-i şerîf kirâat edüb, cümle cemâ'at-i müslimîn ile sevâbını müşârûn-ileyhâmın rûhuna ihdâ eyleye. Ve imam efendilerden her biri dahî be-her yevm nevbetlerinde evkât-ı hamse salâtı tekmîlinde Hazret-i Hâlid bin Ebî Eyyûb Ensârî Aleyhi Rahmetü'l-Bârî türbe-i şerîfleri revzenesi mukâbilinde bi'l-cümle hâzîrûn olan cemâ'at-i müslimîn ile kâ'ide-i kadîme-i mer'iyeleri üzere eyledikleri du'âları esnâsında vâkife-i müşârûn-ileyhâ hazretlerinin ism-i şerîflerini yâd u tezkâr ve rûh-ı şerîflerine fâtiha ihdâ eyleyüb ba'de edâ (...) her biri vazîfe-i mezkûrelerine de mutasarrif olalar...*⁴⁷

46 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109.

47 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109.

Eyüpsultan'da kendisinin de defnedildiği türbesinde, Eyüp Sultan civarındaki Özbekî Abdullah Efendi Zaviyesi, Şeyh Murad Efendi Zaviyesi, Şah Sultan Zaviyesi ile Mustafa Paşa Zaviyesi şeyhlerinden imtihan ile seçilecek bir şeyh ve yine bu dört zaviyeden 12 dervişin katılımıyla her hafta pazar ve perşembe günleri ikindi namazının ardından hatm-i hâcegân ve kelime-i tevhid tilaveti olmasını ve hasıl olan sevabın kendisi ve çocuklarına hediye edilmesini istemiştir. Şeyhe günlük 25 akçe ile imaretten günlük 2 çift fodla, 2 yemek, 12 dervişin her birine de günlük 6'şar akçe ile günlük birer çift fodla ile birer yemek verilmesini şart koşturmuştur. Yine aynı türbede, her gün sabah namazının ardından toplanacak 30 kişi tarafından Kur'ân-ı Kerim'den birer cüz okunup hatim edilmesini ve hasıl olan sevabın kendisi ile çocuklarının ruhlarına hediye edilmesini, bu 30 kişiye günlük 3'er akçe ve imaretten günlük 1 çift fodla ile 1 yemek verilmesini istemiştir.

... *Ve medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî Radiye Anhu Rabbühü'l-Bârî'de İdris Köşkü nâm mahalde kâin Özbekî Abdullah Efendi Zâviyesi ve yine medîne-i mezbûrede kâin Şeyh Murad Efendi Zâviyesi ve yine medîne-i mezbûrede kâin Şâh Sultân Zâviyesi ve yine medîne-i mezbûre civârında Otakçılar nâm mahalde kâin Mustafa Paşa zâviyesi denmekle ma'rûf zâviyeler ki iş bu dört aded zâviyenin şeyhi olan efendilerden lede'l-ımtihân kangısı a'lem ve efdal ve elyak olduğu zâhir ve âşikâr olur ise ol şeyh efendi kezâlik dört aded zâviyenin dervişâmından kezâlik istihkâkı nümâyân olan on iki nefer dervişân ile be-her hefte yevm-i bâzâr ve pençşenbede ba'de salâtü'l-asr türbe-i şerîfe-i mezkûrede halka-i bend-i cem'iyet ve pîrâmen-gerd-i ülfet olub ta'zîm u tebcîl u tecvîd u tertîl ile her biri evvelâ hatm-i hâcegân ba'de kelime-i tevhîd-i şerîf tilâvet ve kıraat ve cehren zikrullâh edüb hâsıl olan mesûbât-ı celîlesini evvelen bi'z-zât-ı Hazret-i Fahr-i Kâinât ve Mefhar-ı Mevcûdât aleyhi ekmelü's-salât ve efdalü't-tahiyyât savb-ı sa'âdetine ve âl ü ashâb ü zevcât-ı tâhirât-ı âli-derecâta ve sâir enbiyâ ve evliyâ ve ebrâr-ı etkayâ ve meşâyih-i asfiyâ ve mukarrebîn-i hüdâ ervâh-ı tayyibelerine ve sâbit-kadem ahsemü'l-m(...) ya'ni bi'z-zât vâkife-i müşârün-ileyhâ hazretleri ve evlâd ve tevâbi'-i emcâd ve sâir mü'minîn*

mü'minîn ibâd ervâhuna ihdâ eyleyeler. Ammâ zikr olunan şeyh efendi ve sâir dervişân eyyâm-ı mu'tâde-i mezkûrelerinde tilâvet-i hatm-i hâcegân ve zikr-i tevhîd-i şerîf içün muhtâc ve saff-bend-i pîş-gâh-ı türbe-i şerîf olduklarında üç kere salât-ü şerîfe ile "yâ hayy, yâ kayyûm, ya bedî'ü's-semâvât-i ve'l-arḍ" diyüb ba'de (...) kıraat-i kulüb-i / kıraat kılub? tilâvet-i şerîf tamâm oldukda rûh-ı pür-fütûh hazret-i seyyidü'l-kevneyn ve âl u ashâb-ı pür(...) ve cihâr-yâr-ı güzîn ve Hasan ve Hüseyin'in yâd ve sâir enbiyâ ve evliyâ-yı mukarrebîn-i hüdâ ve müctehidîn pür-safâ zikri ile taltîf lisân-ı fuâd etdikden sonra vâkife-i vâzî'atü'l-Hasenâtın bekâ-i zât ve husûl-i murâdât ve selâmet-i ez-hatarât du'âsını bi'l-ittifâk teveccüh nâm-ı birle pîrâye-zebân ve (...) cenân u cân edüb mukâbelesinde şeyh-i mûmâ ileyhe yevmî yirmi beş akçe vazîfe ile imâret-i mezkûreden dahî yevmî iki çift fodula ve iki mükemmel ta'âm mutasarrıf ola. Ve mâru'z-zikr on iki nefer dervişândan her biri yevmî altışar akçe vazîfe ile yevmî birer çift fodula ve bir mükemmel ta'âm mutasarrıf olalar. Gerek şeyh-i merkûm ve gerek on iki nefer dervişândan biri fevt olub, mutasarrıf olduğu ciheti münhal oldukda cihet-i mezkûra âher zâviyeden ve cânibden ve yâhud nâ-ehil olan kimesneye verilmeyüb, ancak yine mâru'z-zikr dört aded zâviyeden olmak üzere kâim-makâm-ı mütevellî mutasarrıfıyla lede'l-ımtihân hatm-i hâcegân kıraatine kâdir ve kelime-i tevhîd zikrine mukaddir olduğu zâhir ve nümâyân olan zâta tevcîh oluna. Ve yine türbe-i şerîfe-i mezkûrede be-her yevm ba'de salâtü's-sabâh otuz nefer kimesne cem' olub, mezbûrûndan her biri Kur'ân-ı Azîm ve Furkân-ı Kerîm'den birer cüz-ü şerîf kıraatiyle be-her yevm bir hatm-i şerîf edüb, hâsıl olan sevâbını ruh-ı vâkife-i müşârün-ileyhâ ve evlâd u emcâd-ı kirâm-ı zevi'l-ıhtirâmları ervâh-ı tayyibelerine ba'de'l-ıhdâ mezbûrûndan her biri yevmî üçer akçe vazîfe ile imâret-i mezkûreden dahî yevmî birer çift fodula ve birer mükemmel ta'âma mutasarrıf olalar...⁴⁸

...*Ve müvekkilem müşârün-ileyhâ hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; vakfiyye-i ma'mûl-bi-hâ-yı ûlâları derûnunda tafsîl ve beyân olunduğu üzere medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de kâin türbe-i şerîflerinde*

48 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 54, 55.

*kıraatini şart ve ta'yîn buyurdıkları hatm-i hâcegâni tilâvet eden efendiler on iki nefer olmak üzere derûn-ı vakfiyyelerinde tafsîl olunduğu üzere hatm-i hâcegâni kıraat edüb tekmîlinde du'â akîbinde yine şevketlü, mehâbetlü, pâdişâh-ı âlem-penâh ve vâlide sultân efendilerimizin ism-i şerîflerini yâd ve devâm-ı ömr ü devletleri ed'iyelerini tekmîl ve hâsıl olan mesûbât-ı cemîlesini Hazret-i Ebî Eyyûb Hâlid bin Zeyd el-Ensârî aleyhi rahmete'l-bârî rûh-ı şerîfleri ile müşârün-ileyhüma Hibetullah Sultân ve Fatma Sultân Hazretleri'nin rûh-ı şerîflerine ba'de'l-ihdâ...*⁴⁹

Bu türbede haftada iki gün hafız bir kişi tarafından otuz akçe karşılığında bir talebeye Kur'an-ı Kerim talim ettirilmesi de Mihrişah Valide Sultan'ın vakif şartlarındandır.

*... Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; huffâz ve kurrâdan bir zât-ı muhterem efendi heftede iki gün vâkife-i müşârün-ileyhânın türbe-i şerîfinde hâzirûn olan talebeye Kur'an-ı Azîm ve Furkân-ı Celîlü's-Şân ta'lîm eyleyüb, hizmeti mukâbilesinde vakf-ı şerîfleri gallâtından yevmî otuz akçe vazîfeye mutasarrıf olub, imâret-i âmirelerinden dahî yevmî iki mükemmel ta'âma mutasarrıf ola...*⁵⁰

Galata Mevlevihanesi'nde salı ve cuma günleri olmak üzere haftanın iki günü mevlevihanenin postnişini Şeyh Mehmed Gâlip Dede Efendi⁵¹ tarafından

49 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 82.

50 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109.

51 Asıl adı Mehmed Esad olan Şeyh Gâlip, Hicrî 1171'de (Milâdî 1757/1758) İstanbul'da doğmuştur. Babası Mustafa Reşid Efendi, annesi Emine Hatun'dur. İlk eğitimini babasından alan Şeyh Gâlip, Hoca Neş'et'ten ve mevlevihanelerde, mevlevi büyüklerinin sohbetlerinden istifade etmiştir. Önceleri, kendisine Hoca Neş'et tarafından verilen "Esad" mahlasını kullanan şair, bu isimdeki diğer şairlerle karıştırılmamak için daha sonra "Gâlib" mahlasını kullanmıştır. 1195'te (1780/1781) divanını tertip etmiş, bundan iki sene sonra 1197'de (1782/1783) "Hüsn ü Aşk" adlı mesnevisini yazmıştır. 1198'de (1783/1784) Konya'ya gidip Mevlânâ Dergâh'ında çileye girmiş, 1201'de (1786/1787) Yenikapı Mevlevihanesi'nde çilesini tamamlayarak "dede" olmuştur. 9 Şevval 1205'te (11 Haziran 1791) Galata Mevlevihânesi şeyhi olan Gâlip, Hicrî 26/27 Recep 1213 (Milâdî 3/4 Ocak 1799) yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri, Galata Mevlevihanesi avlusundaki türbededir (bk. M. Muhsin Kalkışım, "Şeyh Galib", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 54 - 57; Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10653.girispdf.pdf?0>).

Mesnevi-i Şerif okunmasını, Galata, Kasımpaşa, Beşiktaş, Yenikapı mevlevihaneleri dervişlerinden ve mesnevi-i şerif okuma isteği ve yeteneği olanlardan seçilen kişilere de talim ettirilmesini vakfiye şartları arasına koymuştur. Mesnevi-i şerif okunmasının ardından da kendisi ve Sultan III. Selim için dua edilmesini istemiştir. Bunun karşılığında Şeyh Gâlip Efendi'ye günlük 60 akçe ve imaretten günlük iki çift fodla ile iki yemek, ismi geçen dört mevlevihanenin dervişlerinden, salı ve cuma günleri okunan bu mesnevi-i şerif talimine devam edenlere de şeyh tarafından eşit olarak paylaştırılmak üzere günlük 12 akçe verileceği belirlenmiştir.

*... Ve yine müvekkilem devletlü vâlide sultân aliyyetü's-şân hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; mahrûse-i Galata Mevlevihânesi'nde hâlâ post-nişin olan Şeyh Mehmed Gâlib Dede Efendi, mevlevihâne-i mezkûrede heftede iki gün salı ve cum'a günlerinde kable'l-mukâbele teberriken ve teyemmünen hângâh-ı mezkûrda mesnevî-i şerîf kıraat eyleyüb ve hangâh-ı mezkûr ile Kasımpaşa ve Beşiktaş ve Yenikapı mevlevihâneleri dervişânından ve sâir erbâb-ı isti'dâd ve istihkâkdan mesnevî-i şerîf kıraatine hâhiş-ker ve ta'allüm ve (...) tâlib ve râgîb ashâb-ı hünerden intihâb olunan zevâta dahî ta'lîm ve akîbinde şevketlü, kerâmetlü, kudretlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinin serîr-i saltanatlarında dâim ve a'dâ-yı bed-hâhları üzerlerine her hâlde gâlib ve muzaffer olmaları da'vâtına ve sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râgîbetü'l-müberrât ve'l-mesûbât devletlü, inâyetlü, vâlide sultân aliyyetü's-şân efendimiz hazretlerinin dahî devâm-ı eyyâm-ı ömr ü devletleri ed'iyesine müdâvemet ve muvâzabet edüb, bu hizmet-i celîlesi mukâbilesinde gallât-ı vakf-ı mezbûrdan şeyh-i merkûma yevmî altmış akçe vazîfe ile imâret-i mezkûreden dahî yevmî iki çift fodula ve iki mükemmel ta'âm mutasarrıf ola. Ve yevm-i mezkûrlarda bâlâda tahrîr olunan dört aded zâviyeler devîşânından mesnevî-i şerîf ta'lîmine ala'd-devâm hâzir u mevcûd bulunan zevâta yevmî on iki akçe şâkirdlik vazîfesi şeyh-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle müsâvât vechi üzere tevzi' ve taksîm oluna...*⁵²

52 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 58.

Tüm bu yardımların yanı sıra vakfından her yıl Mekke-i Mükerreme fakirlerine surre-i hümayûn ile para gönderilmesini istemiş, Ravza-i Mutahhara'da cuma ve pazartesi geceleri yakılmak üzere koku satın alınmasını vakfiye şartları arasına koymuştur. Ravza-i Mutahhara'da âlim bir kişi tarafından her gün bir miktar Buhârî-i Şerif okunmasını da isteyen Mihrişah Valide Sultan, bu hizmet için de vakfından bütçe ayırmıştır.

... *Ve yine vakf-ı şerifleri gallâtından be-her sene beş yüz kuruş ifrâz ve surre-i hümayûn eminleri yedâyle Mekke-i Mükerreme Şerefehâllâhu Te'âlâ ilâ yevmi'l-âhireye irsâl olunub, Mekke-i Mükerreme fukarâsından ve müstahhikânden olan elli nefer kâmesnelerden her birine onar kuruş tevzî' ve taksîm oluna...*⁵³

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; vakf-ı şerifleri gallâtından be-her sene iki vakıyye üd-i hâlis ve şemâme-i anber iştirâ ve sakabaşulara teslim birle Medîne-i Münevvere Nûruhallâhu Te'âlâ ilâ yevmi'l-âhireye irsâl olunub, Ravza-i Mutahhara-i Hazret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallî Allâhu Te'âlâ Aleyhi ve Sellemde cum'a ve isneym gecelerinde ihrâk ve hâzirûn olan müslimîn ve muvahhidîn tebhîr u iştîmâm oluna...*⁵⁴

... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; Medîne-i Münevvere nuruhallâhi te'âlâ ilâ yevmi'l-âhiredede vâkâ' Ravza-i Mutahhara-i Hazret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallâllâhu Te'âlâ Aleyhi ve Sellem'de ulemâ ve fuzalâ'dan bir zât-ı sûtûde-sûfât be-her yevm Buhârî-i Şerîf'den mikdâr-ı kifâye karaat edüb, hizmeti mukâbilesinde vakf-ı şerifleri gallâtından yevmî yüz akçe vazîfeye mutasarrıf ola...*⁵⁵

53 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 108.

54 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 109.

55 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 88, 89.

Galata Sarayı'nın kütüphanesine ve kendi türbesine teberrüken lihye-i saâdet koydurmuş ve yılın belli günlerinde çıkartılarak ziyaret ettirilmesini istemiştir.

VGMA, Defter Numarası: 636, s. 91

... *Ve yine müvekkilem müşârun-ileyhâ vâlide sultân aliyyetü's-şân hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; vakf-ı şerifleri mülhakâtından olmak üzere Galata Saray-ı Hümayûnu derûnunda kâin kütübhâne-i celîleye hasbeten-lillâhi'l-aliyyi'l-a'lâ ve taleben li-merzâti rûh-ı rasûlü'l-mu'allâ ve l-intisâb-ı cenâb-ı rasûlullâhi te'âlâ teberrüken ve teyemmünen vaz' ve ber-vech-i âti ziyâretini ta'yîn buyurdıkları lihye-i sa'âdet (...) be-her sene leyle-i mevlidi'n-nebî aleyhi's-salâtü ve s-selâm ve leyle-i regâib ve leyle-i mi'râc ve leyle-i berâtda ki senede dört defa saray-ı mezkûr ağası ve bi'l-cümle zâbütan ve ağavât-ı sâire hâzirûn oldukları hâlde sandukasından ihrâc ve hâzirûn bi'l-meclîs olan zevât-ı kirâm zevi'l-ihtirâm ziyâret etdirilüb ba'de yine sandukasına vaz' ve mahalline hafz oluna...*⁵⁶

Mihrişah Valide Sultan Galata Sarayı'ndaki bu ziyaret esnasında 3 kişinin Kur'ân-ı Kerim'den birer aşr-ı şerif okumasını, ziyaret sonunda da oğlu III. Selim ve kendisi için dua edilmesini istemiş ve görevlendirilen kişilerin ücretlerini belirlemiştir.⁵⁷

56 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 91.

57 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 91, 92.

Kendi türbesine bağışladığı lihye-i saâdetin her sene mevlid kandilinde öğle namazının ardından açılarak ziyarete sunulmasını istemiştir.

VGMA, Defter Numarası: 636, s. 92

... *Ve yine müvekkâlem müşârûn-ileyhâ vâlide sultân aliyetü's-şân efendimiz hazretleri şol veçhle şart ve ta'yîn buyurdular ki; medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî Radiye Anhu Rabbühü 'l-Bârî'de kâin türbe-i şerîfe-i hulâ-âsâlarında hasbeten-lillâhi 'l-alıyyi 'l-a'lâ teberrüken ve teyemmünen vaz' buyurdular lihye-i sa'âdet-i Hazret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallallâhu Te'âlâ Aleyhi ve Sellem be-her sene leyile-i mevlidî 'n-nebî (...) ba'de salâtü'z-zuhr türbe-i şerîfemin üç nefes türbedârları ma'rifetleriyle sandukasından ihrâc ve vakf-ı şerîfin kâim-makâm-ı mütevellisi yedîyle kemâl-i huzû' ve huşû' ve ziyâde-i hicâb ve edeb ve nezâfet elbise ve siyâb ile hâzırûn bi'l-meclîs olan mü'minîn muvahlâdînin ki bâr u sigârına ziyâret ve taltîfetdirilüb ba'de yine kâim-makâm-ı mütevellî-i vakf yedîyle sandukasına vaz' ve idhâl ve sandukası kâim-makâm-ı mütevellî mührüyle hatm olunub mahalline hâfz oluna...*⁵⁸

⁵⁸ VGMA, Defter Numarası: 636, s. 92.

Vakfiyesi incelendiğinde daha bir çok yardım faaliyetinde bulunduğu, kendi malından bir çok eser yaptırdığı, dükkan, çiftlik, arsa gibi kendine ait çok sayıda mülkü vakfettiği görülen⁵⁹ Mihrişah Valide Sultan ayrıca Eyüp Sultan Camii'ne de hadis, fıkıh, akâid gibi İslâmî ilimlerden edebiyata, tıptan tarihe kadar çeşitli konularda eserleri içeren bir kütüphane vakfetmiştir (... *Medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî Radiye Anhu Rabbühü 'l-Bârî'de kâin câmi'-i kebîrin derûnunda ve cânib-i yesârında müceddeden binâ buyurdular iki aded kebîr revzeneler derûnlarında kâin kitabhânelere hasbeten lillâhi te'âlâ ve hasen-i li-m erzât-i rûh-i rasûlü 'l-mu'allâ vaz' buyurdular ber-mûceb-i defter-i müfredât iki yüz kırk yedi cild mesâhîfe ve cemî' fîmûndan kütüb-i nefîse-i mütenevvi'a-i mevcûde-i ma'lûmelerini...*⁶⁰). Kaynaklarda Eyüp Sultan Camii'ndeki bu kütüphanenin yapılan bağışlarla zenginleştiği ve Atullah Efendi ile III. Selim'in de bağışladığı eserlerle sayının 540'a çıktığı bildirilmektedir.⁶¹ Kütüphanenin Maarif Vekâleti'ne devrinden sonra bu eserler önce Hüseyin Paşa Kütüphanesi'ne daha sonra Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmiştir.⁶² Mihrişah Valide Sultan Kütüphanesi'ne ait defterde, Mihrişah Valide Sultan ve kethüdası Atullah Efendi'nin bağışı olarak 462 kitap kayıtlıdır.⁶³

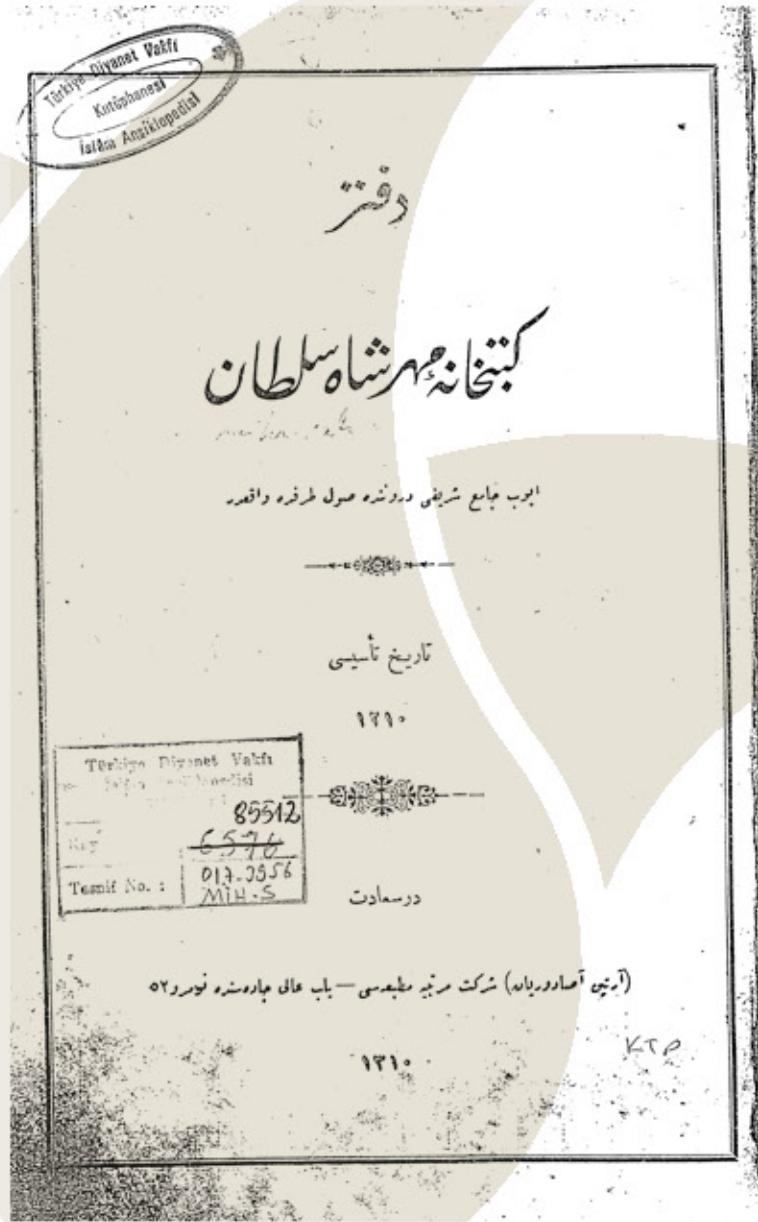
⁵⁹ İ. Akarçeşme, *Mihrişah Valide Sultan Vakfı*, s. 31.

⁶⁰ VGMA, Defter Numarası: 636, s. 103.

⁶¹ A. Akyıldız, *Haremîni Padîşahî Valide Sultan*, s. 328; Can Alpgüvenç, *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*, İstanbul 2010, s. 137.

⁶² C. Alpgüvenç, *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*, s. 138; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 336.

⁶³ *Defter-i Mihrişah Sultan*, İstanbul 1310 (Milâdî 1892/1893), <http://isamveri.org/pdf/risaleosm/R085512.pdf>, s. 68.

Defterin Kapak Sayfası⁶⁴

64 Defter-i Mihrişah Sultan, s. 1.

Defter

Kütübhâne-i Mihrişâh Sultân

Eyüb Câmî'-i Şerîfi Derûnunda Sol Tarafda Vaka'dır

Târîh-i Te'sisi

1210 (Milâdi 1795/1796)

Der-sa'âdet

(Artin Asaduryan) Şirket-i Mürettebiye Matba'ası - Bâb-ı Âlî Caddesi 'nde Numara 52

1310 (Milâdi 1892/1893)

(68)

ابن ایوب انصاری حضرتلری جامع شریفنک صول طرفنده واقع مهر شاه سلطان کتبخانه سنده موجود بولنان کتب و مصاحف شریفه نك بر قطعه خلاصه پوصله سیدر

یکون	مکرر	یکون	مکرر
۱	۱	۱	۱
۳	۵	۳۰۱	۵
۴۰	۲	۱۰۰	۲
۳	۰	۱۰	۰
۴۱	۴	۱۷	۴
۶۲	۵	۵	۵
۱۳۳	۱	۱۳	۱
۱۸	۰	۴۴۶	۰
			۱۳
			۳۰۱

یکون
اصل عدد عمومی ۴۴۶
مکرر اولنر ۱۶
۴۶۲

ابن ایوب انصاری حضرتلری جامع شریفنک صول طرفنده واقع ایکی دولاب دروننده بولنان کتابلر مرحومه والده سلطان مهر شاه حضرتلری ایله کتبخانه مرحوم عطا الله افندی نك وقتندن اولوب و مذکور دولابلرده کی موجود اولان کتب اصول جدیده دفتر عتیقینه تطبیقاً اوصاف میزمه سیله اسم مؤلف و مسأزلری شامل اشبو جدولی دفتر تنظیم قلمرق بوجهالا بالکر در تیوز التمش ایکی جلد کتب متنوعه به بالغ اولمش اولدیغنی مبین اشبو دفترده شرح و برلدی فی تشرین اول سنه ۳۰۱

Defterin 68. Sayfası⁶⁵

65 Defter-i Mihrişah Sultan, s. 68.

ابن ایوب انصاری حضرتلری جامع شریفنک صول طرفنده واقع مهر شاه سلطان کتبخانه سنده موجود بولنان کتب و مصاحف شریفه نك بر قطعه خلاصه پوصله سیدر

Ebî Eyyûb Ensârî Hazretleri Câmî '-i Şerîfinin sol tarafında vâkı ' Mihrişâh Sultân Kütübhânesi 'nde mevcûd bulunan kütüb ve me sâhif-i şerife nin bir kıt 'a hulâsa pusulasıdır:

یکون	Yekûn	
اصل عدد عمومی ۴۴۶	446	Asıl aded-i umûmî
مکرر اولنر ۱۶	16	Mükerrer olanlar
۴۶۲	462	

ابن ایوب انصاری حضرتلری جامع شریفنک صول طرفنده واقع ایکی دولاب دروننده بولنان کتابلر مرحومه والده سلطان مهر شاه حضرتلری ایله کتبخانه مرحوم عطا الله افندی نك وقتندن اولوب و مذکور دولابلرده کی موجود اولان کتب اصول جدیده دفتر عتیقینه تطبیقاً اوصاف میزمه سیله اسم مؤلف و مسأزلری شامل اشبو جدولی دفتر تنظیم قلمرق بوجهالا بالکر در تیوز التمش ایکی جلد کتب متنوعه به بالغ اولمش اولدیغنی مبین اشبو دفترده شرح و برلدی فی تشرین اول سنه ۳۰۱

Ebî Eyyûb Ensârî Hazretleri 'nin câmi '-i şerîfi sol tarafında vâkı ' iki dolap derûmunda bulunan kitaplar merhûme Vâlîde Sultân Mihrişâh Hazretleri ile kethüdâsı merhûm Ataullah Efendi 'nin vakfından olup ve mezkûr dolaplardaki mevcûd olan kütüb-i usûl-i cedîde ve defter-i atikine tatbiken evsâf-ı mümeyyizesiyle ism-i müellif ve sâirlerini şâmil iş bu cedvelli defteri tanzîm kılınarak, ber-vech-i bâla yalnız dört yüz altmış iki cild kütüb-i mütenevvi 'aya bâliğ olmuş olduğunı mübeyyen iş bu defterde şerh verildi. Fî Teşrîn-i Evvel sene [1]301 (Milâdî Ekim / Kasım 1885)

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN SEBİLİ (<http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/culus-yolu/1042>)

2.1. Mihrişah Valide Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler

Yaptığı hayır ve hasenatla ismi bugün de anılan hayırsever valide sultanlar arasına girmiş Mihrişah Valide Sultan, hayır işlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla vakıf kurmuş, hem vakfına gelir sağlamak hem de insanların faydalanabilmesi amacıyla imar ve inşa faaliyetlerinde bulunmuştur.

2.1.1. Mihrişah Valide Sultan Külliyesi

Mihrişah Valide Sultan'ın vakıf eserlerinden, isminin hayırla anılıyor olmasına vesile olan en önemli eser, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'dir. Külliye, Mehmed Arif Ağa ve Ahmed Nurullah Ağa'nın baş mimarlıkları döneminde, Eyüp Sultan Türbesi'nin yanı başında inşa ettirilmiştir.⁶⁶

Hadikatü'l-Cevâmi'de, külliyeinin Hicrî 26 Şevval 1207 (Milâdî 6 Haziran 1793) ile Hicrî 1210 (Milâdî 1795 / 1796) tarihleri arasında inşa edildiği belirtilmiş ve külliyeinin inşası ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

... Sultân Selîm Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin vâlideleri Mihrişâh Sultân Hazretleri, civâr-ı Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de Zeyneb Sultân Sarayı bağçesine ki Papasoğlu Bağçesi denmekte arîf, bir türbe-i şerîfe ve imâret ve sebül ve türbe karşusunda müstakil mekteb ve hâcesine ve üç aded türbedârlara evler binâ etmek üzere 1207 şevvâlinin yirmi altıncı günü vaz'-ı esâs olunub, bin iki yüz on senesi hitâma resîde olmuşdur. Ve binâ emîni⁶⁷ olan Şeytan Emîn Efendi, devriyye tarîkinde iken Galata mevleviyetiyle bekâm olunub, 1230 senesinde Anadolu kâdiaskeri olmuşdur. Ba'dehû ... senesinde⁶⁸ vefât edüb Edirnekapısı hâricinde medfûndur...⁶⁹

66 Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, s. 249; S. Parlak, "Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi", s. 42 - 44.

67 Padişah ve yakınları tarafından kamu yararına yaptırılan binaların inşa ve tamir işlerine bakmakla görevli kimseye verilen unvan. Bina emniyeti, bir memuriyet veya bir makam olmadığı için, gerekli hâllerde, başka görevlerde bulunan veya emekliye ayrılmış, güvenilir ve işten anlar yüksek dereceli memurlar bu göreve getirilirdi (bk. Cevdet Küçük, "Bina Emîni", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 179).

68 Metinde tarih boş bırakılmıştır.

69 Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, s. 249, 250.

Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde, türbedar, ekmekeçi, aşçı, mütevellî⁷⁰ ve sebilci odaları, sofa, mutfak, kiler, fırın, ambar, tuvaletler ve diğer ek yapıları kapsayan bir imaret ile birlikte türbe, sebil ve çeşmelerden oluşan Eyüpsultan'daki bu yapı topluluğunun 14000 zirâ⁷¹ arsa üzerine inşa edildiği bilgisi yer almaktadır.

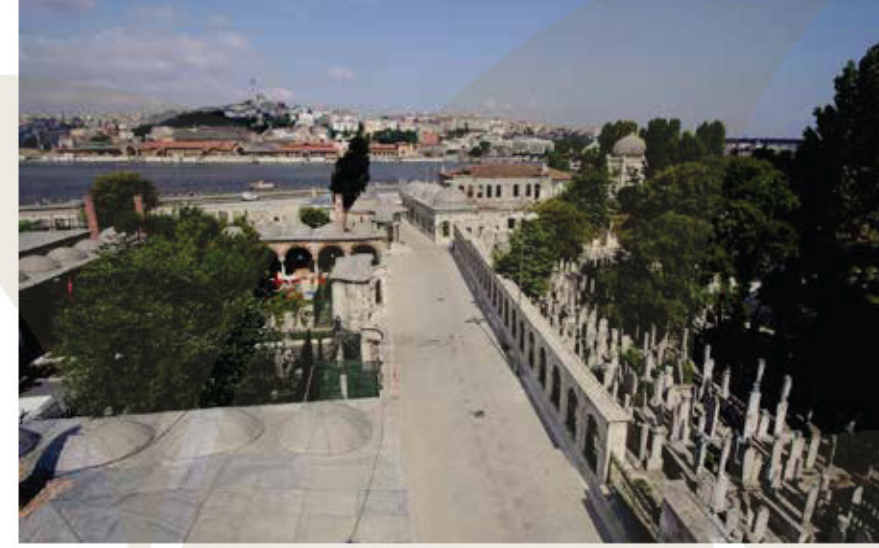
... İş bu yedimde olan senedât-ı şer'iyeye ve mülk-nâme-i hümâyûnlar mantûklarınca vakfı (...) zikrin sudûruna değin arsası Ebbî Eyyûb Ensârî Radiye Anhü'l-Bârî vakfı şerîfine senevî bin sekiz yüz akçe mukâta'a ile ber-müceb-i temessük tasarruf-u âlilerinde olub medîne-i Hazret-i Ebbî Eyyûb Ensârî Radiye Anhü'l-Bârî'de Câmî-i Kebîr Mahallesi'nde Bostan İskelesi'nde vâkı' ma'lûmu'l-hudûd ve'l-müştemilât tûlen ve arzan (...) terbi'i on dört bin zirâ' arsaları üzerine bu def'a nâm-ı sâmilî yâd ve tezkâr elsine-i ibâdullahda fi'l-leyli ve'n-nehâr der-kâr ve nâil-i ücûru mesûbât ve kesb-i rif'at derecât olmak için atyeb mallarıyla hasbeten lillâhî te'âlâ ve haseneten lirûhî'r-rasûlîhî'l-mu'allâ müceddeden binâ ve ihyâ buydukları iki bâb kârgîr türbedâr odası ve iki bâb kârgîr habbâz (ekmekçi) odası ve iki bâb kârgîr tâbbâh (aşçı) odası ve iki bâb kârgîr mütevellî odası ve bir suffe (sofa) ve bir bâb kârgîr sebilci odası ve mahtab (odunluk) ve dört aded kenef ve kiler ve matbah (mutfak) ve fırın ve bir anbar-ı kebîr ve müştemilât-ı sâire-i ma'lûmeyî hâvî (içine alan) bir bâb imâret ve bir türbe-i şerîf ve sebil ve çeşme ve teberruât-ı sâirelerinin kârgîr ebniye-i memlûkelerini...⁷²

Vakfiyede Eyyûb Ensârî'de Bostan İskelesi olarak bilinen yerde inşa edildiği bildirilen yapılar, bugün cülus yolu olarak da tanınan ve Adile Sultan Türbesi ile başlayıp Eyüp Sultan Türbesi'nde nihayetlenen sokak üzerindedir. Yapı topluluğunun cülus yoluna bakan cephesi dışa taşkın formdaki sebil ile başlayıp türbe ile tamamlanmaktadır.

70 Sözlükte "başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen" gibi anlamlar taşıyan mütevellî kelimesi terim olarak vakfiye şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimseyi ifade eder (bk. Nazif Öztürk, "Mütevellî", DİA, C. 32, İstanbul 2006, s.217 - 220).

71 Dirsekle orta parmak ucu arasındaki kısmı ifade eden uzunluk ölçüsü (bk. Mehmet Erkal, "Arşın", DİA, C. 3, İstanbul 1991, s. 411 - 413).

72 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 6.

Cülus Yolu / Solda Mihrişah Valide Sultan Külliyesi⁷³

Cülus Yolu / Sağda Mihrişah Valide Sultan Türbesi⁷⁴

73 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/culus-yolu/1042>

74 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/culus-yolu/1042>

2.1.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sebili

Külliyenin cülus yoluna bakan cephesi üzerinde, üç basamaklı kaidede üzerinde yükselen sebil, mermer işçiliği, süslemeleri ve ihtişamıyla dikkat çekmektedir. Dışa taşkın dairesel formdaki sebilin beş adet demir şebekeli penceresi vardır ve her pencere arasına üçer adet kırmızı, siyah renklerde sütunçe yerleştirilmiştir.

Mihrişah Valide Sultan Sebili

Pencereler üzerinde, akant yaprakları, stilize istiridye kabuğu motifi ve "C" kıvrımlarıyla çevrelenmiş alanlar içerisine dörder mısra olarak düzenlenmiş kitâbe yer almaktadır. Şeyh Gâlib'e ait kitâbede⁷⁵ yazılı olarak bir tarih bulunmamaktadır, ancak son mısra (اصحابه زمزم هم سبيل عين صفای مهرشاه) *Ashâba zemzem hem sebîl ayn-ı safâ-yı Mihrişâh*) göz önünde bulundurularak sebilin 1210 (Milâdî 1795/1776) tarihli olduğu söylenebilir.

⁷⁵ ... Ve sebil üzerendeki tââh da hî Gala ta Mevlevihânesi şeyhi Gâlib Efendi'nindir... (bk. Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayyan sarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi*, s. 250).

Sebil Kitâbesi

*Mehd-i cenâb-ı saltanât iklîl-i tâc-ı mekremet
Ma'mûre-sâz-ı memleket subh-ı sipîhr-i izz ü câh
Gûş eyle kadr-i gevherin evsâf-ı zât-ı bihterin
Hurşîdâdır ol hâverin Sultân Selîm-i cem-sipâh*

*Bahş etdi mâl-i bî-hisâb dünyâyı etdi feyz-yâb
Kurb-i Ebbî Eyyûb'e âb icrâsına kaldı nigâh
Bir nev sebîl etdi binâ hem hoş-edâ hem cân-fezâ
Nezdik-i ashâb-ı safâ rûvân-ı hulde şâh-râh*

*Gûyâ ki bir kâşânedir revzenleri şâhânedir
Cennet midir âyâ nedir olmuş mahall-i iştibâh
Oldu bu yerde rû-nümâ mazmûn-ı tecrî tahtehâ
Kıldi kerâmetle binâ ol dâver-i devlet-penâh*

*İ'tâm için âfâka heb yapıdı imâret-i muntehab
Ensardan eyler taleb nasr-ı livâ-yı pâdîşâh
Yek-pâre ihsandır işi cûd-i firâvândır işi
İrvâ-yı atşândır işi her tavrı tevfiğ-i ilâh*

*Esrâr-ı sahbın mazharı envâ'-ı hayrın masdarı
Seyret bu âb-ı kevseri nûr içre istersen şînâh
Gâlib kalemden akdı bil târihi hem-çün selsebîl
Ashâba zemzem hem sebîl ayn-ı safâ-yı Mihrişâh*

Mihrişah Valide Sultan Sebili

Sebiliden Süsleme Detayı

Sebiliden Süsleme Detayı

Sebilin iki yanında, sebil süslemesi ile uyumlu mermer birer çeşme bulunmaktadır. Çeşmeler ile sebili kalemişi ile bezeli geniş bir saçak örtmektedir.

Sebilin sağındaki çeşmede, “ve” () bağlacı ile Enbiyâ Sûresi 30. âyetten bir bölüm⁷⁶ *mine'l-mâi külle şeyin hayy*, sebilin solundaki çeşmede ise İnsan Sûresi 21. âyetin “Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir”⁷⁷ meâlindeki son kısmı *وَسُقِيهِمْ رَبِّهِمْ شَرَابًا طَهُورًا* (ve *sekâhüm rabbühüm şerâben tahürâ*) okunmaktadır. Âyet-i kerimelerin yazılı olduğu bölümün üstündeki alanda *ما شاء الله كان* *Mâşâillâhu kâne* ibaresinin yazılı olduğu birer kartuş yer almaktadır.

Sebili ve Çeşmeleri Örtün Saçaktan Süsleme Detayları

76 Enbiyâ Sûresi 30. âyetin meâli: “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (bk. *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, s. 354).

77 İnsan Sûresi 21. âyetin meâli: “Üstlerin de ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir” (bk. *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, s. 660).

Sebilin Sağ ve Solundaki Çeşmeler

Ve sekâhüm rabbühüm şerâben tahürâ

Ve mine'l-mâi külle şeyin hayy

Sebilin İçindeki Çeşme

2.1.1.2. Mihrişah Valide Sultan İmareti

Eyyüb Ensârî vakfından kiralananan arsa üzerine, 2 türbedar odası, 2 ekmeği odası, 2 aşçı odası, 2 mütevellî odası, sebilci odası, sofa, odunluk, 4 tuvalet, kiler, mutfak, fırın ve büyük ambarla birlikte kurulmuş olan⁷⁸ ve günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet vermeye devam eden Mihrişah Valide Sultan İmareti, üç tarafı revakla çevrili genişçe bir avlu içerisinde yer almaktadır.

Mihrişah Valide Sultan İmareti⁷⁹

İmaretin bulunduğu bu avlunun ana giriş kapısı, sebil den başlayıp türbeye kadar devam eden ve cülus yolu ile imareti ayıran duvar üzerindedir. Duvardan daha yüksekçe konumlandırılmış olan ana giriş kapısında, Allah rızası için ihtiyacı olanlara, hiçbir karşılık beklemezsizin yiyecek dağıtımını yapan bu kurumun amacını yansıtan İnsan Sûresi 9. âyet⁸⁰ (إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا) *Innemâ nüt'imüküm livechillâhi lâ murîdü minküm cezâen ve lâ şükürâ*) yazılıdır. Âyet-i

78 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 6.

79 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrisah-sultan-imareti-ve-haziresi/1044>

80 İnsan Sûresi 9. âyetin meâli: "(Yedirdikleri kim selere şöyle derler:) Biz size sırf Allah nzası için yediyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz" (bk. Kur'an-ı Ke'îm Meâlî, s. 660).

kerimenin yazılı olduğu bölümün üstündeki alanda *māşāallah* ibaresinin yazılı olduğu bir kartuş bulunmaktadır. Kapının sağında ve solunda ise III. Selim tuğralı madalyonlar vardır.

Cülus yolu cephesindeki bu duvar üzerinde imaretin ana giriş kapısı dışında, hazirenin ana giriş kapısı ve sebilin yanından başlayarak türbeye kadar devam eden demir şebekeli pencereler sıralanmıştır. Sebilin yanındaki pencerelerden başlayarak türbeye kadar her pencere üzerinde ikişer levha hâlinde düzenlenmiş tâlik kitâbe tüm cephe boyunca devam etmektedir. *Veliyy-i ni'met-i halk-ı cihân Sultân Selîm Hân'ın / Cenâb-ı mehd-i ulyâ-yı atâ-bahş u himem-kârı / Sipihrin tâcı ya'nî Mihrişâh Sultân zîşân-kim / Ânu rif'atle mihr-i burc-ı ismet eylemiş bârî mısralarıyla başlayan kitâbe, Be-ser ism-i Hâlid Vâlîde Sultân ile Yâ Rab / Muhalled eyle ömr ü devlet-i şâh-ı cihan-dârî / Zehî târîh-i Vehbî feyz-i rûh-ı çaryâr ile / İmâret buldu me'vâ-yı Ebî Eyyûb Ensârî mısralarıyla son bulmaktadır. Son mısraya ayrıca 1209 (Milâdî 1794 / 1795) tarihi hakkedilmiştir. Sünbülzâde Vehbî'ye ait olan bu kitâbenin Yesârî Mehmed Esad⁸¹ hattı olduğu Hadîkatü'l Cevâmi'de (... *Ve imâret-i mezkûrenin hâricinde olan kasâid Sünbül-zâde Vehbî Efendi'nin, yazuları dahî Yesârî merhûmudur...*⁸²) bildirilmektedir. Dış cephedeki hattat imzası da (*Harrarahû el-'abdü'd-dâ'î Mehmed Es'ad el-Yesârî. Ğufirallâhü zünûbehü "Onu duacı kul Yesârî Mehmed Esad yazdı. Allah (c.c.) günahlarını bağışlasın."*) bu bilgiyi doğrulamaktadır.*

81 (öl. 1213 / 1798) Tâlik hattına Osmanlı-Türk kimliğini kazandıran Yesârî Mehmed Esad, tahminen 1730'lu yılların ortalarına doğru İstanbul'da doğmuştur. Sağ tarafı felçli olarak doğan, sol elinde de çolaklık bulunan Mehmed o hâliyle tâlik hattına merak sarmıştır. Devrin üstadı Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi tarafından -bedenî kusuru sebebiyle- talebeliğe kabul edilmemiş, ancak ilk meşkinden itibaren dikkat ve hayranlıkla kendisini takip eden Dedezâde Mehmed Said Efendi'den 1167'de (1754) tâlik icâzetnâmesi almıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde saklanan (Güzel Yazılar, nr. 324/27-3) bu mâil tâlik kıtada ismi ve mahlası Mehmed Esad, lakabı da Yesârî olarak kaydedilmiştir. Yesârî'nin taşa mahkûk celî tâlik kitâbelerinden zamanımıza intikal edenlerden bazıları şunlardır: Reîsülküttâb Recâî Efendi Mektep ve Sebîlî (Vefa, 1189/1775); Beylerbeyi Camii (1192/1778); Hamîd-i Evvel Medresesi (Bahçekapı, 1194/1780 [imzasız]); Hacı Selim Ağâ Kütüphanesi (Üsküdar, 1196/1782); Emirgân Camii ve Çeşmesi (1197/1783); Fâtih Türbesi kapı içi kitâbesi (1199/1785); Aynalıkavak Kasrı kitâbesi ve içinde kuşak (1206/1792); Mihrişah Vâlîde Sultan İmaretî, Türbesi, Sebîlî (1209/1794); Topkapı Sarayı içinde Kubbealtı ve Harem'de kitâbeler; Bulgaristan Şumnu'da Kurşunlu ve Reis Paşa camilerinin kitâbeleri; muhtelif nişan taşları (Beşiktaş-İhlamur, Teşvikiye Camii avlusu, Sarayburnu-Gülhane sahası). Ayrıca müze, kütüphane ve hususî koleksiyonlarda kıta, murakka' hilye ve levha olarak eserleri mevcuttur (bk. M. Uğur Derman, "Yesârî Mehmed Esad", *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 486 - 487).

82 Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, s. 250.

İmaretin Cülus Yoluna Bakan Cephesi

İmaret Ana Giriş Kapısı

Dış Cephedeki Kitâbe

(Veliyy-i ni'met-i halk-ı cihân Sultân Selîm Hân'ın / Cenâb-ı mehd-i ulyâ-yı atâ-bahş u himem-kârı)

Dış Cephedeki Kitâbe

(Sipihri'n tâc-ı ya'ni Mihrişâh Sultân zîşân-kâm / Ârı rif'atle mihr-i burc-ı ismet eylemiş bâri)

Dış Cephedeki Kitâbe

(Be-ser ism-i Hâlid Vâlide Sultân ile Yâ Rab / Muhalled eyle ömr ü devlet-i şâh-ı cihan-dâri)

Dış Cephedeki Kitâbe

(Zehî târih-i Vehbî feyz-i rûh-ı şâryâr ile / İmâret buldu me'vâ-yı Ebi Eyyûb Ensârî 1209)

Dış Cephedeki Kitâbeler ve Hattat İmzası

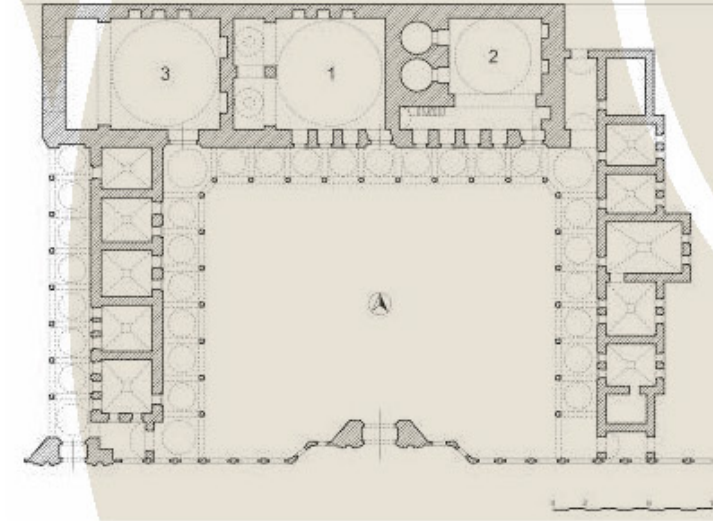
Hattat İmzası

(Harrarahū el-'abdū 'd-dā'ī Mehmed Es'ad el-Yesārī. Ğufral lāhū zūnūbehū)

İmaretin ana giriş kapısının karşısında kubbeli üç büyük mekân bulunmaktadır. Ortada yer alan ve kapısı üzerinde İnsan Sûresi 8. âyet⁸³ yazılı mekânda yemekler pişirilip dağıtılmaktadır. Bu kapının solunda kalan ve kapısı üzerinde Zâriyât Sûresi 58. âyet⁸⁴ yazılı mekân soğuk hava tesisi, sağında kalan mekân ise erzak ambarı olarak kullanılmaktadır.

Ana giriş kapısının sağında yer alan odalar bugün kadın - erkek lavaboları, idari büro, mescit, kuru gıda servisi ve elektrik odası olarak kullanılmaktadır.

Ana giriş kapısının solunda ise bugün ambar memurunun odası ve personel yemekhanesi yer almaktadır. İmaret giriş kapısının solundaki revaktan ayrıca hazireye de geçiş vardır. İmaretin hazireye bakan bu cephesi de yine kubbeli revaklarla çevrilidir. Hazire tarafındaki bu revakların kubbeleri kalemışiyle bezenmiştir. Revak sonunda kitâbesiz bir de çeşme mevcuttur.

Mihrişah Valide Sultan İmareti Planı⁸⁵

83 İnsan Sûresi 8. âyet ve meâli: وَيُطْعَمُونَ عَلَىٰ حَيْثُ مَسْكِنًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا Ve yut'imüne't-ta'ime 'alâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîrâ "Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler" (bk. Kur'an-ı Kerîm Meâlî, s. 660).

84 Zâriyât Sûresi 58. âyet ve meâli: إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ İnnallâhe hüve'r-rezzâku zü'l-kuvveti'l-metîn "Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir" (bk. Kur'an-ı Kerîm Meâlî, s. 581).

85 Cengiz Gürbıyık, "Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXIV, S. 1, Nisan 2015, s. 23 - 51.

İmaretin Avlusu ve Yemeklerin Pişirildiği Mekânın Kapısı

Yemeklerin Pişirilip Dağıtıldığı Mekân⁸⁶

86 <https://www.dailysabah.com/life/2016/02/01/istanbul-historic-public-kitchen-makes-life-easier-for-refugees-and-the-homeless>

Soğuk Hava Tesisi Olarak Kullanılan Mekân

İmaret Avlusundaki Revaklı Alan

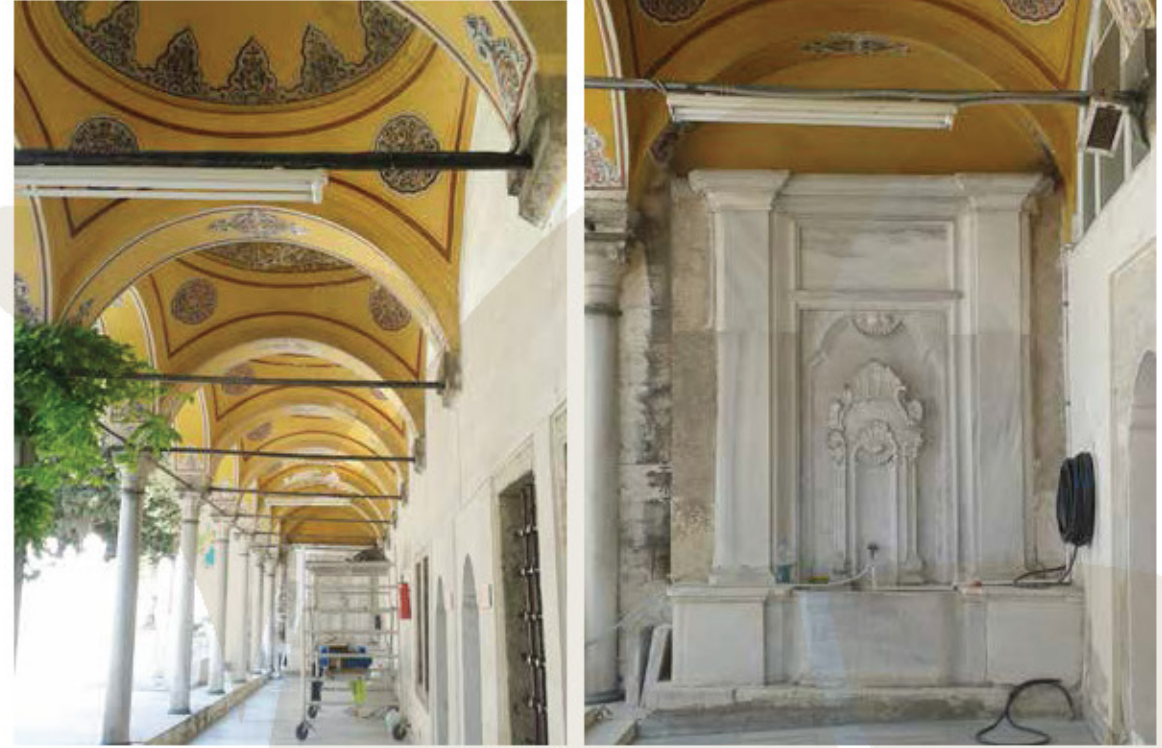
İmaret ile Türbe Avluları Bağlantı Kapısı

Mihrişah Valide Sultan İmareti

İmaretin Hazire Cephesi

İmaretin Hazire Cephesindeki Revak ve Sonundaki Çeşme

Revak Kubbesindeki Kalemîşi Süslemeler

Mihrîşah Valide Sultan vakfiyesinde, imaretin günlük çıkaracağı yemek miktarları, hangi yemeklerin yapılacağı, imarete alınacak malzemeler ve imarettten kimlere yemek verileceği detaylı olarak belirtilmiştir. İmarettten günlük 600 kişilik yemek çıkacağı ve eğer bu sayı yeterli gelmezse ihtiyaca göre artırılabilceği vakfiye kayıtlarından öğrenilmektedir. Yine vakfiyede, imaretin yılda 354 gün fodla, 324 gün sabah çorbası, 276 gün öğle çorbası, her perşembe ve ramazan ayında 30 gün boyunca olmak üzere yılda toplam 74 gün pilav ve zerde çıkartacağı bildirilmiş, imarette verilecek bu hizmetler için de 25 kişi görevlendirilmiştir.⁸⁷

... Müvekkilem vâkife vâlide sultân-ı müşârün-ileyhâ hazretleri nâm-ı sâmilere yâd ve tezkâr elsine-i ibâdullahda fi'l-leyli ve 'n-nehâr der-kâr ve nâil-i üçür ve mesûbât ve kesb-i rif'at derecât olmak için medîne-i Hazreti Ebî Eyyûb Ensârî Radiye Anhu Rabbühü'l-Bârî'de Bostan İskelesi nâm mahalde hasbeten lillâhi te'âlâ bi'l-cümle levâzım ve mühimmâtı mükemmel, müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları mânend-i tâk-ı mu'allâ-firakdan (...) (...) (...) imâret-i âmire ve dârü'z-ziyâfe-i ma'mûrelerinde tabh ve fukârâya ve ehl-i hizmet olan mürtezakakâna tevzi' için hâssü'l-hâs olmak üzere be-her yevm on ikişer keyl dakikden (un) senevî (yıllık) üç yüz elli dört günde cem'an dört bin iki yüz kırk sekiz keyl dakik iştirâ olunub (satın alınıp), beheri yüz dirhem olmak üzere fodula tabh oluna.

Ve yine imâret-i mezkûrede sabah şorbası için be-her yevm yirmi sekiz vukiyyeden (okka) kezâlik be-her sene üç yüz yirmi dört günde dokuz yüz yedi keyl iki vukiyye erz-i Mısrî (Mısır pirinci) iştirâ olunub sabah şorbası tabh oluna. Ve yine mezkûr şorba için yevmî (günlük) ikişer vukiyye yüzer dirhemden be-her sene üç yüz yirmi dört günde cem'an yedi yüz yirmi dokuz vukiyye revgan-ı sâde (sade yağ) iştirâ oluna.

87 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 42 - 44; Ahmet İnan, "Eyüp Sultan'da Mihrîşah Valide Sultan İmareti", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu VIII*, Eyüp 2004, s. 22 - 27; İ. Akarçeşme, *Mihrîşah Valide Sultan Vakfı*, s. 13, 23.

Ve yine imâret-i mezkûrede zuhr (öğle) şorbası için be-her yevm otuz üçer vukiyyeden senevî iki yüz yetmiş altı günde dört yüz elli beş keyl ve dört vukiyye hinta (buğday) iştirâ olunub vakt-i zuhr şorbası tabh oluna. Ve yine mezkûr şorba için yevmî ikişer vukiyye ve yüzer dirhemden iki yüz yetmiş altı günde altı yüz yirmi bir vukiyye revgan-ı sâde iştirâ oluna.

Ve yine imâret-i âmire-i müşârün-ileyhâda be-her hefte pencşembe (perşembe) günümü ve şehr-i ramazân-ı şerîfde otuz gün tabh pilav için yevmî seksen üç vukiyyeden cem'an senevî yetmiş dört günde altı yüz on dört keyl ve iki vukiyye erz-i Mısrî iştirâ oluna. Ve kezâlik eyyâm-ı merkûmede tabh zerde için yevmî otuz üçer vukiyyeden kezâlik senevî yetmiş dört günde iki yüz kırk dört keyl iki vukiyye erz-i Mısrî iştirâ oluna. Ve kezâlik eyyâm-ı mezbûre zerde tabh için yevmî ellişer vukiyyeden kezâlik yetmiş dört günde üç bin yedi yüz vukiyye hâlis asel (bal) iştirâ oluna. Ve kezâlik eyyâm-ı mezbûrede tabh olunan zerde ve pilav için yevmî yirmi altışar vukiyyeden kezâlik yetmiş dört günde bin dokuz yüz yirmi dört vukiyye revgan-ı sâde iştirâ oluna. Ve mezkûr pilav için yevmî yirmi üçer vukiyyeden kezâlik yetmiş dört günde bin yedi yüz iki vukiyye lahm-ı ganem (koyun eti) iştirâ oluna. Ve yine zikri mürûr eden zerde için yevmî yüz elli altışar dirhemden kezâlik yetmiş dört günde cem'an yirmi sekiz buçuk vukiyye ve yüz kırk dört dirhem zağferân-ı (safran) hâlis iştirâ oluna. Ve zikirleri mürûr eden pilav zerde için ve şorba ve nân-ı azîz (ekmek) tabh için be-her yevm yirmi ikişer vukiyyeden senevî üç yüz elli dört günde cem'an yedi bin yedi yüz seksen sekiz vukiyye nemek (tuz) iştirâ oluna. Ve mâru'z-zikr pilav için be-her yevm on birer vukiyyeden senevî yetmiş dört günde cem'an sekiz yüz on dört vukiyye muhud iştirâ oluna. Ve be-her yevm altışar vukiyyeden senevî yetmiş dört günde dört yüz kırk dört vukiyye piyaz (soğan) iştirâ oluna. Ve be-her yevm iki yüz yirmi beşer dirhemden kezâlik yetmiş dört günde cem'an kırk bir buçuk vukiyye ve elli dirhem fülful (karabiber) iştirâ oluna. Ve zikirleri mürûr eden pilav zerde için kezâlik yetmiş dört günde yevmî dört çekiden iki yüz doksan altı çeki ve şorba ve nân-ı azîz için senevî üç yüz elli dört günde yevmî dokuz çekiden üç bin yüz

seksen altı çeki ki cem'an imâret-i mezkûre için be-her sene üç bin dört yüz seksen iki çeki hatab (odun) iştirâ oluna.

Ve bâlâda tahrîr u beyân olunduğu üzere imâret-i mezkûrede zehâyir-i mezkûreden yevmî altı yüz mükemmel ta'âm tabh olunub ehl-i hizmet olan mürtezakakâna ve bi'l-cümle fukarâyâ tevzi' (dağıtıla) ve taksîm ve it'âm (verile) oluna. Ve bundan böyle eğer mâru'z-zıkr yevmî altı yüz ta'âm kifâyet etmez ise iktizâsına göre (ihtiyaca göre) teksîr oluna (çoğaltıla).

Ve bâlâda mezkûr be-her sene üç bin dört yüz seksen iki çeki hatab eğerce ziyâde ta'yîn olunub lâkin mezkûr hatab iktizâsına göre sarf ola. Ve imâret-i mezkûrede iktizâ eden mahallerde ikâd-ı kanâdil (kandillerin yakılması) için senevî doksan vuküyye revgan-ı zeyt (zeytin yağı) iştirâ oluna...⁸⁸

88 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 42 - 44.

2.1.1.3. Mihrişah Valide Sultan Sıbyan Mektebi

Mihrişah Valide Sultan Sıbyan Mektebi, Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nin karşısında, içerisinde çok sayıda mezarın bulunduğu bahçede yer almaktadır.⁸⁹ Mektebin bulunduğu bahçeye, cülus yoluna açılan ve Rahman Süresinin ilk dört âyetinin⁹⁰ yazılı olduğu kapıdan giriş yapılmaktadır.

Kesme taş ve tuğladan inşa edilen mektep günümüzde, İlim Yayma Cemiyeti Eyüpsultan Şubesi olarak kullanılmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Sıbyan Mektebi⁹¹

89 S. Parlak, "Mihrişah Vâlîde Sultan Külliyesi", s. 42 - 44.

90 الرَّحْمٰنُ ۱ عَمَّ الْفَرَارِ ۲ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۳ عَلَّمَ الْبَيَانَ ۴

"1,2. Rahmân, Kur'an'ı öğretti. 3. İnsanı yarattı. 4. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti" (bk. Kur'an-ı Kerim Meâli, s. 594).

91 <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/mihrisah-sultan-sibyan-mektebi/1008>

2.1.2. Mihrişah Valide Sultan Su Bendi⁹²

Taksim suyu⁹³ tesislerinden olan Valide Bendi, Bahçeköy'deki Kâğıthane Deresi'ne katılan Acielma Deresi'nin kolu olan Arabacı Mandırası Deresi'nin doğu kolu üzerindedir.⁹⁴

Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde bendin yeri, ... yine mâru'z-zikr *Bâğçe karyesi (Bahçeköy) sınırında kâin Eskibağlar Deresi denmekle arîf mahalde kâin müşârün-ileyh Sultân Mahmud Han Hazretleri'nin ber-vech-i muharrer binâ buyurdıkları bend-i atîk-i mezkûr mahalli ile Cennet-mekân Sultân Mehmed Han Hazretleri'nin vâlîde-i muhteremeleri merhûme ve mağfûrun-lehâ Hadîce Vâlîde Sultân Hazretlerinin bin yetmiş dört senesinde binâ buyurdıkları Vâlîde Havzı denmekle arîf havz olan sagîr dere beyninde kâin Arabacıoğlu Mandırası Deresi denmekle şehîr mahalle müşârün-ileyh Sultân Bayezid-ı Velî tâbe-serâhu*

92 Su biriktirmek için akan suyun önüne yapılan set (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5378c557b802.45740277).

93 Haliç'in kuzeyindeki bölgeye su temin etmek amacıyla III. Ahmed zamanında başlatılan isâle hattı Patrona İsyanı yüzünden yarım kalmış, tesisin yapımına I. Mahmud döneminde devam edilerek Taksim isâle hattı 1732 yılında tamamlanmıştır. Taksim tesislerinin birinci merhalesini teşkil eden bu ilk isâle hattı ile Büyükdere'nin kuzeybatısında Bahçeköy'deki derelerden alınan sular, içi sırlı künklerle şehre getirilmiştir. Isâle hattı Bahçeköy Kemerinden sonra bir katlı ve yalnız dere üzerinde iki katlı, toplam yirmi bir gözlü, 400 m uzunluğunda, 11 m yüksekliğindeki I. Mahmud Kemerinden geçer; ardından Acielma, Derbent, Maslak, Ayazağa, Zincirlikuyu, Mecidiyeköy, Şişli yoluyla Harbiye Mektebi önündeki makseme ve oradan Taksim'deki su deposuna ve makseme ulaşır. 1732'de yapılan isâle hattına daha fazla su verebilmek için yine I. Mahmud tarafından 1750 yılında Topuzlu Bent yaptırılmıştır. İkinci merhalede isâle hattı genişletilmiş ve tesise bazı ilâveler yapılmıştır. 1786'da Kaptanı-deryâ Gazi Hasan Paşa, Topuzlu Bendi 14 zirâdan 18 zirâa yükselterek bendin vereceği suyu 23,5 lüleye (1222 m³/gün) çıkarmış, 1787'de Sadrazam Yûsuf Paşa, Bahçeköy civarında Dutluk mevkiindeki vâlîde sultan katmasını islah ettirerek katmanın suyunu çoğaltmıştır. Üçüncü merhalede III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan tarafından yine Bahçeköy'de Vâlîde Bendi inşa ettirilerek bendin suyu Taksim tesislerine katılmıştır. Dördüncü merhalede II. Mahmud, Arabacı Mandırası deresinin bir kolu üzerinde kendi adıyla anılan bendi inşa ettirmiş ve 1839 yılında bendin suyu Taksim sularına katılmıştır (bk. Kâzım Çeçen, "Taksim Suları", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 478 - 480).

94 K. Çeçen, "Taksim Suları", s. 478 - 480; K. Çeçen, *İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 50.

*vakfi mütevellîsi izniyle bâ-tevfîk-i subhânî müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak oldukları matbû'û'r-resm mâ-i lezîz bend-i kebîrinin...*⁹⁵ ifadeleriyle anlatılmıştır.

Bir tarafı Sultan I. Mahmud bendine, bir tarafı Büyük bende akarak buralara da katkı sağlayacak şekilde tasarlanmış olan Valide Bendi, Tophane, Galata ve Beşiktaş taraflarında yaşanan su sıkıntısını da önleyebilmek niyetiyle inşa edilmiştir ("... Acı Elma Deresi nâm mevki'de devletlü, inâyetlü, veliyyü'n-ni'âm vâlîde-i şâh-ı cihân efendimiz hazretlerinin müceddeden binâ ve ihyâsına mübâseret ve Tobhâne suyu bendi olan Sultân Mahmud bendine ve bir tarafı İstanbul suyu bendi olan büyük bende cârî olup iki tarafa dahî yedeklik olmak üzere tasmîm ve bu esnâda himmet-i gûh-efken-i mülûkâne ile tanzîm ve kavânîni tetmîm birle teksîr ve te'yîd olunan tob-ciyân ve araba-ciyân münâsebetiyle Tobhâne taraflarında eyyâm-ı sayfda ibâdullah suya zarûret-keşîde oldukları ma'lûm-ı merhamet-mersûmları olduğundan Tobhâne ve Galata ve Beşiktaş havâlîlerini zarûretten vâreste ve icrâ-yı mâ-i lezîz ile irva' buyurulmak niyyet-i hayriyyesiyle eyyâm-ı şitâdan berû levâzîmâtın tetmîm ve vaz'-ı esâs-ı masûn-ı indirâs olunub bu günlerde sülâsânı tekâmül olunan bend-i cedîdin...").⁹⁶ Kitâbesine göre inşa tarihi Hicrî 1211'dir (Milâdî 1796 / 1797).⁹⁷

Bu bentten Sultan I. Mahmud'un inşa ettirdiği bende 23 lüle⁹⁸ su aktarıldığı ve bu suyun nasıl kullanılacağı Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde belirtilmiştir.

... Zikri mürûr eden bend-i cedîdin mâ-i lezîzinden müşârün-ileyh Sultân Mahmud Han aleyhi'r-rahme ve'l-gufrân Hazretleri bend-i atîki mecrâ-yı kadîmine ilhak buyurdıkları yirmi üç lüle mâ-i lezîzin on altı hilesi ber-minvâl-i meşrâh

95 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 74.

96 *Rûznâme*, s. 224.

97 Kitâbe için bk. Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 113; Naci Yüngül, Taksim Suyu Tesisleri, İstanbul 1957, s. 22; Habibe Kazancıoğlu, "Mihrişah Vâlîde Sultan Su Bendi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 34, Aralık 2016, s. 93 - 123.

98 Su ölçülerinden birinin adıdır. Yuvarlak bir küre şeklinde ve otuz dirhem sikletinde bir kurşunun girebileceği kadar bir delikten akan su miktarıdır. 1 lüle = 52 m³ (bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, Ankara 1971, s. 372; K. Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 127).

*müşâriin-ileyh Sultân Mahmud Han Hazretleri 'rin (...) kadîmesine sarf olunub, bâki yedi lüle mâ-i lezzin iki lülesi dahî erbâb-ı miyâh beyminde câriye olan kâde-i kadîme-i mer'îyye üzere hakk-ı mecrâ mukâbilî yine Sultân Mahmud Han mâ-i lezzi mecrasına terk ile müşâriin-ileyhin (...) kadîmesi olan on altı lüle mâ-i lezzi on sekiz lüleyle iblâğ ve mahall-i kadîmeye cereyân edüb bâki beş lüle mâ-i lezzi müşâriin-ileyh Sultân Mahmud Han Hazretleri'nin Beyoğlu nâm mahalde kâin makseminden ahz ve hasbeten-lillâhi te'âlâ dilemiş mahalle icrâ eyleye...*⁹⁹

Taksim suyu tesislerinden olduğu hâl de II. Mahmud tarafından Kirazlı Bent inşa ettirilene kadar, Valide Bendi'nden Kırkçeşme tesislerine de su aktarılmıştır. Kırkçeşme tesislerine aktarılan bu sudan Mihrişah Valide Sultan'ın Eyüpsultan'daki külliyesine su verilmiştir.¹⁰⁰

*... Ve yine bâ-hüccet-i (...) kanevât-ı müsenmâtına teba'îyyet ile yedlerinde mülk ve hakları olup Kırkçeşme suyundan Eyüb 'de İslâm Bey Mahallesi 'nde vâka' cedîd kubbeden ifrâz ve müşterek tarîk ile erbâb-ı miyâh ma'rifetleriyle imâret-i mezkûre ve türbe-i şerîfe ve sebîl ve çeşme-i mezkûrelere icrâ buyurdıkları tekmiil sekiz masura mülk-i mâ-i lezzetleri...*¹⁰¹

Mihrişah Valide Sultan inşa ettirdiği bu bendin diken ve çöplerden temizlenip sürekli olarak korunması ve kanalın ihtiyaç duyulan tamir işlerinin yapılması için, günlük 25 akçe ücretle 2, günlük 20 akçe ücretle 1 kişi olmak üzere toplamda sanatında usta 3 su yolcu¹⁰² görevlendirilmesini istemiştir.

*... Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; yevmî yirmi beş akçe vazîfe ile iki kimesne ve yevmî yirmi akçe vazîfe ile bir kimesne ki cem'an üç nefer san'atında mâhîr râh-ı âbîler bend-i cedîd-i mezkûrimin hâr u hâşâkdan tathîr ve ala'd-devâm muhâfaza ve bend-i mezkûrdan müşâriin-ileyh Sultân Mahmud Han lağımına gelinceye değîn lağım-ı cedîdinin iktizâ eden ta'mîr ve termîmîni rü'yet eyleyüb iş bu hizmetleri mukâbilesinde vakf-ı şerîfîm gallâtından vazîfe-i mezkûrelerine mutasarrıf olalar...*¹⁰³

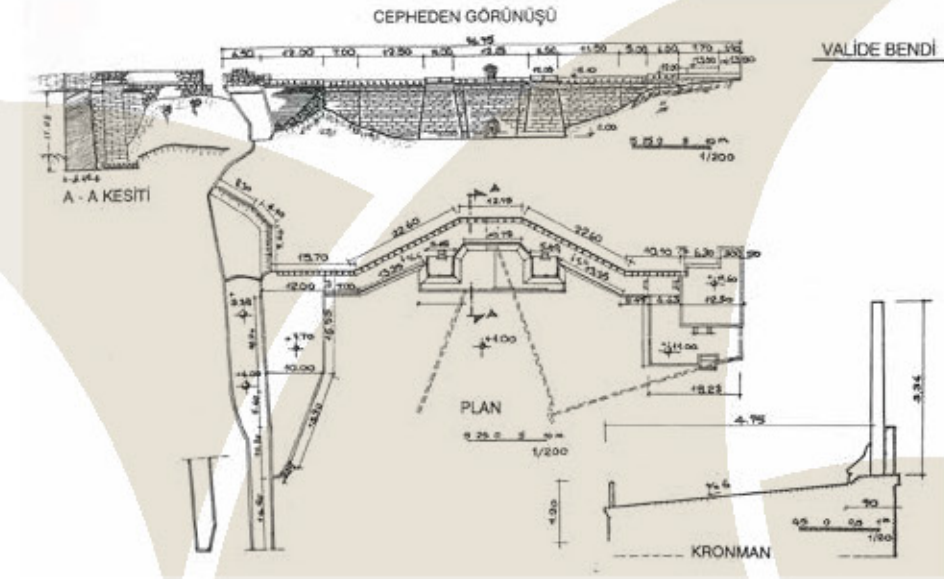
99 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 78.

100 K. Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, s. 55; S. N. Nirven, *İstanbul Suları*, s. 113.

101 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 7.

102 İstanbul'un su yollarının ve bunlara ilişkin kuruluşların bakım, onarım ve işletmesiyle uğraşan kimse (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5610bead6ef4.28907106).

103 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 78.

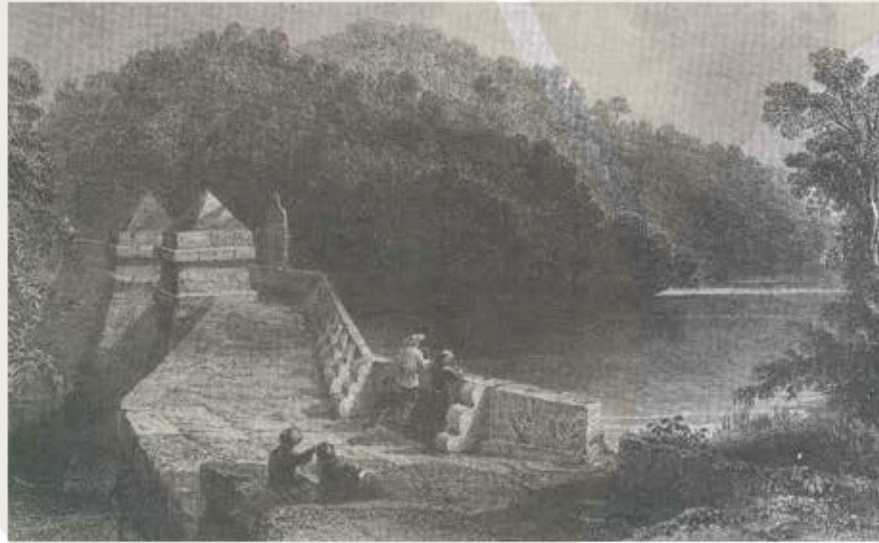
Valide Bendi Planı¹⁰⁴

Valide Bendi¹⁰⁵

104 K. Çeçen, *İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, yay. haz. Celal Koray, İstanbul 1999, s. 258.

105 H. Kazancıoğlu, "Mihrişah Valide Sultan Su Bendi", s. 93 - 123.

Valide Bendi¹⁰⁶Valide Bendi Gravürü¹⁰⁷

106 H. Kazancıoğlu, "Mihrîşah Vâlide Sultan Su Bendi", s. 93- 123.

107 K. Çeçen, *İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, s. 258.

2.1.3. Çeşmeler

Kızları Fatma Sultan ve Hibetullah Sultan için Fındıklı Molla Bayırı'nda, Üsküdar'da, ve Beşiktaş'ta¹⁰⁸ inşa ettirdiği çeşmeler, Eyüpsultan'da kendi türbesinin de yer aldığı külliye bünyesindeki çeşmeler, Sultan III. Selim'in humbaracı ve lağımçı ocakları için inşa ettirdiği kışla¹⁰⁹ duvarındaki çeşme ile yine Hasköy'de inşa ettirdiği bir diğer çeşme¹¹⁰ ve Çeşnigir¹¹¹ Zeynep Usta ruhu için inşa ettirdiği çeşme¹¹² günümüze ulaşmış ya da vakfiyesinden bilgi sahibi olduğumuz çeşmelerinden bazılarıdır.

108 Beşiktaş'ta inşa ettirdiği bu çeşmeye, kendisinin inşa ettirdiği bendden bir masura su aktarılmasını istemiştir. ... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; yine bend-i cedîleri mâ-i lezîzinden almak üzere Kasaba-i Beşiktaş'da Dalma bağıçe nâm mahalde Süleymâniye Mahallesi'nde ke'ime-i muhteremele'n merhûme ve ma'âfûrun-lehâ Hibetullah Sultân tâbe serâhâ Hazretleri rûhîçün a'tyeb mâl ve en'fes menâlle'niyle müceddeden binâ alunan mâ-i lezîz çeşmesi sine bir masura mâ-i lezîz ta'yîn ve icrâ aluna...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 88).

109 Kışla hakkında detaylı bilgi için bk. S. F. Gönçüoğlu, "Humbarahane Kışlası ve Camii", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 353 - 355; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u: Siyasî ve Askerî Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Temmuz 2012, <http://hdl.handle.net/11527/6336>, s. 63.

110 ... *Ve yine kışlak-ı merkûmun humbaracılar cânibinde kışlak dıvarına muttasıl ve dekâkîn-i mezkûre mukâbilinde müceddeden binâ buyurdıkları mâ-i lezîz çeşmesi ebniye ve arsasını ve yine Hasköy'de Gümüşhâne ittisâlinde kezâlik müceddeden binâ buyurdıkları mâ-i lezîz çeşmesi ebniyesini...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 40).

111 Saraylarda yemeklerin lezzetine, tadına bakan kimse, aşçıbaşı, sofracıbaşı (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 173).

112 ... *Çeşnigir hazret-i şehriyâ'n merhûme ve ma'âfûrun-lehâ Zeynep Usta'nın rûhîçün a'tyeb mâl ve en'fes menâlle'niyle müceddeden binâ ve ihyâ ve bu esnâda tekmîline muvaffak oldıkları ma'thû'u'r-resm bir kit'a mâ-i lezîz çeşmesinin...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 86; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I*, İstanbul 1943, s. 220).

2.1.3.1. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1206)¹¹³

Mihrişah Valide Sultan tarafından Hicrî 1206'da (Milâdî 1791/1792), kızı Fatma Sultan hayrına yaptırılmış olan çeşme, Üsküdar Kapıağası mevkiinde, İnadiye Cami Sokak ile Nuhkuyusu Caddesi'nin kesiştiği noktadadır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

113 Bu çeşme ile yine H 1206 tarihinde diğer kızı Hibetullah Sultan için inşa ettirdiği çeşme, Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde şu şekilde yer almaktadır. ...*Ve yine müvekkilem vâlide-i müşârün-ileyhâ hazretleri şöyle şart ve ta'yin buyurdular ki; yedlerinde olan vakfiye-i ma'mûl-bi-hâla n nâtkâ alduduğu üzere atyeh malıyla bundan akdem medîne-i Üsküdar'da Karacaahmed nâm mahalde ve İhsâniye'de müceddeden binâ buyurdukları iki aded mâ-i leziz çeşmelerinin hâsıl olan mesûbât-ı cemîlesini kerîme-i mükerreme-i muhteremeleâ mehmûmetân ve mağfûrun-kehümâ Hibetullah Sultân ve Fatma Sultân aleyhüme'r-rahme ve'l-gufrân hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ oluna...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 82).

Taş ve tuğla kullanılarak örülmüş bir su haznesi bulunan çeşmenin ön cephesi mermerdendir. Süslemesinde, "C" ve "S" kıvrımları, volütler, stilize istiridye kabuğu ile akant yaprakları gibi barok ve rokoko üslupları yansıtan öğeler kullanılmıştır.

24 satırdan oluşan tâlik kitâbesinde, çeşmenin III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından Fatma Sultan'ın ruhu için yaptırıldığı belirtildiği gibi, son iki mısırında kitâbe yazarı Sümbülzâde Vehbi tarafından iki ayrı tam tarih¹¹⁴ düşürülerek çeşmenin inşa tarihi de verilmiştir.

Mihrişah Valide Sultan Çeşme Kitâbesi

*Cenâb-ı Vâlide Sultân hayr-ı âsâr-ı zîşân kım
Fazâ-cû-yi Hudâ müstağrak-ı İhsâmdır ekvân*

*İnâyet membâ'ı Sultân Selîm 'e mehd-i ulyâdır
Aceb mi cûybâr-ı lütfu olsa böyle bî-pâyân*

114 Hesaplandığında söylenmek istenen yılın tam olarak çıktığı tarih olup en güç söylenen ve en makbul sayılan tarih çeşididir (bk. Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", DİA, C. 40, İstanbul 2011, s. 80-82).

*Füyûzât-ı kâmemdir muktezâ-yı meşreb-i sâfi
Hulûsıyla (Hulûs ile) eder icrâ-yı şükr-i ni'met-i Yezdân*

*Sebil-i Hak'da ez-cümle edüb bu çeşmeyi bünyâd
Zülâl-i cûdu kaldı teşnegân-ı kâmm eti reyân*

*Bu câ-yı behcet-efzâyı kalub cennet gibi şâd-âb
Samırsun selsebîlin ayın etdi sû-be-sû cüyân*

*Sevâbın Fatma Sultân'a ihdâ eyledi tâ kâim
Kenâr-ı âb-ı kevserde ola etrâfı feyz-efşân*

*O hür-î îne hem-dem dihter-i pâkizesi zîrâ
Heniz ma'sûm iken etmişdi azm-i ravza-i rıdvân*

*Revân etdi ânâ şîr ü şeker-veş işte âb-ı sâf
Ki cûş-i şefkatîyle rûh-ı pâkın eyleye şâdân*

*Suyun âb-ı hayât-âsâ içen ol çeşme-i feyzin
Olur böyle du'â-yı hayr-ı icrâ eyleyüb şükrân*

*O cennetde safâsında bu devletde ola bâkî
Hüdâ Sultân Selîm'e eyleye hem ömr-ü Hızır ihsân*

*İkâ târîh yazdım Vehbiyâ bir beyt-i dil-cûda
Safâ ile akar su gibi ezber etmeğe şâyân*

Revandır Fatma Sultân rûhuna o âb-ı saf 1206

رواندر فاطمه سلطان روحينه او اب صاف ۱۲۰۶

Bu ayın etdi cârî bahr-ı cûd-i Vâlide Sultân 1206

بو عینی ایتنی جاری بحر جود والیه سلطان ۱۲۰۶

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (Yan cephe)

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (Arka cephe)

2.1.3.2. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1206)

Mihrişah Valide Sultan tarafından çocuk yaşta ölmüş olan kızı Hibetullah Sultan için yaptırılmıştır. Hicri 1206 (Milâdi 1791 / 1792) tarihli çeşme Üsküdar Salacak Mahallesi, Şerifbey Çeşmesi Sokak ile Tosunpaşa Sokağı'nın kesiştiği noktadadır.

Taş ve tuğladan örülü bir su haznesi bulunan çeşmenin cephesi mermerdendir. Barok ve rokoko süsleme özelliklerine sahip çeşmede, akant yapraklarından gelişen "S" kıvrımlı iki konsol arasında, Sümbülzâde Vehbi'ye ait 18 satırlık tâlik hatlı kitâbe bulunmaktadır. Sümbülzâde Vehbi kitâbenin son iki mısraında çeşmenin inşasına tarih düşürmüştür.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi H 1206

Çeşmenin Kitâbesi

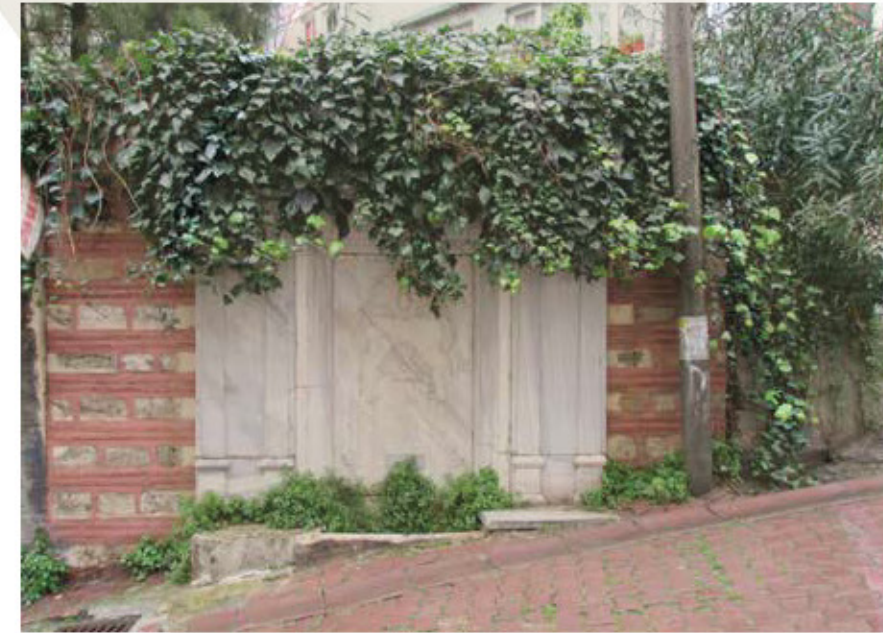
*Hazret-i Vâlîde Sultân-ı himem-meşreb kim
Cûşîş-i re'fetidir menba'ı ayn-ı ihsân
Ya'nâ ol vâlîde-i Hazret-i Sultân Selîm
Teşnegân-ı himeme etmededir lütfu revân
İşte ez-cümle bu ser-çeşme-i eltâfi ile
Sû-be-sû etdi atâ cû-yi cihâm reyyân
Hibetullahna kalâ hibe hem ecri mi kim
Hayr-ı cârisi ile tâ ola rûhu şâdân
Çün o düşîze-i pâkîzesi bu âlemden
Tıfl iken olmuşdu gonçe-i gülzâr-ı cinân
Gül gibi etmeğe şâdâb revân-ı pâkan
Kevser-i şefkatini eyledi böyle cûyân
Ravza-i rahmet ânın kendisi hem Hân-ı Selîm
Duralar devlet ü ikbâl ile durdukca cihân
Vehbiyâ ben de âna söyledim iki târîh
Lâk bir ta'miye var mısra-ı sânide ayân
Çeşme-i vâlîde sultândaki cûşîş-i cûd 1206
چشمه والده سلطانده کی جوشش جود ۱۲۰۶
Oldu şâdâbî-i rûh-ı Hibetullah Sultân 1206
اولدی şadabî روح هبت الله سلطان ۱۲۰۶*

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi H 1206 (Arka cephe)

2.1.3.3. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1212)

Hicrî 1212'de (Milâdî 1797 / 1798) kızı Fatma Sultan için inşa ettirdiği bu çeşme Fındıklı Molla Bayırı Sokak'ta Molla Çelebi Çeşme Çıkmazı'nın köşesindedir. Taş ve tuğladan örülmüş bir su haznesine sahip çeşme mermerden olup sade bir süslemeye sahiptir. Sünbülzâde Vehbi'ye ait 12 satırlık kitâbesi vardır.¹¹⁵

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

Tâlik hatlı kitâbenin son mısraında çeşmenin inşa tarihi düşürülmüş, ayrıca yazılarak da belirtilmiştir. Kitâbenin son iki mısraı şöyledir:

Can-fezâ târîh-i Vehbî teşnegâna müjdedir
Fatma Sultân rûhıyçün gel iç ayın'ül-hayât 1212
 فاطمه سلطان روحیچون کل ایچ عین الحیات ۱۲۱۲

¹¹⁵ Fotoğraf çekiminin yapıldığı 7 Mart 2018 tarihinde, -sarmaşıklarla örtülü olduğu için- çeşme kitâbesi bütün olarak fotoğraflanamamıştır.

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi¹¹⁶

Mihrişah Valide Sultan Vakfiyesi'nde, çeşmenin Fatma Sultan'ın ruhu için Molla Bayırı Mahallesi'nde inşa ettirildiği ve çeşmeye Mihrişah Valide Sultan bendinden bir masura su verileceği bilgisi yer almaktadır.

... Ve yine kasaba-i Fındıklı'da Ayaspaşa'da Molla Bayırı Mahallesi'nde kâin diğer kerîme-i muhteremeleri merhûme ve mağfûrun-lehâ Fatma Sultân tâbe serâhu rûh-ı şerîfi için binâ olunan çeşmeye dahî bir masura mâ-i leziz ta'yîn ve icrâ oluna...¹¹⁷

116 http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=37785

117 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 88.

2.1.3.4. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (H 1220)

Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi¹¹⁸

Mihrişah Valide Sultan tarafından Hicri 1220'de (Milâdi 1805 / 1806) inşa ettirilmiş olan çeşme, İstanbul'un Sarıyer ilçesine bağlı Yeniköy Mahallesi Yalı Sokak'ta bir park içerisinde yer almaktadır.¹¹⁹ Ön cephesindeki sivri kemer üzerinde iki satırlık inşa kitâbesi (*Sâhibetü'l hayrât vel-hasenât devletlû ismetlû / Mihrişâh Vâlide Sultân aliyetü 'ş-şân hazretleri / Sene 1220*) ve çiçek buketleri arasında III. Selim'in tuğrası vardır. Mermer ve kesme taştan yapılmış olan ön cephesini, üstü kiremit kaplı ahşap saçak örtmektedir.

118 http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=27091

119 İbrahim Hilmi Tanışık bu çeşmenin Yeniköy Molla Çelebi Camii'nin kible duvarında olduğunu yazmıştır. Ancak adı geçen cami günümüze ulaşmamıştır (bk. İ. H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri II*, İstanbul 1945, s. 168).

Mihrîşah Valide Sultan bahsi geçen bu çeşmeler dışında, Medine-i Münevvere'de Rahmet Kapısı hizasında Sultan Ahmed tarafından yaptırılıp zaman içerisinde harap olmuş sebîl, abdest muslukları ve tuvaletleri yeniden yaptırarak yenilemiş, sebîl, musluklar ve tuvaletlerin gerekli görülen tüm tamirat masrafları için vakfından yıllık 150 kuruş bütçe ayırmıştır. Yine bu sebîl ve tuvaletlerin iç ve dışlarında asılı olan beş adet kandilin yakılması ve diğer masrafları için senelik 40 kuruş ve harem-i saâdetin musluklarına su taşıyan sakalar için de senelik 40 kuruş toplamda senelik 230 kuruş bütçe ayırmıştır.

... *Ve yine müvekkilem müşârün-ileyhâ vâlide sultân aliyetü's-şân hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; hüdvendigâr-ı esbâk cennet-mekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûrun-lehû Sultân Ahmed Hân tâbe serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu hazretlerinin Medîne-i Münevvere mûruhallâhu te'âlâ ilâ yevmi'l-âhirede bâb-ı rahmet hizâsında binâ buyurdıkları bir bâb sebîl ve müte'addid abdest muslukları ve mukâbillerinde kâin müte'addid memşâlar mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı şühûr u a'vâm ile harâb ve mâil-i türâb olmağla müşârün-ileyhâ hazretleri mahâll-i mezkûreyi bundan akdemce atyeb mallarıyla müceddeden binâ ve ihyâ buyurmalarıyla zikirleri mürûr eden sebîl ve muslukhâ ve memşâlar ve sebîl-i merkûmun tas ve maşrabalar ve lüle ve kanevâtları ve sakf ve etrâf duvarları ve lağım ve bi'l-cümle derûn ve birûnlarının cüz'ü ve kilâ ahşâb ve kârgîr ebniyelerinin iktizâ eden ta'mîr ve termîm ve (...) vakf-ı şerîfleri gallâtından bâ-yed-i mütevellî Medîne-i Münevvere'ye be-her sene yüz elli kuruş ve mâru'z-zikr sebîl ve memşâların derûn ve birûnlarında âvîze olan beş aded kandillerin revgan-ı zeyt ve ikâdiyye ve masârîf-ı sâiresi için senevî kırk kuruş ve harem-i saâdetin muslukânına âb nakl u ilkâ eden sakalara ücret olmak üzere dahî senevî kırk kuruş ki cem'an iki yüz otuz kuruş irsâl u îsâl olumub ber-vech-i âfî kâim-makâm ve nâzir nasb u ta'yîn buyurdıkları kimesnenin yediyle meblağ-ı mezbûr mahâll-i mezkûrenin iktizâ eden ta'mîr ve termîmlerine harc u sarf oluna...*¹²⁰

120 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 81.

2.1.4. Camiler

İstanbul'un Beyoğlu ilçesindeki Humbarahane Camii başta olmak üzere, vakfiyesinden edinilen bilgilere göre İstanbul Aksaray'da ve İstinye'deki Levent Çiftliği'nde birer cami inşa ettirmiş, bazı camilerin de ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹²¹

2.1.4.1. Levent Çiftliği Camii

Mihrîşah Valide Sultan vakfiyesi kayıtlarına göre, cami Levent Çiftliği'nde ahşaptan inşa ettirilmiştir.

... *Mahrûse-i Galata'ya muzâfe İstinye nâhiyesine tâbi 'Levend Çiftliği nâm mahalde kâin mülk-i arsaları üzerine bu def'a yine kendi mallarıyla müceddeden binâ ve ihyâ buyurub salât-ü hamse-i mefrûza ve salât-ü cum'a ve idîn ve sâir nevâfil ve sünnet ve mefrûzayı tekmile izn-i âm buyurdıkları ahşabdan matbû'u'r-resm bir bâb câmi'-i şerîf ve ma'bed-i latîflerinin...*¹²²

Kaynaklarda bu caminin Levent Çiftliği'ndeki kışla içerisine inşa ettirilmiş olduğu bilgisi yer almaktadır.¹²³

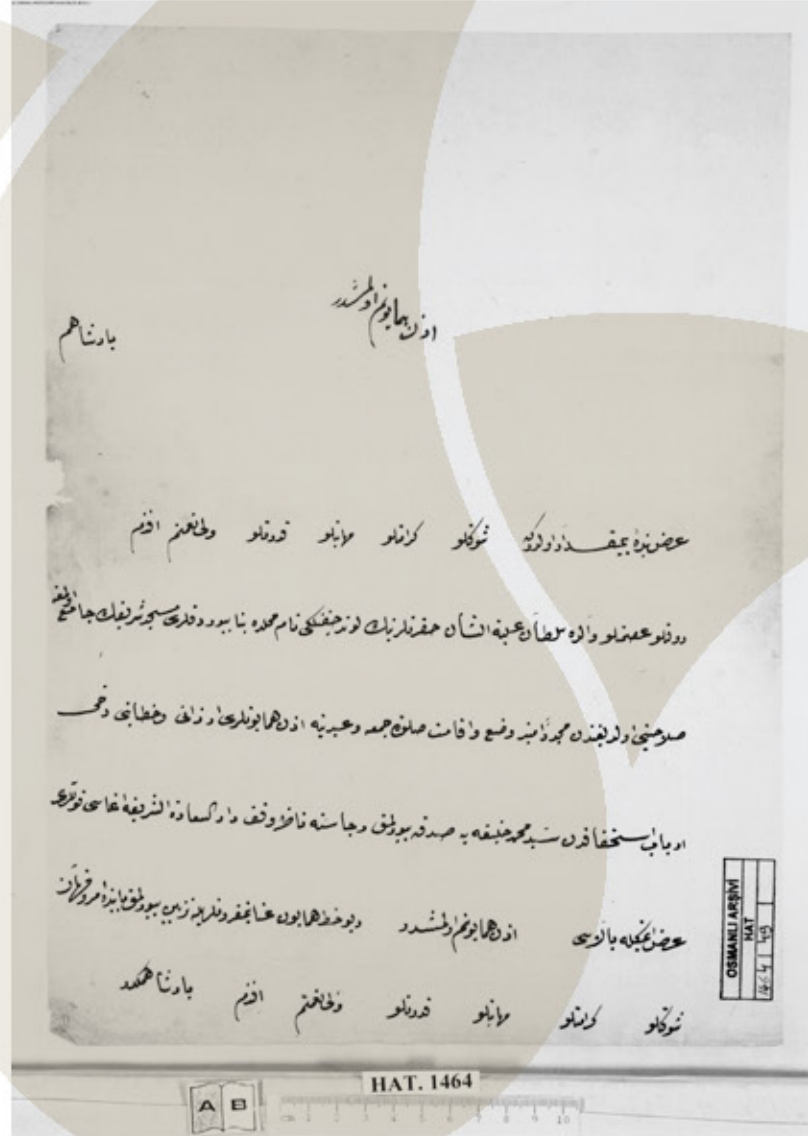
Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 1210 tarihli Hatt-ı Hümayûna göre, yapı önce mescit olarak inşa edilmiş, sonrasında minber konularak camiye dönüştürülmüştür.

121 ... *Ve yine şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; mahrûse-i Galata'ya muzâfe kasaba-i Tobhâne'de Firuz Ağa Mahallesi'nde kâin (...) mescidi denmekle arif câmi'-i şerîfin revgan-ı zeyt ve şem'-i asel ve şem'-i revgan iştirâsına vâfi ve kâfi gallesi olmamağla vakf-ı şerîfleri gallâtından câmi'-i şerîf-i mezkûre için senevî altmış vukiyye revgan-ı zeyt ve on iki vukiyye şem'-i revgan ve altı vukiyye şem'-i asel iştirâ ve câmi'-i şerîf-i mezkûrda ikâd oluna. Ve yine vakf-ı şerîfleri gallâtından câmi'-i şerîf-i mezkûrun kayyumuna yevmî altı akçe vazife verile. Ve yine câmi'-i şerîf-i mezkûr ittisâlinde kâin mekteb-i şerîfin hâcesine dahî yine vakf-ı şerîfleri gallâtından yevmî beş akçe vazife verile...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 82).

122 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 73.

123 Levent Çiftliği'ndeki kışla hakkında detaylı bilgi için bk. A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 107.

Mihrişah Valide Sultan'ın Levent Çiftliği'nde İnşa Ettirdiği Mescidin Camiye
Dönüştürülmesine Dâir Belge¹²⁴

124 BOA, HAT, nr. 1464/49, 29 Z 1210/5 Temmuz 1796.

İzn-i hümayûnum olmuştur

Pâdişâhım

Arz-ı bende-i bî-mikdâr oldur ki şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim

Devletlü, ismetlü Vâlide Sultân *aliyyetu 'ş-şân* Hazretleri'nin Levent Çiftliği nâm mahalde binâ buyurdıkları mescid-i şerîfin câmi' olmağa salâhiyeti olduğundan müceddeden minber vaz' ve ikâmet-i salât-ü cum'a ve îdine izn-i hümayûnları erzânı ve hitâbeti dahî erbâb-ı istihkakdan Seyyid Mehmed Halife'ye sadaka buyurulmak ricâsına nâzır-ı vakf dârü's-sa'âdetü'ş-şerife ağası kulları arz eylemekle bâlâsı izn-i hümayûnum olmuştur deyü hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûnlarıyla tezyîn buyurulmak bâbında emr u fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü, veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhımındır.

2.1.4.2. Humbarahane (Kumbarhane) Camii

Humbaracı ve lağımçı kışlasının içerisine Mihrişah Valide Sultan tarafından inşa edilmiş olan cami, Beyoğlu Sütlüce Mahallesi, Karaağaç Caddesi'nde, Haliç Köprüsü'nün altındadır.¹²⁵

Bina eminliğini Seyyid Mehmed Efendi'nin yaptığı cami,¹²⁶ Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde, "humbaracı ve lağımçı kışlası içerisindeki cami", Hadikatü'l-Cevâmî'de de "Humbaracıyân Kışlası Câmii" adıyla zikredilmiştir. Günümüzde "Humbarahane Camii, Kumbarhane Camii, Halıcıoğlu Camii ve Mihrişah Valide Sultan Camii" isimleriyle bilinmektedir. Son cemaat yerinden ana mekâna geçişi sağlayan kapısı üzerindeki tâlik hatlı kitâbeye göre caminin inşa tarihi 1208'dir (Milâdî 1793/1794).¹²⁷ III. Selim'in valide sultan kethüdasına yazdığı bir hatt-ı hümayûna¹²⁸ göre, tek minareli inşa edilmiş olan camiye Mihrişah Valide Sultan'ın isteği üzerine sonraki yıllarda bir minare daha eklenmiştir.

Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinde, Eyüpsultan'a bağlı Hasköy kasabasında humbaracı ve lağımçılar için inşa edilen kışla içerisinde, Abdüsselam ve Atik Ali Paşa vakıflarından kiralananan 1335 zirâ arsa üzerine inşa edildiği kayıtlıdır.

¹²⁵ S. F. Gönçüoğlu, "Humbarahane Kışlası ve Camii", s. 353 - 355; VGMA, Defter Numarası: 636, s. 7; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 69, 73 - 78.

¹²⁶ BOA, *Bâb-ı Defteri Başmuhâsebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.)*, nr. 6074, 30 B 1209/20 Şubat 1795, s. 3.

¹²⁷ Caminin inşası tamamlandıktan sonra Sultan III. Selim camiye ziyarette bulunmuş, Mihrişah Valide Sultan tarafından orada bulunan görevlilere mücevherler, bohça ve hediyeler verilmiş, kethüdası Yusuf Ağ'a'ya da samur kürk giydirilmiştir. "... Ertesi mâh-ı rebîülevvelin guresi cum'agünü Hasköy'de müceddeden inşâ ve ihyâ-kerde-işâhâneleri olan Humbarahâne derûnunda vâlide sultân hazretlerinin binâ ü ihyâ buyurdıkları câmi'-i latîf tekmiil olmuş olmağla sandal-süvâr teşerrûf ve ba'de's-salât Kasr-ı Hümayûn'da ârâm buyurulmağla vâlide sultân tarafından bir kit'a sorguç takdim ve bir re's donanmış esb keşîde buyurulub enderûn ve birün kaffe-i selâmlık takımı bende-gâna mücevherât ve boğça ve a'tâyâ itâ ve ihsân buyurulmağla vâlide kethüdâsı Yusuf Ağ'a'ya erkân samûr iksâ birle..." (bk. *Rûznâme*, s. 177).

¹²⁸ BOA, *HAT*, nr. 1487/63, 29 Z 1218/10 Nisan 1804.

... Ve Havâss-ı Refî'a kazâsına muzâfe Hasköy kasabasında müceddeden binâ ve inşâ olunan humbaracı ve lağımçı neferâtı kışlağî derûmunda Abdüsselam vakfına senevî dört yüz yirmi akçe mukâta'a-i zemîn ile terbî'an beş yüz üç zirâ' ve Ali Paşa-i Atik vakfına senevî beş yüz yirmi üç akçe mukâta'a-i zemîn ile terbî'an dokuz yüz on beş zirâ' kâ cem'an senevî dokuz yüz kırk üç akçe mukâta'a-i zemîn ile ber-müceb-i temessük mutasarıfa oldukları ma'lûmu'l-hudûd ve'l-müştemilât terbî'an bin üç yüz otuz beş zirâ' arsa üzerine hasbeten lillâhî te'âlâ müceddeden binâ ve ihyâ buyurdıkları câmi '-i şerîf ve ma'bed-i latîflerini...¹²⁹

Humbarahane Camii

¹²⁹ VGMA, Defter Numarası: 636, s. 7.

Şeyh Gâlib'e Ait Tâlik Hatı Kitâbe

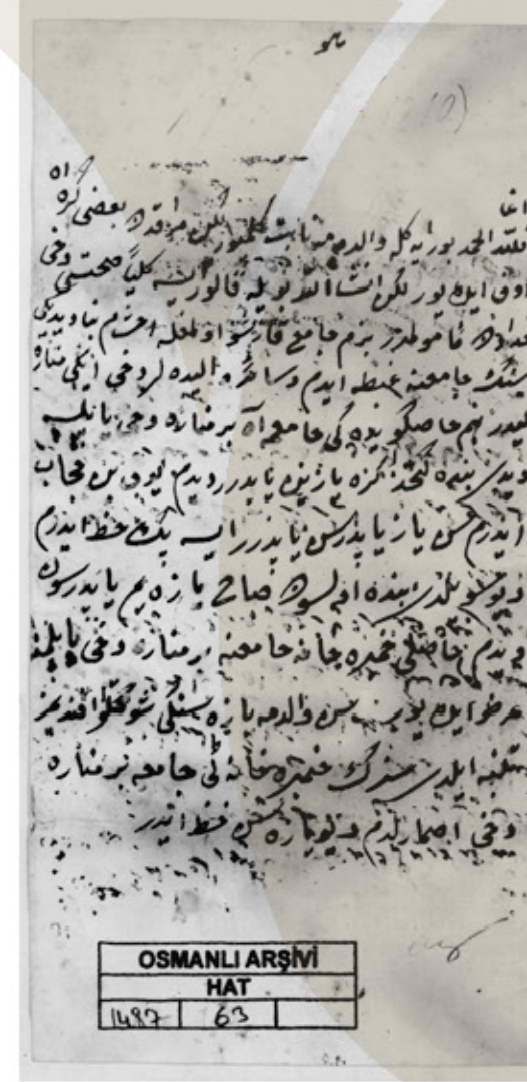
Hazret-i Vâlide Sultân-ı Mâhr-i şâh-ı ilm¹³⁰
Yapdı çün lütufla bir câmi'-i gerdûn-girdâr

Okusun levhde ini Gâlib urefâ

Câmi'-i Vâlide Sultân ne mu'allâ âsâr 1208 (Milâdî 1793/1794)

130 Bu ibare Naci Okçu tarafından hazırlanmış "Şeyh Gâlib Dîvânı'nın, "tarihler" bölümünde "Mihri-şâh-ı âlem" şeklinde yer almaktadır (bk. Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0>).

Mihrişah Valide Sultan Tarafından Tek Minareli Olarak İnşa Ettirilen Camiye Bir Minare Daha Eklenmesi İçin Sultan III. Selim Tarafından Yazılan Hatt-ı Hümâyûn¹³¹

Ağa

Fe-lillâhi'l-hamd buraya gele. Vâlideme (...) gelmiyor. Lâkin merakdan ba'zı kere "âh", "of" ediyor. Lâkin inşaallah böyle kalır ise külliye sîhhati dahî hüdâdan me'mûlumdür. Bizim câmi' karşı olmağla ahşam bana dedi ki: "Senin câmi'ine gıpta edem. Ve sâir vâlideler dahî iki minârelidir. Benim Hasköy'deki câmi'ime âh bir minâre dahî yapılsa" dedi. Ben de "kethüdânıza yazın, yapıdır" dedim. "Yok ben hicâb ederim, sen yaz, yapıdırın. Yapdırır ise pek haz ederim" deyü söyledi. Ben de "olsun sabah yazayım, yapıdırın" dedim. Hâsılı Humbarahâne Câmi'i'ne bir minâre dahî yapılmasını arzu eyliyor. Sen vâlideme yazasın ki: "Şevketlü efendimiz tenbih eyledi. Sizin Humbarahâne (...) câmi'e bir minâre dahî ismarladım" deyü yazasın. Haz eder.

131 BOA, HAT, nr. 1487/63, 29 Z 1218/10 Nisan 1804.

Hadikatü'l-Cevâmi'de camiden şu şekilde bahsedilmiştir:

(*Humbaracıyân Kışlası Câmî'i*)

Sultân Selîm Hân-ı Sâlis Hazretleri humbaracıyâna ve lağımçıyâna müceddeden binâ ve ihyâ buyurdıkları kışlaman vasatında vâlideleri Mihrişâh Sultân merhûmemin tarafından binâ olunub civâr-ı Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de vâka' binâ ve ihyâ buyurdıkları türbe ve imâretleri vakfı şerîfine mülhak olmuşdur. Cemî' levâzımâtı mükemmeldir. Câmî-i mezbûr ibtidâdan bir minâreli yapılub, sonra yine Sultân Selîm Gâzi Hân merhûm bir minâre dahî ziyâde etdirüb hâlâ birer şerîfeli¹³² iki minaresi vardır. Ramazân-ı Şerîflerde güzel mahya kurarlar. Câmî-i mezbûr 1218 senesinde hitâma reside olub, salât-i mefrûza edâsına ibtidâ ve fevkânî binâ olunub

⌘ (خبره جیان قبشله سی جامعی)

سلطان سلیم خان ثالث حضرتلری خبره جیانه ولعمجیانه مجددا بنا واحیا یوردقلری قبشله نک وسطنده والده لری مهرشاه سلطان مرحوم مدک طرفندن بنا اولوب جوار حضرت ابی ایوب انصاریده واقع بنا واحیا یوردقلری تر به و عمارتلی وقف شریفه ملحق اولشدر جیع لوزمانی مکملدر جامع مز بور ابتدادن برمناره لی یا یلوب صکره یته سلطان سلیم غازی خان مرحوم برمناره دخی زیاده ایتدیروب حالا بر شریفه لی ابکی مناره سی وار در رمضان شریفلرده کوزل ما هیه قورارلر جامع مز بور ۱۲۱۸ سنه سنده ختا مدهرسیده اولوب صلوة مفروضه اداسنه ابتدا و فوقانی بنا اولوب خبره جیان قبشله سی جامعی اسمیه اسمیه اولندی جواب اربعه سی قبشله اوپله لری اولوب سدلوچه طرفی لغجیانه و خاص کوی طرفی خبره جیانه نصفیت اوزره تخصیص اولشدر ودر یا جاننه بر قصر هما یون ابلیه ابکی طرفلرنده اولان قبول اوزره خبره جی باشی ولعمجی باشی اولنلره بر مخصوص اوپله لری بنا اولندی و قبشله مز بوره قریب مهند سخانه و تیمور خانه و حمام و قالحانه و دو کخانه بنا و احداث اولشدر و صکره دور محمود خانه

"Humbaracıyân Kışlası Câmî'i" ismiyle tesmiye olundu. Cevârâb-i erba'ası kışla odaları olub, Südlüce tarafı lağımçıyâna ve Hasköy tarafı humbaracıyâna nisfîyet üzere tahsis olunmuşdur. Ve derya câmibine bir kasrı hümâyûn ile iki taraflarında olan kapular üzere humbaracıbaşı ve lağımçıbaşı olanlara birer mahsûs odalar binâ olundu. Ve kışla-i mezbûra karîb mühendishâne ve teymurhâne ve hamam ve kalhâne ve dökümhâne binâ ve ihdâs olunmuşdur...¹³³

132 Kaynakta kelime "şerîfe" şeklinde yazıldığı için çeviride aslına sadık kalınmıştır. Ancak bahsedilen minarenin şerefeleri (شرفه) olmalıdır.

133 Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail el-Ayyan sarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, s. 309.

Caminin İçinden Görüntü

Hünkâr Mahfili

Humbarahane Camii (Ön cephe)

Humbarahane Camii (Arka cephe)

Vakfiyesinde Mihrişah Valide Sultan'ın bu cami ile birlikte, camide görev yapacak birinci ve ikinci imamlar için, üstte ikişer oda, birer sofa, abdesthane, tuvalet, altta birer mutfak, tuvalet, birer bahçe, birer kömürlük, birer gasilhane, birer avlu, birer sokak kapısı ile ortak bir kuyudan oluşan iki ev; müezzinler ve kayyumlar için ise üstlü altlı iki oda inşa ettirdiği kayıtlıdır.

... Ve yine zikri mürûr eden Humbaracı Kışlağı zahrında vâka' ... tûlen ve arzan (...) terbi'i 1221 zirâ' mülk-i arsaları üzerine kendi mallarıyla binâ ve inşa buyurdıkları her biri fevkâni ikişer bâb oda ve birer sofa ve birer abdesthâne ve birer kenef ve tahtânî birer matbah ve birer kenef ve birer eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireli bağçe ve birer kömürlük ve birer mağsel ve birer mikdar havlu ve birer zुकak kapusu ve bir müşterek bi'r-i mâyi müstemil imâm-ı evvel ve sâni için iki bâb mülk menzillerini ve müezzinân ve kayyumân için binâ buyurdıkları fevkâni ve tahtânî iki bâb mülk odalarını...¹³⁴

Yine vakfiye kayıtlarından, Mihrişah Valide Sultan'ın bu kışla içerisine bir hamam ve giyinme odası ile kışla karşısına da dükkanlar¹³⁵ inşa ettirdiği öğrenilmektedir.

... Veyine Havâss-ı Refî'a kazâsına muzâfe Hasköy kasabasında müceddeden binâ buyurdıkları humbaracı ve lağmıcı kışlağı derûnlarında havhuda vâka' senevî mukâta'a-i ma'lûme ile ber-müceb-i temessük tasarruflarında olan arsa üzerine yine kendi mallarıyla müceddeden binâ buyurdıkları ma'lûmü'l-müştemilât bir bâb kârgür hamam ve cam ekârân bi'l-cümle ebniye-i mevcûde-i memlûkelerini...¹³⁶

134 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 39, 40.

135 ... Ve yine kışlak-ı merkûm mukâbilinde vâki' bir tarafı çârşû memşâla n ve bir tarafı (...) harmanı ve iki taraftan ta'âk-i âm ile mahdûd terbi'an sekiz yüz an dört zirâ' yirmi harmak mülk-i arsa üzerine kendi mallarıyla müceddeden binâ eylediği birbirine muttasıl an yedi bâb mülk dükkanları ...; ... Ve yine mâru'z-zikr Hasköy kasabasında humbaracılar kışlağı mukâbilinde târik-i âmın sağ cânibinde vâki' senevî mukâta'a-i ma'lûme ile ber-müceb-i temessük tasarruflarında olan arsa üzerine yine kendi mallarıyla müceddeden binâ buyurdıkları bir bâb bakkal ve bir bâb çörekci ve bir bâb kundakçı ve bir bâb derzi ve bir bâb leblebici ve iki adet dahî dükkan ki cem'an yedi bâb dekkânin bi'l-cümle ebniye-i memlûkele âni... (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 40; 76).

136 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 75.

2.1.4.3. Taksim Topçu ve Top Arabacıları Kışlası Camii

Sultan III. Selim'in topçu ve top arabacıları için inşa ettirdiği kışlaya, Mıhrışah Valide Sultan tarafından bir cami inşa ettirildiği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Ancak bu cami günümüze ulaşmamıştır.¹³⁷

2.1.4.4. Mehmed Paşa Camii

Aksaray yakınında Gureba Hüseyin Ağa Mahallesi'nde Mehmed Paşa isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırılmış olan cami, zaman içerisinde harap duruma geldiği için¹³⁸ Mıhrışah Valide Sultan tarafından yeniden inşa ettirilmış ve cami civarında kendisine ait arsa üzerine bir de sıbyan mektebi yaptırılmıştır.

... Mahmiye-i İslâmbol'da Gurebâ Hüseyin Ağa Mahallesi'nde kâin Mehmed Paşa Cami'i denmekle arıf, tahdîd ve tavsıfden müstagnî ma'lûm ve her fakîr ve ganî câmi'-i şerîfi mürûr-ı zemân ve kürûr-ı şühûr u a'vâm ile harâb ve mâil-i türâb olub ta'mîr ve termîme vakfının müsâ'adesi olmağla müvekkilem müşârün-ileyhâ hazretleri hasbeten lillâhi te'âlâ ve haseneten li-rûh-i rasûluhu'l-mu'allâ

137 Kışla ve camiye dair detaylı bilgi için bk. A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 94; Ekrem Buğra Ekinci, "Taksim'de Bir Câmi Vardı", <http://www.ekremlugraekinci.com/makale.asp?id=415>, Eylül 2012; A. H. Uğurlu, "Mıhrışah Vâlide Sultan'ın İmar Faaliyetlerini Yeniden Okumak", s. 85 - 101; Tuba Üzümkesci, *Taksim Topçu Kışlası ve Yakın Çevresinin Tarihsel Dönüşümü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Ekim 2010, <http://hdl.handle.net/11527/3281>, s. 29.

138 VGMA 58 numaralı defterde kayıtlı 15 Şaban 1204 (Milâdî 30 Nisan 1790) tarihli Mıhrışah Valide Sultan vakfiyesinde, Mehmed Paşa tarafından yaptırılan caminin çıkan bir yangında yanarak tamamen harap olduğu belirtilmiştir. ... *Ashâb-ı hayrâtdan merhûm ve mağfûrun-leh Mehmed Paşa nâm sâhibü'l-hayrın mahmiye-i İslâmbol'da Aksaray kurbunda Gurebâ Hüseyin Ağa Mahallesi'nde müceddeden binâ ve ihyâ ve hasbeten lillâhi te'âlâ vakf(...) eyledikleri câmi'-i şerîf ve mekteb-i münîfin vakfını tekml ü tanzîm ve derûnuna iktizâ eden hademe ve mürtezikası ta'yîn u tetmîm ve vezâyif ve ma'âşların tebyîn u tersîm eylemeksizin dâr-ı bekâyâ rihlet ile câmi'-i merkûm garîb u harâb olub bundan akdem vâkı' olan harîkde dahî muhterik olmağla külliyâ harâb ve arsa-i (...) kalmışken kethüdâ-yı mûmâ-ileyh Mahmud Bey Efendi câmi'-i şerîf-i merkûm ile mekteb-i münîf-i mezkûru hasbeten-lillâhi te'âlâ müceddeden binâ ve ihyâ etmeleriyle...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 58, s. 3).

atye b mâl ve enfes menâlleriyle câmi'-i şerîf-i mezkûr-ı âli-şân ve ma'bed-i latîf-i sûtûde bünyâmı müceddeden binâ ve ihyâ buyurub, câmi'-i şerîf-i mezkûr civârında kâin kendi mülk arsaları üzerine kezâlik atye b mallarıyla ta'lîm-i sıbyân için bir mükellef mekteb-i rasînü'l-erkân bünyâd ve icâd (...) (...) ihdâs ve i'dâd buyurub...¹³⁹

Mıhrışah Valide Sultan, vakfiyesinde camide görevli hatip, imam, müezzin, kayyum, ferraş, vakıf kâtibi ve 2 efendi ile sıbyan mektebinin hocalarına kendi vakfi olan imarettten günlük yemek verilmesini şart koşmuştur.

... Ve yine müvekkilem vâkıfe-i müşârün-ileyhâ hazretleri şol veçhle şart ve ta'yîn buyurdular ki; sâlifü'z-zikr imâret-i âmire-i lâ-zâlit-i bi'n-ni'meti'l-vâfirelerinde tabh olunan nân-ı azîz ve ta'âmından bundan akdem müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları mahmiye-i İstanbul'da Aksaray kurbunda kâin Mehmed Paşa Câmi'-i Şerîfi denmekle arıf câmi'-i şerîfin hatibine yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve imamuna dahî yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve yine câmi'-i şerîf-i mezkûrun iki nefer efendilerin her birine yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve müezzinlerine yevmî üç çift fodula ve üç mükemmel ta'âm verile. Ve kayyumuna yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve ferraşına yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve câmi'-i şerîf-i merkûm vakfı kâtibine yevmî iki çift fodula ve iki mükemmel ta'âm verile. Ve câmi'-i şerîf-i merkûmun ittisâlinde kâin mekteb-i şerîfin hâcesine yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve halife-i mektebe dahî yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile. Ve mekteb-i mezkûrun meşk hâcesine yevmî bir çift fodula ve bir mükemmel ta'âm verile...¹⁴⁰

139 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 5.

140 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 59.

Mihrişah Valide Sultan ayrıca, İstanbul'un Vefa semtinde Şeyh Ebu'l Vefa Camii yakınında, 20 dükkan ve müstemilatıyla birlikte, 60 odası, 4 ahır, ambar, samanlık ve kömürlüğü de olan bir han inşa ettirmiş¹⁴¹ ve bu hanın içerisine bir de mescit yaptırmıştır. Bu mescit için ücretleri vakıf gelirinden karşılanmak üzere bir imam, müezzin ve hanın su yollarının tamiri için bir su yolcu tayin edilmesini, bu kişilere Eyüpsultan'da inşa ettirmiş olduğu imaretten fodla ve yemek verilmesini vakfiyesinde şart koşturmuştur. Yine mescitte yakılması için masrafı vakfından karşılanmak üzere bal mumu alınmasını istemiştir.¹⁴²

... *Ve yine müvekkâlem vâkâfe-i müşârün-ileyhâ hazretleri şol vechle şart ve ta'yîn buyurdular ki; mahmiye-i İstanbul'da Şeyh Ebu'l-Vefâ Cami-i Şerîfi kurbunda müceddeden binâ buyurdıkları hân-ı kebîr derûmunda müceddeden binâ buyurdıkları mescid-i şerîfin...*¹⁴³

141 ... *Ve yine mahmiye-i İslâmbâl'da Şeyh Ebu'l-Vefâ Cami-i Şerîfi kurbunda kâin 'Vefâ Ahır' denmekle arîf ber-mûceb-i mülk-nâme-i hümâyûn yedlerinde mülkle â alan ma'lûmu'l-hudûd tûlen ve arzan (...) (...) dokuz bin elli zirâ' arsa üzerine yine kendi mallarıyla müceddeden binâ ve inşâ buyurdıkları fevkânî ve tahtânî almış bâb ada ve dört kıta kebîr ahır ve bir kıta anbar ve samanhâne ve kömürlük ve tekmlen iki masura mâ-i lezîz ve on beş adet kenef ve (...) etrâfi erba'ası taş duvar ile muhât ve etrâfi selâsesinde arzan ikişer zirâ' (...) almak üzere fâsıla ve zükak kapusu ve yirmi adet dekâkîn ve müstemilâtı sâireyi hâvî bir bâb mülk-i hân-ı kebîrlerini...* (bk. VGMA, Defter Numarası: 636, s. 7).

142 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 57.

143 VGMA, Defter Numarası: 636, s. 57.

3. BEYHAN SULTAN

doğ. Hicri 2 Receb 1179 (Milâdi 15 Aralık 1765) - öl. Hicri 15 Rebülevvel 1240 (Milâdi 7 Kasım 1824)¹⁴⁴

Beyhan Sultan Sandukası

Dönemin kaynaklarında adı Bighan olarak geçen Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1757/1774 tarihleri arasında padişahlık yapan Sultan III. Mustafa ile Adilşah Sultan'ın kızı, III. Selim'in üvey kardeşi ve Hatice Sultan'ın öz ablasıdır.

Velâdet şenlikleri, -sultan kış ayında doğduğu için- bir ay sonra düzenlenmiş, evler, dükkânlar, sokaklar süslenmiş, her taraftan saz sesleri, şarkılar yükselmiş, sarayda sazlı sözlü eğlenceler yapılmış ve III. Mustafa bir gelenek olarak, ulemaya huzurunda Fâtiha Sûresini tefsir ettirmiştir.¹⁴⁵

Babası öldüğü zaman dokuz yaşında olan ve kardeşi Hatice Sultan'la beraber amcası Sultan I. Abdülhamid döneminde sarayda kapalı kalarak sıkıntılı bir

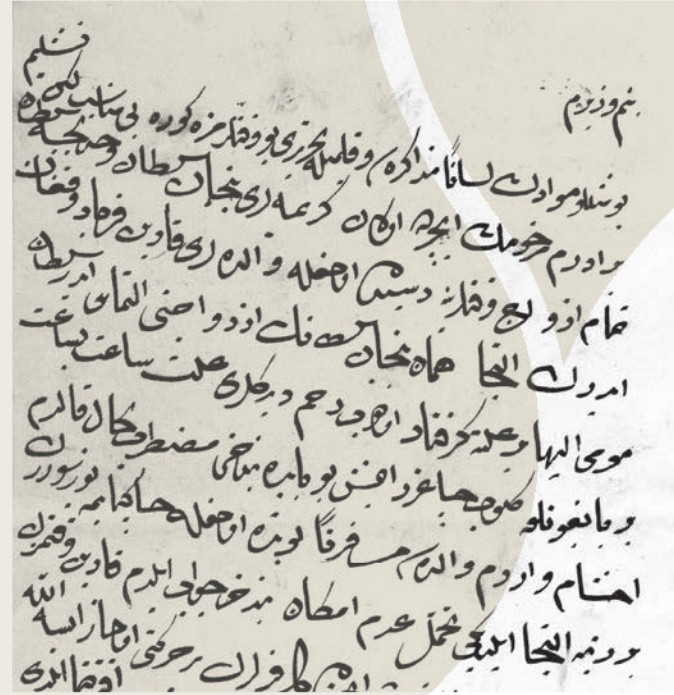
144 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 342.

145 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 343.

hayat geçiren Beyhan Sultan, annesi Adilşah Sultan'ın isteği üzerine, amcası Sultan I. Abdülhamid tarafından Hicrî 1198 (Milâdî 1784) tarihinde Halep Valisi Silahtar Mustafa Paşa ile evlendirilmiştir.

I. Abdülhamid, 5 Mayıs tarihinde saraydan tebdil-i kıyafet ile çıkarak, alay-ı vâlâ ve tertîb-i dil-ârâ ile ismet saray-ı sultânilerine götürülen çeyiz alayının Kapalıçarşı'dan geçişini izlemiştir. Ertesi gün gelin alayı tertip edilmiş, Beyhan Sultan Topkapı Sarayı'ndan Cağaloğlu'ndaki Çifte Saraylara getirilmiştir. Beyhan Sultan'ın bu evlilikten, 1785 senesinde Hatice ismini verdikleri bir kızı olmuştur.¹⁴⁶

Beyhan Sultan'ın Evlendirilmesine Dâir Sultan I. Abdülhamid Tarafından Yayınlanan Hatt-ı Hümâyûn¹⁴⁷

146 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkûn Kadın Sultanları*, s. 343, 344.

147 BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Emanet (TSM.A.e)*, nr. 807/90, 29 Z 1198/13 Kasım 1784.

Benim vezirim, bu misillü mevâdın lisânen müzâkeresi ve kalemle tahriri bu vakitlerimize göre bî-münâsib, lâkin (...) biraderim merhûmun içerde olan kerîmeleri Beyhan Sultân ve Hadice Sultân temâm izdivaç vakitlerine resîde olmağla vâlideleri kadın feryâd u figân ederek iltica, hemen Beyhan Sultân'ın izdivacını iltimas eder. Sultân-ı mûma-ileyhâ bir illete giriftâr olub, rahm dedikleri illet sâat be sâat bir baygınlık gelip çağırır imiş. Bu bâbda ben dahî muztaribü'l-hâl kaldım. Ahşam vardım vâlidesi (...) bunda olmağla hâkpâyime yüz sürerek bir rûtbe iltica eylediği tahammül-i adem-i imkân ben dahî cevâb eyledim...

Üvey kardeşi Sultan III. Selim'in saltanatı boyunca rahat bir hayat süren ve Osmanlı saray yaşamının çağdaşlaşmasında etkili olan Beyhan Sultan, Hicrî 1240 (Milâdî 1824 / 1825) tarihinde vefat etmiş ve üvey annesi Mihrişah Valide Sultan'ın İstanbul Eyüpsultan'daki türbesine defnedilmiştir. Ölümü *Cevdet Tarihi*'nde, "Sultân Mustafa-i sâlis hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri Bighân Sultân rebî'ü'l-evvelin on beşinci gecesi azm-i dârü'n-na'im olmağla kasaba-i Ebî Eyyûb Ensârî'de Mihrişah Vâlide Sultân Türbesi'ne defn olundu", *Hadikatü'l-Cevâmi'* adlı eserde, "1240 senesi rebî'ü'l-evvelinin on altıncı günü büyük hemşiresi Beyhân Sultân dahî nihlet-i dâr-i bekâ etmekle türbe-i mezbûrede medfûnedir" şeklinde geçmektedir.¹⁴⁸

148 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkûn Kadın Sultanları*, s. 346; Ayvansarâyî, Hüseyin Efendi - Ali Sâti' - Süleymân Beşim, *Hadikatü'l-Cevâmi'* (İstanbul Câmileri ve Diğer Dini - Sivil - Mimârî Yapılar), haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001, s. 337.

1836 YILINDA BEYHAN SULTAN SAHİL SARAYI'NIN DURUMUNU GÖSTEREN GRAVÜR
(bk. A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 269)

3.1. Beyhan Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler

3.1.1. Çırağan Beyhan Sultan Sahilsarayı

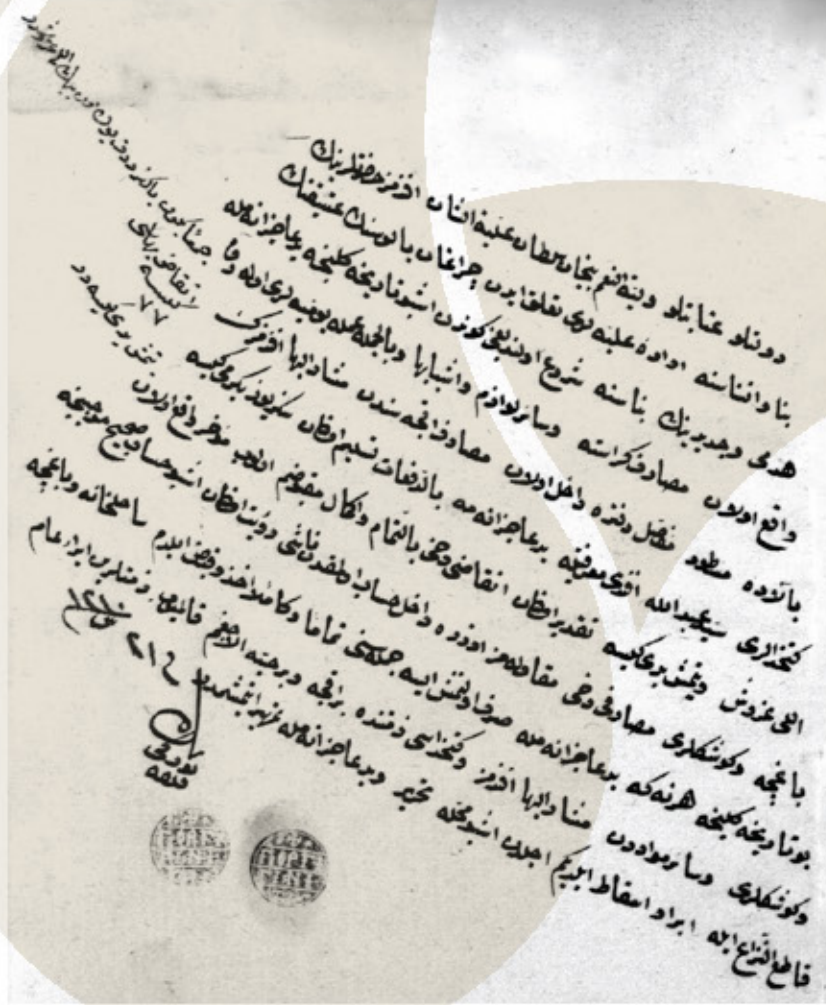
18. yüzyıl başında Sultan III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ve eşi İbrahim Paşa'ya ait olan sahilsaray, 1733 tarihinde Fatma Sultan'ın vefatı üzerine devlet hazinesine devredilmiş, Hicrî 27 Ramazan 1205 (Milâdî 30 Mayıs 1791) yılında da Sultan III. Selim tarafından kız kardeşi Beyhan Sultan'a verilmiştir. Saray, Beyhan Sultan tarafından yıktırılarak Yorgi Kalfa'ya tekrar inşa ettirilmiştir.¹⁴⁹ İnşaat Milâdî 7 Eylül 1794 (Hicrî 11 Safer 1209) senesinde tamamlanmıştır. Saraya ait görsel bulunmaması sebebiyle saray hakkında bilgileri 1797 senesinde özel izinle sarayı gezen İngiliz seyyah James Dallaway'in anlattıklarından öğrenmekteyiz.

Dallaway'in verdiği bilgilere göre saray tamamen ahşaptan inşa edilmiştir. Yaklaşık 100 metre uzunluğunda cepheye sahip olan sarayın, -denizin üzerine inşa edilmiş ve hanımların dışarıya görünmeden zeminindeki ızgaralı bir bölümden balık tutabilmeleri için tasarlanmış- özel bir odası, köşklerin ve som mermer çeşmelerin bulunduğu bir bahçesi vardır. Dallaway, parlak renkler ve yıldızlarla yoğun süslemeye sahip olan sarayın iç mekândaki süslemelerini genel olarak aşırı bulmuş fakat saray odalarının bazılarındaki tavan süslemelerini, özellikle büyük salonun tavanındaki ahşap geçme motiflerini ve pirinç rozetlerini, diğer bir odanın tavanındaki güneş tasvirini hayranlıkla anlatmıştır.¹⁵⁰

149 Tülay Artan, "Beyhan Sultan Sâhilsarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİStA)*, C. 2, İstanbul 1994, s. 191 - 192; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 257, 258; BOA, *TSMA.e*, nr. 188 / 1, 27 N 1205/30 Mayıs 1791; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 344.

150 T. Artan, "Beyhan Sultan Sâhilsarayı", s. 191 - 192; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 257 - 259.

Beyhan Sultan'ın Yeniden İnşa Ettirdiği Yapı İçin Kullanılan Kereste ve Çivi Gibi Malzemelerin Tutarı; Usta, Kalfa, Camcı, Doğramacı ve Diğer Esnafın Ücretleri ve Amele Yevmiyeleriyle Birlikte Toplam Masraf Hakkında Bilgiler Veren, Yorgi Kalfa'ya Ait Mühür ve İmzanın Bulunduğu Hesap Defterinden Bir Bölüm¹⁵¹

151 BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d), nr. 2917, 21 Ş 1210/1 Mart 1796.

Devletü, inâyetlü, veliyyetü'n-ni'âm Beyhan Sultân aliyyetü'ş-şân efendimiz hazretlerinin binâ ve inşasına irâde-i aliyyeleri ta'alluk edüb Çırağan yalusunun afîkinin hedmi ve cedîdinin binâsına şuru' olunduğu günden iş bu târihe gelince yed-i acîzânemle vâkı' olan masânf-ı kereste ve sâir levâzım ve eşya bahâ ve bi'l-cümle amele yevmiyeleri olarak bâlâda mestûr mufassal deftere dâhil olan masânf akçesinden müşârün-ileyhâ efendimizin kethüdâları Seyyid Abdullah Efendi ma'rifetiyle yed-i acîzâneme bi'd-defa'ât teslim olunan sekiz yüz yirmi kese elli kuruş ve yetmiş yedi kese takrîr olunan enkâzı dahî bi't-tamâm ve ikmâl makbuzum olub muahhar vâkı' olan bağçe ve köşkleri masânfi dahî mukâvelemiz üzere dâhil-i hisâb olmakdan nâfi rü'yet olunan iş bu hisâb-ı sahih mücebince (...) (...) her ne ki yed-i acîzânemle sarf olunmuş ise cümlesini tamâm ve kâmilan ahz u kabz eyledim. Sâhilhâne ve bağçe ve köşkleri ve sâir mevadden müşârün-ileyhâ efendimiz ve kethüdâsı zimmetinde bir akçe ve bir (...) alacağım kalmayub zimmetlerin ibrâ-i 'âmm-ı kât'u'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eylediğim (...) iş bu mahalle tehrîr yed-i acîzânemle temhîr etmişimdir. Fî 21 Ş sene 1210. Cem'an yekün yalnız dört yük on bin elli guruşdur. Enkaz bahası yetmiş yedi kesedir. Yorgi Kalfa

Divan Edebiyatımızın son temsilcilerinden olan Mevlevî şeyhi Şeyh Gâlip, divânında yer alan,

Ah kim düşdü gönül bir şeh-i âli-câha
Reh-nümâ her keremi bin elem-i cângâha

Sultân vasfı Hazret-i Beyhâna yaraşır

Bir sühanla dil-i vîrânımı ma'mûr etdi
Ede mesrûr ânı Hak gönlümü mesrûr etdi

beyitlerini ithaf ettiği Beyhan Sultan'ın Çırağan Sahilsarayı'nı,

Bir çerâgan-ı güher farz et bu sâhil-hâneyi
Ol çerâgan içre bir deryâ-yı ahterdir bu kâh
Piş-gâhında çakıl taşları encümdendir
Gıpta-endâz-ı çerâgân-ı felek-sâdır bu

diyerek övmüştür. Sahilsaray'ın yıldız denizi olduğunu ve önünde yıldızlardan çakıl taşları bulunduğunu söyleyip, bir cevher şenliği gibi düşündüğü Çırağan'ı, sahil saray görmek isteyenlerin görmesi gerektiğini

Eger sâhil-i serâ görmekse çarhın maksad-ı cânı

Temâşâ eylesin bu dil-nişin bâg-ı gülistânı

beyitleriyle dile getirmiştir.¹⁵²

152 Sennur Sezer - Adnan Özyalçınar, *Öyküleriyle İstanbul Anıtları II (Saray'dan Liman'a)*, C. 2, İstanbul 2010, s. 270; Naci Okçu, "Şeyh Gâlib Hayatı ve Eserleri", *Eksioğlu Vakfı Dergisi*, S.41, Kış 2013, s. 58 - 63; Sedit Yüksel, "Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri", *Türkiye İş Bankası Yayınları*, Ankara 1980, s.21 - 22.

3.1.2. Arnavutköy Beyhan Sultan Sahilsarayı

Geleneksel saray mimarisinden Batı etkisinde saray mimarisine dönüşümün görüldüğü Akıntıburnu veya Arnavutköy sahil sarayı, yüksek bir sağır duvar üzerinde iki katlı olarak Milâdî 1804 (Hicrî 1218 / 1219) senesinde inşa edilmiştir. Çokgen planlı küçük köşk şeklindeki yapıyı, birbirinin aynısı olan beş çıkma takip eder. Bu çıkmalardan soldan sağa doğru bir, üç ve dördüncüsü üçgen alınlıkla, diğerleri ise geleneksel çatılarla örtülüdür. Birinci ve ikinci katlarda, yapıya estetik görünüm de katan eliböğünde¹⁵³ adlı mimari öge kullanılarak cephe üç kademeli olarak yapılmıştır. Sarayın tüm pencereleri kafeslidir ve aralarına pilastrlar¹⁵⁴ yerleştirilmiştir. 23 Zilhicce 1218 (Milâdî 4 Nisan 1804) senesinde tamamlanmış selsebili¹⁵⁵ ve havuzu olan gösterişli bahçesi vardır.¹⁵⁶

Mimarbaşı Mustafa ve Şehremini Hayrullah Ağa'nın kontrolünde inşa edilen saray, Beyhan Sultan öldükten sonra II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan'a verilmiş ve eşi Said Paşa'nın adıyla tanınmıştır.¹⁵⁷

Beyhan Sultan Sahilsarayı, yol açmak için yapılan çalışmalar sebebiyle yıkılmış, günümüze ulaşamamıştır.¹⁵⁸

153 Öne doğru çıkıntılı olan katla, alt katın arasına yapılan destek.

154 Dörtgen planlı ve bir yanından duvara bitişik yarım sütun (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 190).

155 Üst bölümündeki bir delikten çıkan suyun, üzerindeki engellerden süzülerek aşağıya doğru aktığı bir tür çeşme. Osmanlı bahçe mimarlığının önemli öğelerinden biridir. 18. yüzyılda ortaya çıkmış ve geniş ölçüde kullanılmıştır (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 212).

156 T. Artan, "Beyhan Sultan Sâhilsarayı", s. 191; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 269; A. Fulya Eruz, "Sahilsaray", *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 530 - 532.

157 A. Fulya Eruz, "Sahilsaray", s. 530 - 532; T. Artan, "Beyhan Sultan Sâhilsarayı", s. 191.

158 A. Fulya Eruz, "Sahilsaray", s. 530 - 532.

Sahilsarayın Yeniden Düzenlenen Bahçesinin Keşif Defterinden Bir Bölüm¹⁵⁹

دو نوبت عینو بجان سلطان عینة الشان اقدم حضرت بزرگه بوغاز اجمده اخدی بوردی نام محله و انچه
 امرانشانه اراده عینة لری تغیر ایدن ساحلسرای عالی لری ابنه سانه بوندن اقدم کشف و معاینه برله
 تقدیم جا کدول لری فنناک دفترک خارج با امر حضرت مشارا لری بود فعه مجدداً اعمار و تنظیم اقطاعات
 مضع با عیبه و جاغدیان و سبیل و خوق و قصر و حوی درونه مرمره و نبعض محله دره سد اربور لری
 و موجود دانزه لرغ برون بویه لری تحویل و فورشون بوری و کونله فرشی و ساخنانه و راسنه کار کبر
 سرداب بنا سی و مشتملوت سازه سی عیون و عینات باری و حسن همت حضرت و نیه انقی بله سید خنام
 اولمقدون نالی بوجه محترم مقدم و دیون دفترک خارج بود فعه انشا و تنظیم اقطاعات محله درت و تحری
 اولنه رفیقان بکان کشف و معاینه و مساحه برله تقویم اقطاعات دفتر بیدیکم ذکر اولمقدون ۱۲۹۹

Devletlü, ismetlü Beyhan Sultân aliyetü'ş-şân efendimiz hazretlerinin Boğaziçi'nde Akıntıburnu nâm mahalde vâkı' müceddeden emr-i inşâsına irâde-i aliyeleri ta'alluk eden sâhil saray-ı âlileri ebniyesinin bundan akdem keşfü mu'âyene birle takdîm (...) kılınan defterden hâric bâ-emr-i hazret-i müşârün-ileyhâ bu def'a müceddeden i'mâr ve tanzîm olunan musanna' bahçe ve çağlayan ve selsebil ve havuz ve kasır ve havlu derûnuna mermer döşeme ve ba'zı mahallerde sed duvarları ve mevcûd dâirelerin birûn boyaları tahvil ve kurşun boru ve künk ferşi ve sâhilhâne verasının kâgir serdâb binâsı ve müstemilât-ı sâresi avn ü inâyet-i bârî ve hüsn-ü himmet-i hazret-i veliyetü'n-ni'âmi ile resîde-i hitâm olmakdan nâfi ber-vech-i muharrer mukaddem verilen defterden hâric bu def'a inşâ ve tanzîm olunan mahaller dikkat ve taharrî olunarak yegân yegân keşf ü mu'âyene ve mesâha birle takvîm olunan defterdir ki zikr olunur. Fî 23 Z sene 1218

159 BOA, TSMA d, nr. 4225, 29 Z 1218 / 10 Nisan 1804.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı belgelerden anlaşıldığına göre Beyhan Sultan'ın ayrıca Cağaloğlu'nda ve Eyüpsultan'da da sahil sarayları ve Ortaköy'de sahilhanesi vardı.¹⁶⁰

Habibe Hanım'ın Sahibi Olduğu Beşiktaş'a Bağlı Ortaköy'deki Sahilhanesini Beyhan Sultan'a Sattığına Dâir Belge¹⁶¹

باعث حروف اولدورکم
 بیله اکیوز یکریمی طفوز سنه ماه رجب سنه ۱۲۱۸ غره سنه محروسه غنطیه مضافه قصبه
 بیکنطانه تابی اورنه کویده واقی تصرف اولدیغیم بر باب ساحلخانه محروسه رضام اوجه
 عنانیلو عینو بیجا به مطاه عینة انشاه حضرت به فراغت و تصدیق و تنویسی فرزند تمهیر
 اولمقدون اوزده ساحلخانه بیله تمسکنی اعطا قسیم البییم اجدده ساحلخانه مذکوره ده
 بنم عدوت و مدخلیم قایلیم حیانت و محاتم مشارا لری حضرت بزرگه اولمقدون
 مذکوره م مشارا بیله اولمقدون عینا عامیریه قید و تمهیر ایدر بوی تصرف اولمقدون
 وقت حاجته سند اوزده ابراز ایلدی بویله ایشو قطع عدوت و ابراه اعطا اولمقدون
 حسنه حاجم
 ساحلخانه
 مذکوره
 در اذن
 کوی

Bâs-i hurûf oldur ki

Bin iki yüz yirmi dokuz senesi mâh-ı receb-i şerîfin guresinde mahrûse-i Galata'ya muzâfe kasaba-i Beşiktaş'a tâbi' Ortaköy'de vâkı' mutasarrî fi olduğum bir

160 Sultan III. Mustafâ'nın kızı Beyhan Sultan'ın Cağaloğlu'ndaki sahil sarayı için yapılan masraflara ve Eyüpsultan Sahilsarayı için yapılan tamir masraflarına dâir belgeler için bk. BOA, TSMA e, nr. 172/11, 1 Ca 1233/9 Mart 1818; BOA, TSMA e, nr. 172/13, 9 R 1227/22 Nisan 1812; BOA, TSMA e, nr. 172/14, 19 R 1236/24 Ocak 1821.

161 BOA, TSMA e, nr. 174/16, 25 N 1229/10 Eylül 1814.

bâb sâhilhânemi hüsn-ü rızam ile devletlü, inâyetlü, ismetlü Beyhan Sultân aliyetü'ş-şân hazretlerine ferâgat ve kasr-ı yed ve mütevellî tarafından temhîr olunmak üzere sâhilhânemin temessükünü i'tâ ve teslim eylediğim ecilden sâhilhâne-i mezkûrede kat'en benim alâka ve medhalim kalmayub, hayat ve memâtım müşârün-ileyhâ hazretlerinin olmağla sâhilhâne-i mezkûrem müşârün-ileyhânım olub, uhde-i (...) temhîr etdirüb mutasarrıf olalar. Vakt-i hâcetde (...) üzere ibrâz eylemelerîçün iş bu kıt'a alâka ve ibrâ i'tâ olundu. Bende Habibe Hanım (...) sâhilhâne-i mezkûre (...)köy. Fî gurre B sene 1229

3.1.3. Kuruçeşme Beyhan Sultan Çeşmesi

Hicrî 1216 (Milâdî 1801 / 1802) tarihinde Beyhan Sultan tarafından Alâyemini Sokağı'nda inşa ettirilmiştir. Geçirdiği onarımlarla esas şeklini kaybetmiş olan çeşmenin, yuvarlak kemerli bir niş içine yerleştirilmiş aynataşı ve aynataşı üzerinde kitâbesi vardır.¹⁶²

Hazret-i Beyhan Sultân-ı Hüdâ
Su gibi etsin azîz ü feyz-dâr

Suyunu buldurdu Kuruçeşme'nin
Ebr-i ihsânı olunca katre bâr

Cümle atşânı reyyân eyledi
Feyz-i lütfu misl-i ebr-i nev bahâr

Çıkdı sıfır lüleden târîh âna
İç bu zibâ âb-ı nâb-ı hoş-güvâr

1216 (Milâdî 1801 / 1802)¹⁶³

Kuruçeşme Beyhan Sultan Çeşmesi¹⁶⁴

162 www.suvakfi.org.tr/cesme/beyhan-sultan-cesmesi-h-1216-m-1801/1010/

163 kadineserleri.org/wp-content/uploads/2016/10/2005-kadin-ve-su.pdf, no / 14

164 www.suvakfi.org.tr/cesme/beyhan-sultan-cesmesi-h-1216-m-1801/1010/

3.1.4. Arnavutköy Beyhan Sultan Çeşmesi

Hicrî 1219 (Milâdî 1804 / 1805) tarihinde Beyhan Sultan tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşme, tamamen mermer malzeme kullanılarak yapılmış ve üzeri barok üslupta süslenmiştir. Batı sanatının etkisi altında inşa edilen çeşmenin deniz tarafına bakan asıl cephesi, aralarında sütunçeler bulunan barok kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümde rokoko kabartmalarla süslü üç adet oymalı aynataşı ve üç yalak vardır. Aynataşlarının üzerinde, Enderunlu Vâsif tarafından celif tâlik hatla yazılmış üç kıtalık bir tarih manzumesi bulunmaktadır. Kitâbelerin yazılı olduğu bölümlerin üzerinde ise, birer oval madalyon yer alır. Ortadaki madalyonun içerisine Sultan III. Selim'e ait bir tuğra, iki yıldız ve bir hilal motifi kabartma olarak işlenmiştir.¹⁶⁵

Arnavutköy Beyhan Sultan Çeşmesi¹⁶⁶

165 Semavi Eyice, "Beyhan Sultan Çeşmesi", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 65; İ. H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri II*, s. 165 - 167; A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 289 - 291.

166 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=37659

Arnautköy Beyhan Sultan Çeşmesi - III. Selim Tuğrası¹⁶⁷

Beyhan Sultan Çeşmesi Kitâbesi

Âb-ı rûy-i saltanat Sultân Selim'in zâtını
Su gibi kılmış azîz ü muhterem perverdigâr
Devletinde eyledi inşâ bu dil ân çeşmeyi
Hazreti Beyhan Sultân gibi bir âli - tebar

Mâye bahş-ı bahr u kân Sultân-ı ihsân-iştihar
Mâ bihi'l maksûdi şân hemşire-i şâh-ı cihan
Tab'-ı sâfi sûy-i hayra meyl edib cûlar gibi
Su yerine etdi bu hayrâta sîm ü zer nisâr

Eyleyip bu cûy-i dilen havz-ı kevserden akın
Gûyâ vermiş gelip sûy-i akandide karâr
Vâsıfâ şâyeste tahrîr eylesem târîh-i tâm
Yapdı Beyhan Sultân âlâ tarh-ı dil-cû çeşmesâr

1219 (Milâdi 1804 / 1805)¹⁶⁸

167 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 291.

168 www.suvakfi.org.tr/cesme/beyhan-sultan-cesmesi-1219-1804/1050/; *İstanbul Tarihî Çeşmeler Külliyesi*, İSKİ, C. 1, İstanbul 2006, s. 191.

Beyhan Sultan ayrıca, III. Murad'ın veziriâzamlarından Mesih Mehmed Paşa tarafından Hicri 994 (Milâdi 1585 / 1586) yılında Hırka-i Şerif'te inşa ettirilmiş olan Mesih Paşa Külliyesi'ne ait **Mesih Paşa Çeşmesi**'ni, Hicri 1233 (Milâdi 1817 / 1818) tarihinde tamir ettirmiştir.¹⁶⁹

İki cephesi olan çeşmenin bir cephesi tek, diğer cephesi iki çeşmeden oluşmaktadır. İki çeşmeli cephe mermerden inşa edilmiştir ve kitâbeler bu cephede yer almaktadır. Çeşmelerin aynataşları stilize bitkisel kabartmalarla süslenmiştir.

Mesih Paşa Çeşmesi (Restorasyon Öncesi)¹⁷⁰

169 Tuğba Erzincan, "Mesih Paşa Külliyesi", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 310 - 312.

170 www.ekoyapi.com.tr/proje/detay/id/52

Mesih Paşa Çeşmesi İnşa Kitâbesi

Hazret-i Paşa ki nâmıdır Mesih
Kıldı çün ihyâ-yı dîne iltifât
Eyledi icrâ ayn-ı selsebîl
Nûş edenler der ona azbûn Fırat
Hâtif-i kudsî dedi târihini
“Mâ-i sâfi çeşme-i âb-ı hayât”
994 (Milâdî 1585 / 1586)¹⁷¹

2011 Tarihinde Yapılan Restorasyon Sonrası Mesih Paşa Çeşmesi¹⁷²

Mermer çeşmenin cephesini boydan boy a kaplayan inşa kitâbesinin altında, iki kartuş şeklinde düzenlenmiş ve çeşmenin Beyhan Sultan tarafından yenilendiğini

171 *Kitabelerin Kitabı Fatih/Fatih İlçesi Türk-İslam Devri Kitabeler Envanteri*, İstanbul Haziran 2016, <http://www.fatih.bel.tr/assets/file/KitabelerinKitabiFatih/kitabelerinkitabifatih.pdf>, s. 234.

172 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=36300; www.ekoyapi.com.tr/proje/detay/id/52

anlatan tamir kitâbesi:

O ki nûr-i ismet hazret-i Beyhan Sultân kim
Mezîd-i ömr ide zâtın cihanda Hazret-i Mevlâ
Ki bu dil-cû çeşme harâbü'l-müşrif olmuşken
Kemâl-i himmetin sarfiyle el-hak kıldı nev ihyâ
Pesendîde yapıp bu ayn-ı cûdiyle livechillâh
İmâmeyn aşkına bu âb-ı pâki eyledi icrâ
Ânın Kâlâyî târihin dedi âb-ı hayat-âsâ
Zihî bu aynı Beyhan Sultân kıldı ihyâ nev zîbâ
1233 (Milâdî 1817 / 1818)¹⁷³

Klasik tarzda kesme taştan inşa edilmiş olan cephedeki sivri kemerli çeşme ise süslemesiz ve kitâbesizdir.

Mesih Paşa Çeşmesi¹⁷⁴

173 www.suvakfi.org.tr/cesme/mesih-pasa-cesmesi-h-994-m-1585/1446/; *Kitabelerin Kitabı Fatih*, <http://www.fatih.bel.tr/assets/file/KitabelerinKitabiFatih/kitabelerinkitabifatih.pdf>, s. 235.

174 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=36298

BAYHAN SULTAN İLE MİHRİŞAH VALİDE SULTAN SANDUKALARI ARASINDA YER ALAN
HATİCE SULTAN SANDUKASI

4. HATİCE SULTAN

doğ. Hicrî 27 Muharrem 1182 (Milâdî 13 Haziran 1768) - öl. Hicrî 27 Şevval 1237
(Milâdî 17 Temmuz 1822)¹⁷⁵

Hatice Sultan Sandukası

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1757 / 1774 tarihleri arasında padişahlık yapan Sultan III. Mustafa ile Adilşah Sultan'ın kızı olan Hatice Sultan, Beyhan Sultan'ın öz kardeşi, III. Selim'in üvey kardeşidir.

III. Mustafa, Hadice Sultân nâm bir duhter-i meh-peykerleri yümn ü ikbâl ile Hadice Sultan isimli, yüzü ay gibi parlak kızı, uğurla dünyaya gelince Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya bir hatt-ı şerif göndererek velâdet gereğinin yapılmasını istemiş, bunun üzerine, sokaklar süslenmiş, dört gün boyunca top

175 N. Sakaoğlu, *Bu Mükkün Kadın Sultanlar*, s. 346, 350.

şenlikleri yapılmış, oyunlar oynanmıştır. *Çeşmî-zâde Tarihi*'nin yazarı Reşid Efendi, Hatice Sultan'ın doğumu sebebiyle bir tarih kasidesi yazdığı için padişah tarafından ödüllendirilmiştir.¹⁷⁶

III. Mustafa öldüğünde altı yaşında olan Hatice Sultan, annesi Adilşah Kadın'ın isteği üzerine, amcası I. Abdülhamid tarafından 1786 yılında Hotin muhafızı Seyyid Ahmed Paşa'yla evlendirilmiştir.¹⁷⁷ Sultan I. Abdülhamid Han rûznâmesindeki,¹⁷⁸ "İsmetli Hadice Sultân Hazretleri Muharrem'in onuncu günü akd-i nikâh olmağla cihâz (çeyiz) alayı tertîb ve şevketlü padişah hazretleri Alay Köşkü'nde tebdil binişi ile" ifadeleri sultanın çeyiz alayını seyrettiğini, ertesi gün de gelin alayının yapıldığını ortaya koymaktadır. Eşini 1798 tarihinde kaybeden Hatice Sultan'ın çocuğu yoktur.¹⁷⁹

Hatice Sultan, Hicrî 1237 (Milâdî 1821 / 1822) tarihinde vefat etmiş ve üvey annesi Mihrişah Valide Sultan'ın İstanbul Eyüpsultan'daki türbesine defnedilmiştir. Ölümü *Cevdet Tarihi*'nde, "27 Şevval günü hüdavendigâr-ı esbâk Sultân Selim Hân Hazretleri'nin hemşireleri Hadice Sultân dâr-ı ukbâya gitti", *Hadikatü'l-Cevâmi* 'adlı eserde, "1237 senesi şevvalinin yirmi sekizinde Hadice Sultân bint-i Mustafa Hân-ı Sâlis müteveffîye olub, türbe-i mezbûrede medfûnedir" şeklinde geçmektedir.¹⁸⁰

176 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 346.

177 BOA, TSMA.e, nr. 807/90, 29 Z 1198/13 Kasım 1784.

178 Genel olarak günlük tarzında yazılmış, özel olarak padişahların günlük faaliyetlerinin kaydedildiği tarihî eserlere verilen ad (bk. Fikret Sarıcaoğlu, "Rûznâme", *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 278 - 281).

179 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 346.

180 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 350; Ayvansarayî, Hüseyin Efendi - Ali Sâti' - Süleymân Besîm, *Hadikatü'l-Cevâmi*, s. 337.

4.1. Hatice Sultan'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler

4.1.1. Neşatâbâd Sarayı

Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın III. Ahmed için inşa ettirdiği Ortaköy ile Kuruçeşme arasında, Defterdarburnu'nda bulunan Neşatâbâd Köşkü (Milâdî 1725 / 1726), sarayın harem dairesinden kaymakama yazılan bir tezkireden anlaşıldığı üzere, III. Selim tarafından kız kardeşi Hatice Sultan'a verilmiş (Hicrî 1205 - Milâdî 1790 / 1791)¹⁸¹, o da Neşatâbâd Sarayı'nı yeniden inşa ettirmiştir (Milâdî 1793 / 1794).¹⁸²

Hatice Sultan Neşatâbâd Sarayı'nı, daha önce gezip çok beğendiği, Danimarka'nın İstanbul Maslahatgüzârı Baron de Hubsh'un Büyükdere'deki bahçeli yahşının etkisiyle Avrupa tarzında düzenlemek istemiştir. Bunun için danıştığı Baron de Hubsch, Sultan'a o yıllarda İstanbul'da olan Mimar Antoine Ignace Melling'i önermiş ve Melling saraya davet edilmiştir. Hatice Sultan'ın teklifini kabul eden Melling, Neşatâbâd Sarayı'nı yeniden tasarlaması için görevlendirilmiştir.¹⁸³

"Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore" isimli albümde yer alan ve yapının tamamlanmasından sonraki durumunu gösteren Melling'e ait gravür, sahilsarayın deniz cephesini tüm ayrıntılarıyla vermektedir.¹⁸⁴

181 BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, nr. 1411/57452, 29 Z 1205/29 Ağustos 1791.

182 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 261; M. Tayyib Gökbilgin, "Boğaziçi", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 251 - 262.

183 Özlem Atalan, "Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsaraylar; 19. Yüzyıl", www.turkishstudies.net/Makaleler/847927872_4AtalanOzlem-trh-83-120.pdf, s. 83 - 120; Reşad Ekrem Koçu, *Hatice Sultan ile Ressam Melling*, İstanbul 2003, s. 219; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 346, 347.

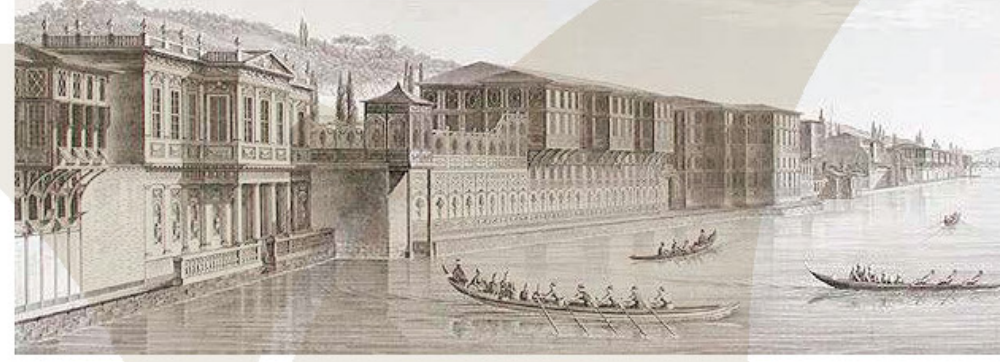
184 T. Artan, "Hatice Sultan Sahilsarayı", *DBİstA.*, C. 4, İstanbul 1994, s. 19 - 20.

Ortaköy Defterdarburnu'nda Olan Sahilhanenin Padişahın Hemşiresi Hatice Sultan'a İhsan Olunduğuna Dâir Belge¹⁸⁵

محرمه فاطمه رضا فائده اورنم کو بره واقع
دفتر دار بوردنزه واقع بنگار بنس هم بود
ساحلخانه لرند رسناط اباد ساحلخانه لسی
همین حضرت شهر باری هم ملو حدیجه
سراطه حضرت نده اجساد هم بود بیولاند
ملکنامه منکله مخرب کجوسه دفتر دار افندی هم خطابا
بماضرا و زینه بود لری مخبرینه هم توماری

Mahrûse-i Galata muzâfâtından Ortaköy'de vâkı' Defterdarburnu'nda vâkı' biniş-i hümâyûn sâhilhânelerinden Neşatâbâd sâhilhânesi (...) hemşire-i hazret-i şehriyâri ismetlü Hadice Sultân Hazretleri'ne ihsân-ı hümâyûn buyurulmağla mülknâmesinin tahrîriçün defterdar efendiye hitâben (...) üzerine (...) tahrîrine himmet buyurmaları.

185 BOA, HA7, nr. 1411/57452, 29 Z 1205/29 Ağustos 1791.

Hatice Sultan Sahilsarayı (Neşatâbâd Sarayı)¹⁸⁶

Neşatâbâd Sarayı'nın Harem Bölümü¹⁸⁷

Meling albümündeki açıklamaya göre Hatice Sultan Sarayı'nın ilk yapısı, baş ağanın dairesidir. Sarayı çevreleyen duvarların dışında kalan iki katlı bu yapının, alt katı baş ağa ve yanında çalışanlara, üst katı ise Sultan III. Selim kardeşini ziyarete geldiğinde yanında bulunan görevlilere ayrılmıştır. Geleneksel Osmanlı mimarisinde

186 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 262.

187 Ö. Atalan, "Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsaraylar; 19. Yüzyıl", s. 83 - 120.

inşa edilmiş olan iki katlı bu yapının pencereleri kafessiz ve güneşe karşı koruyucu gölgeliklidir. Baş ağa dairesinin yanında, neoklasik¹⁸⁸ tarzda iki katlı olarak inşa edilmiş, üçgen alınlıklı cephesi olan kâgir¹⁸⁹ yapı yer alır. Saraya bitişik olan bu yapı, cephesiyle sarayın mimarisinden farklılık göstermektedir. Bu yapının devamında iki ahşap sütun üzerinde denize doğru çıkma yapan bir köşk bulunmaktadır.¹⁹⁰

Neşatâbâd Sarayı'nın Dış Cephesinden Bir Bölüm¹⁹¹

Köşkten sonraki asıl yapı, merkezden rıhtıma taşan orta bölüm ve iki yan kanattan oluşan Hatice Sultan'a ait olan yapıdır. Orta bölüm, ziyarete gelen padişah tarafından kullanılmaktadır. Her iki yanda ahşap eliböğründeler tarafından taşınan

188 18. yüzyılın ikinci yarısında tüm Avrupa'yı etkisi altına alan bir sanat anlayışı ve üslubu. Barok ve Rokoko'ya bir tepki olarak, onların özgün biçim repertuarını bir yana bırakarak, Antikite'ye öykünen bir tasarım ve tutum öngörmüştür (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 254).

189 Taş, tuğla ve kerpiçten yapılmış her tür yapıyı niteler (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 120).

190 T. Artan, "Hatice Sultan Sahilsarayı", s. 19 - 20; Ö. Atalan, "Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsarayılar; 19. Yüzyıl", s. 83 - 120.

191 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 264.

üç çıkma yer almaktadır. Bu yapıların devamında Hatice Sultan'ın eşinin İstanbul'da bulunduğu sıralarda oturduğu, -alt katında sultanın sarayına geçişi sağlayan ve sadece sultan tarafından verilen emir üzerine baş harem ağası tarafından açılabilen kapısı olan- tek katlı yapı ile sultan kethüdasına ait yapı bulunmaktadır.¹⁹²

Neşatâbâd Sarayı'nın Ahşap Eliböğründelerle Taşınan Çıkmaları¹⁹³

Meling ve Hatice Sultan Sarayı Hakkında, Ahmet Rasim'in Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi Adlı Eserinde Yer Alan Bilgiler¹⁹⁴

سليم ثالث همشبره سی (خدیجه) سلطانی يك زياده سور ودائمی صورتده
حقننده بذل محبت وتوجه ایتکدن خالی قالمالزدی، بوجهته ترکلی تدیجاً اوروپا
مدنیت وصنایمی ایله مألوف ایتک خصوصنده ترتیب ایلدیکی معقول ومصیب

192 Ö. Atalan, "Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsarayılar; 19. Yüzyıl", s. 83 - 120; T. Artan, "Hatice Sultan Sahilsarayı", s. 19 - 20; Ahmet Rasim, *Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi*, C. 3, Faide 245, İstanbul 1326 - 1329, s. 1339; Mehmed Ziya Bey, *İstanbul ve Boğaziçi (Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Âsâr-ı Bâkiyesi)*, Çevirmen: Cavide Pala, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul Kasım 2016, s. 819.

193 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 263.

194 A. Rasim, *Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi*, s. 1321 - 1339.

arzusunu yerine getirebilecek sanatkâr nerede bulmalı? Mösyö Hubsch'a haber göndermiş, mûma-ileyh de Mösyö Meling'i tavsiye etmiş. Mösyö Meling edilen teklifi kabul eylediğinden saraya alınmış ise de san'atkarın bir noksanı var idi. Ne Türkçe bilir ne de Osmanlı âdât ve merâsimine vâkıf idi. Binâenaleyh yanına bir tercüman terfîk edildi. Mösyö Meling, sultân sarayında bir takım ta'assubât ve efkâr-ı câhile ile uğraşmak mecburiyetinde kalacağını hissediyordu. Fi'l-vâkı' bidâyet-i kârda korkduğuna uğradı. Aradan birkaç gün geçer geçmez sarayı birden bire terk etdi. Hadice Sultân Mösyö Meling'in müfâratını duyunca ziyâde hiddetlenerek bu hâle ağalarının sebebiyet vermiş olduklarında şüphe etmedi.

موسی الیه بر کیجه (سجلیتین) قراللفنک درسعادت سفیری موسیو (لوقوات دولودولف M. Le Comte de Ludolf) کله ووردیکی بالوده ایکن سلطان طرفندن بر بالطه جی کلدیکی خبرینی آلدی. کن آدم موسیو «مه‌لینغ»ی تکرار سرای خدمتنه کیرمکه اقناع ایله‌دی. صنعتکار بو دفعه دخوانده فوق‌العاده آثار حرمت کوردی. (ذاتاً بوکجی یرلده خوف وتبصیص اولمادججه اعتبار ورعايت کورمک ممکندر.)

Mûma-ileyh bir gece Sicilyateyn Krallığı'nın Dersa'âdet sefiri Mösyö Le Comte de Ludolf'ın verdiği baloda iken sultân tarafından bir baltacı geldiği haberini aldı. Gelen adam Mösyö Meling'i tekrar saray hizmetine girmeye ikna eyledi. San'atkar bu defa duhûlünde fevka'l-âde âsâr hürmet gördü. (Zaten bu gibi yerlerde havf ve tabasbus olmadıkca i'tibâr ve ri'âyet görmek mümkündür.)

Selîm-i sâlis, hemşiresi Hadice Sultân'ı pek ziyâde sever ve dâima sûrette hakkında bezl-i muhabbet ve teveccüh etmekden hâlî kalmazdı. Bu cihetle Türkleri tedricen Avrupa medeniyet ve sanâyi'î ile me'lûf etmek husûsunda tertib eylediği ma'kul ve musîb

یلاتنی مشارالیه‌یه آچش و او ده نیت خیریه‌سی حسن تلقی ایله‌رهک مقتضاسنه توفیق حرکت ایله‌مشدر. حتی کونک برنده «دایمارقه» حکومتک درس‌عادت مصاحتکندری موسیو (بارون دو هوبش M. Le baron de Hübsch) ک بیوکدرده انشا ایلتیرمش اولدیغی کاشانه ظریفیله باغچه‌لرینی زیارت ایتمک بيله رخصت آلمشدر.

بوراده‌خدیجه سلطانتک ایله زیاده نظر تقدیرینی جلب ایدن باغچه‌لر اولمشدر. مشارالیه‌یه بوزیارتق متعاقب بونلره بکنزر باغچه‌لره مالکییتی قورمش ایسه‌ده استا.

planını müşârûn-ileyhâya açmış ve o da niyet-i hayriyesini hüsn-i telakkî eyleyerek muktezâsına tevfiğ-i hareket eylemişdir. Hatta günün birinde Danimarka hükümetinin Dersa'âdet maslahatgüzârı Mösyö Baron de Hubsch'un Büyükdere'de inşa ettirmiş olduğu kâşane-i zarifله bahçelerini ziyaret etmeye bile ruhsat almışdır. Burada Hadice Sultân'ın en ziyade nâzır-ı takdîrini celb eden bahçeler olmuşdur. Müşârûn-ileyhâ bu ziyareti müte'akib bunlara benzer bahçelere mâlikiyet kurmuş ise de İstanbul'da

ببولده آرزوسنی یرینه‌کتیره بيله‌جک صنعتکاری زده‌بولمالی؟ موسیو «هوبش»ه خبر کوندرمش؛ موسیو ایله‌ده موسیو «مه‌لینغ»ی توصیه‌ایتمش. موسیو «مه‌لینغ» ای‌دیلن تکلیفی قبول ایله‌دیکندن سرايه آلمش ایسه‌ده صنعتکارک بر نقصانی وار ای‌دی؛ نه‌ترکجه بیلیره نه‌ده عثمانلی عادات و مراسمنه واقف ای‌دی. بناء‌علیه یانه بر ترجمان ترفیق ای‌دیله‌دی.

موسیو «مه‌لینغ» سلطان سراينده بر طاقم تمصبات وافکار جاهله ایله او-غراشمق مجبوریتنده‌قاله‌جفتی حس ای‌دیوردی. فی الواقع بدایت کرده قورقدیفنه اوغراددی. آره‌دن بر قاج کون کچرکچمز سرايی بردن بره ترک ای‌تدی. خدیجه سلطان موسیو «مه‌لینغ»ک مفارقتنی طوینجه زیاده حد‌تلنه‌رهک بو‌حاله آغالرنک سببیت یرمش اولدقلرنده شبهه ایتمه‌دی.

hurûfunu müddet-i kalîle zarfında tâ'lim etmiş ve öğretmiş idi. Bu suhûlet hâsıl olunca tercümana da ruhsat verildi.

(سلیم ثالث) همشیره سنی صیق صیق زیارت ایدردی . بناء علیه موسیو (مه‌لینغ) ک وجوده کتیردیکی آناری کوردی و زیاده ممنون اولدی . داخلی (اوروپا کاری) تزین ایدیلک اوزره (بشکطاش) ده بر قصر انشاسنه مأمور ایدی . خدیجه سلطان برادرینک موجب محظوظیتی اوله جق شیلر تحریرسندن بر آن خالی قالمادیفی جهته موسیو (مه‌لینغ) ایچنه کیریلرده چیقلماز دینلن (لابیره نت Labyrinth) طرزنده بر باغچه انشاسنی تکلیف ایدنجه سلطان بو فکری تبسملره قبول و تسریع طرحنی امر ایلدی . یاپیلان بو لابیرنه بودیاریک پک

Selîm-i sâlis hemşiresini sık sık ziyaret ederdi. Binâen-aleyh Mösyo Meling'in vücûda getirdiği âsâr gördü ve ziyade memnun oldu. Dâhili Avrupakârî tezyin edilmek üzere Beşiktaş'da bir kasr inşâsına me'mûr etdi. Hadice Sultân birâderinin müceb-i mahzûsiyyeti olacak şeyler tahrisinden bir ân hâlî kalmadığı cihetle Mösyo Meling içine girilir de çıkılmaz denilen labirent tarzında bir bahçe inşâsını teklif edince sultân bu fikri tebessümlerle kabûl ve tesri'-i tarhını emr eyledi. Yapılan bu labirente budayarak pek

زیاده بویلو یتیشن و مقراضک و یرمک ایسته دیکی هر شکله کیرن «لیلاق»، «کل»، «آقاسیا» آغاجلری دیکیلدی . اعوجاجات طرحیه اودرجه ده محرزوار بر صورتده یایلمش ایدی که هر یاتیه مرکزیه منجر اولیور و کیرنجه چیقماق بولی پک کوچ بولنیوردی . (سلطان سلیم) وقارو جدیت صاحبی اولدینی حالده بو چیقلماز باغچه نک یا کیتاجلریله پک زیاده اکلندی . (خدیجه) سلطان بر کون معینده کی کنج قیزلری بورایه صالیویردی . ایلك اکلنجه لی دم لردن صکره جاریه لر حرمه کیره جک مخرجلری آرامغه باشلادیلر . دونوب طولاشوب عین محلی کلدکلرنده بر سحر باز

موسیو (مه‌لینغ) اموراً مورده سنه کمال فعالیتله باشلادی . خدیجه سلطان، سرائینک تزینات داخلیه سنی تبدیل ایتک ایسته یوردی . صنعتکار تصور ایتدیکی تبدیل پلاتنی بالمومی ایله مسنم اوله رق یاپوب تقدیم ایلدی . سلطان کوردی ، ممنون اولدی . باغچه پلانیده ترتیب وجهه یاییلدی . بونک اوزرینه موسیو (مه‌لینغ) (سلطان معمارلغی) مأموریتی و معاش ویریلدی . بیده سرائیک کافه تزینات داخلیه سنی تبدیل ایله اوغراشدی . اساساً کوزه خوش کلنه یین تذهیبات و تلوینات مفرطه یربنه بر سادکی ظریف کلدی . رسام ایکن معمار اولان

Mösyo Meling umûr-ı me'mûresine kemâl-i fa'âliyetle başladı. Hadice Sultân Sarayı'nın tezyinât-ı dâhiliyesini tebdil etmek istiyordu. San'atkâr, tasavvur etdiği tebdil planını balmumu ile müsennem olarak yapıp takdîm eyledi. Sultân gördü memnun oldu. Bahçe planı da terfîb-i vecihle yapıldı. Bunun üzerine Mösyo Meling'e sultân mimarlığı memuriyeti ve ma'âş verildi. Bâ'de sarayın kâffe-i tezyinât-ı dâhiliyesini tebdil ile uğraşdı. Esâsen göze hoş gelmeyen tezhîbât ve telvînât-ı müfrite yerine bir sâdegî-i zarîf geldi. Ressam iken mi'mar olan

موسیو «مه‌لینغ» هر کون اعتماد و توجه نائل اولیور، بر طرفندنده ترجه ده ترقی ایدیوردی . حتی آز زمان صوکره سلطانه مروضاتی یازمغه باشلادی . سلطان برشی آرزو ایتدیمی آغالزندن برینی بوللار، جوابی آلیردی . فقط بو مخابرات ترجه لسان ولاتینجه حروف ایله جریان ایدردی . موسیو (مه‌لینغ) سلطانه لاتین حروفنی مدت قلیله طرفنده تعلیم ایتمش و او کرتمش ایدی . بو سهولت حاصل اولنجه ترجمانه ده رخصت ویریلدی .

Mösyo Meling her gün i'timâd ve teveccühe nâil oluyor, bir taraftan da Türkcede terakkî ediyordu. Hatta az zaman sonra sultâna ma'ruzâtını yazmaya başladı. Sultân bir şey arzu etti mi ağalarından birini yollar, cevabını alırdı. Fakat bu muhâberât Türkce lisân ve Latince hurûf ile cereyan ederdi. Mösyo Meling sultâna latin

حتی آروده صروده موسیو (مه‌لینغ) ك شرابیلده تلذید دماغ ایتدیگی حالده کیت کیده حدتتی آرتیردی. سلطان علیهنه بیله تفوهاتده بولوندی . بوانساده موسیو (مه‌لینغ) باغچهده کزینیوردی. علیهنه سویله ن سوزلری طویدی. درعقب سلطانه یازدی . سلطان فوق‌الحد غضبه کلهرک باش آغایی بوغازده کی کیلردن برینه بالارکاب بردها عودت ایدمه‌جه کی بر دیاره نئی ایتدی . سلطان، موسیو (مه‌لینغ) سراینک یاننده کوچک بردآره دها یاپدیردی.

hattâ arada sırada Mösyö Meling'in şarabıyla da telzîz-i damak etdiği hâlde gitgide hiddetini artırdı. Sultân aleyhine bile tefevühâtta bulundu. Bu esnada Mösyö Meling bahçede geziniyordu. Aleyhine söylenen sözleri duydu. Der-akab sultâna yazdı. Sultân fevka'l-hadd gazaba gelerek baş ağayı boğazdaki gemilerden birine bi'l-irkâb bir daha avdet edemeyecek bir diyâra nefy etdi. Sultân Mösyö Meling'e sarayının yanında küçük bir dâire daha yaptırdı.

خدیجه سلطان سراینه کلنجه :

باش حرم آغاسنک اقامتنه مخصوص اولان دائره‌نک چرچیولری پارماقلقسز، قفس‌سز اولوب سرای سورینک خارجنده ایدی. باش آغاک دائره خصوصیه‌سی آلت قاتده اولوب برنجی قات تشریف هایون وقوعنده معیت سنیه آغا ورکا. بدارلرینی قبوله تخصیص ایدیشیدی. آغالر، رکابدارلر سرای قپوسندن آریلیرلر و ذات شاهانه یالک‌زجه کیرلردی. برادن موسیو (مه‌لینغ) ك نظارتیه انشا ایدیش کوزل قصره کیدیلردی. قصرک پنجره‌لری قفسلی ایدی. آچیق، اوزون

Hadice Sultân Sarayı'na gelince:

Baş harem ağasının nikâmetine mahsûs olan dâirenin çerçevesi parmaklıksız kafessiz olup, saray sûretinin hâricinde idi. Baş ağanın dâire-i husûsiyesi alt katda

ziyâde boylu yetişen ve mikrâzın vermek istediği her şekle giren leylak, gül, akasya ağaçları dikildi. İ'vicâcât-ı tarhye o derecede muhayyer-i züvâr bir sûrette yapılmış idi ki her patika merkeze müncer oluyor ve girince çıkmak yolu pek güç bulunuyordu. Sultân Selîm vakar ve ciddiyet sahibi olduğu hâlde bu çıkılmaz bahçenin yanıltmaclarıyla pek ziyâde eğlendi. Hadice Sultân bir gün ma'iyetindeki genç kızları buraya salıverdi. İlk eğlenceli demlerden sonra cariyeler hareme girecek mahrecleri aramağa başladılar. Dömüp dolaşıp aynı mahalle geldiklerinde bir sihir-bâz

النه دوشدکلرینی ظن ایتدیله. فقط بو محبس شکوفه‌دار آنلره خوش کورونیور، باغچه قهقهه‌لرندن، رفیقهلرینی بیهوده‌ره چاغیرمقدن متولد صدالردن طنین انداز اولیور، فرجه‌یاب خروج اولانلر ایچریده قالانلری مراق ایدیورلردی . انک صوکره برر برر قورتولدیله .

حرم سلطانی باش آغاسی موسیو (مه‌لینغ) ك نائل توجه اوله‌سنی بر درلو چکه‌میوردی . هر نوع تجدداته قارشى حدت ایدیوره اورویا اصوانده یاییلان تزیناتی مغایر دیانت کوریوردی. کندیسى فوق‌الماده مصلى، صوفى اولمادیغی .

eline düşdüklerini zannetdiler. Fakat bu mahbes-i şükûfe-dâr onlara hoş görünüyor, bağçe kâhkahalarından, refikalarını beyhûde yere çağırılmaktan mütevellid sadâlarından tanin-endâz oluyor; ferceyâb-ı hurûc olanlar içeride kalanları merak ediyorlardı. En sonra birer birer kurtuldular. Harem Sultânı baş ağası Mösyö Meling'in nâil-i teveccüh olmasını bir türlü çekemiyordu. Her nev' tecdîdâta karşı hiddet ediyor, Avrupa usûlünde yapılan tezyînâtı mugâyir-i diyânet görüyordu. Kendisi fevka'l-âde musallî, sofu olmadığı

olup birinci kat teşrif-i hümayûn vukû'unda ma'iyet-i seniyye ağa ve rikâbdarlarını kabûle tahsis edilmişdi. Ağalar, rikâbdarlar saray kapısından ayrılırlar ve zât-ı şâhâne yalnızca girerlerdi. Buradan Mösyö Meling'in nezâretiyle inşâ edilmiş güzel kasra gidilirdi. Kasrın pencerelemi kafesli idi. Açık, uzun

برغاله‌ری، اورته‌سندن پارماقلقلى واوزرینه قونديرلمش برکوشك دکزه موضوع ايکي بيوک تحته ديرک ايله طوتديرلمشيدى . برکينک آچيلنجه اولطه ايله بالق اولانيردى . بورادن صکره‌سى «سرای» ايدى. سراي برير قاتی ايله مکمل بر برنجی قاتدن عبارت ايدى. تقسبات اوزونلامه‌سنه ممتد اولوب مختلف دواثره منقسم ايدى. مرکزده يالکيز ذات شاهانه‌ايچون آچيلير وآنک اقامته مخصوص برداثره وار ايدى. (سليم ثالث) بوراده کونلرجه قاليردى . سلطانک باغچه‌لى

bir galeri, ortasından parmaklıklı ve üzerine kondurulmuş bir köşk denize mevzu' iki büyük tahta direk ile tuturulmuşdu. Bir kepenk açılınca olta ile balık avlanırdı. Buradan sonrası saray idi. Saray bir yer katı ile mükemmel bir birinci katdan ibaret idi. Taksimât uzunlamasına mümted olup muhtelif devâire münkasim idi. Merkezde yalnız zât-ı şâhâne için açılır ve onun ikâmetine mahsûs bir dâire var idi. Selim-i sâlis burada günlerce kalırdı. Sultânın bağçeleri

سرای سورى داخلتمه ايدى . سراي ، سلطانک زوجى پاشايه مخصوص باشقه بر داثره‌بى تفریق ایدن دیواره قدر امتداد ایدردى . يالکيز آلت قاتده بر قیو موجود اولوب پاشانک داثره‌سندن سلطانک سراينه بوواسطه ايله کچیلير وبو قیو آنجق پاشا ایسته‌ندیکی زمان سلطان طرفندن ویران امر اوزرینه باش‌حرم آغایی طرفندن آچیلیردی. پاشا داثره‌سنک اوته‌سنده ایکنجی بریوکسک دیوار ايله تفریق ایدیلش سلطان کتبخداسنک اقامته مخصوص برداثره دها وارایدی. سرايک اوکنده‌کی دکزه‌سلطانک بش چیفته قایغی طوروردی. مشارالیهانک آرقه‌سنده بر حرم آغایی، اوکنده ایکی سرايلى قادین ، آنلردن صکره‌ده ایکی خلایق بولنور، اوچ چفته برقایق‌ده معینه مخصوص اولوب اوکن کیدردی.

sarayın suru dâhilinde idi. Saray, sultânın zevci paşaya mahsûs başka bir dâireyi tefrik eden duvara kadar imtidâd ederdi. Yalnız alt katda bir kapı mevcûd olup paşanın dâiresinden sultânın sarayına bu vasıta ile geçilir ve bu kapı ancak paşa istendiği zaman sultân tarafından verilen emr üzerine baş harem ağası tarafından açılırdı. Paşa dâiresinin ötesinde ikinci bir yüksek duvar ile tefrik edilmiş sultân kethüdâsının ikâmetine mahsûs bir dâire daha var idi. Sarayın önündeki denizde sultânın beş çift kayığı dururdu. Müşârûn-ileyhâmın arkasında bir harem ağası, önünde iki saraylı kadın, onlardan sonrada iki halayık bulunur, üç çift bir kayıkda ma'iyetine mahsûs olup önden giderdi.

Enderunlu Fazıl, -hakkında şiirler yazılan, “nev tarh, nev bünyâd, nev icâd, kasr-ı zîbâ, kasr-ı cedîd” gibi ifadelerle yeniliğine ve özgünlüğüne vurgu yapılan-sahilsarayın mimarını şu mısralarla takdir etmiştir:

Sanki kalıbdan dökülmüş şekl-i matbu'-ı yâhud
Hadde den geçmiş kemâl-i sanat-ı üstâddan
Zannum ol mi'mâr-ı zor endîşe evvel-kârda
Burc-ı eflâkun alırmış resmini mirsâddan
Geldi tarh etdi ânun şekline bu icâdı kim
Resmini görmüş değil üstâdlar ecdâddan
Resmi tursun ânda elvân-ı cedîd-ü nakş-ı nev
Hiç ne Mâni'den görülmüşdür ne hûd Bihzâd'dan¹⁹⁵

Birlikte çalışma esnasında Türkçe öğrenen ancak Osmanlı alfabesinde zorluk çeken Meling, Latin alfabesini öğrettiği sultan ile Latin harflerini kullanarak Türkçe yazıştı. Almanca, Fransızca ve İtalyanca cümle yapıları ve kelimeleri kullanılarak geliştirilmiş bu yazı biçimi, soyları ve toplumsal konuları farklı iki insanın aralarında iletişim kurabilecekleri kadar anlaşılırdı. Bu nedenle bu belgeler, Türk dilinin incelenmesinde başlı başına bir alan oluşturan çevrimyazı metinleri

195 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 265.

arasında yer alır ve harf devriminden önce Türkçenin Latin alfabesiyle yazılmış olması sebebiyle önem taşımaktadır.¹⁹⁶

Bugün Fransa’da özel bir koleksiyonda bulunan Hatice Sultan ve Meling’e ait, -genel olarak basit, kısa ve eksik cümlelerden oluşan- mektuplarda, *aman, vallahi, göreyim seni* gibi gündelik ifadelerin yanı sıra Meling’in, “İsmetlü, kudretlü velîni‘metim efendim hazretleri Hak Te‘âlâ mübarek vücûd-ı hümâyûnlarını kem ahvâlden emin eyleye” gibi övgü ve dualarla başladığı cümleler, Hatice Sultan’ın da “Meling Kalfa, mektub ma‘lûmum oldu. Lâkin bugün yarın dersin vermezsin, vakit kalmadı ben de şaşım. Aman heman çalışasın. Cümlesini bir saat evvel isterim... Elmas bugün gelecektir. Geldikde o saat gönderirim. 9 tane püskül irsaldır...” gibi ifadeleri yer almaktadır. Jacques Perot ve Frederic Hitzel tarafından toplanan bu mektuplar, İstanbul’da 2001’de Tarih Vakfı tarafından kitap hâlinde yayımlanmıştır.¹⁹⁷

Meling ve Hatice Sultan’ın birbirlerine yazdıkları mektuplardan örnekler¹⁹⁸

Meling’in Hatice Sultan’a yazdığı mektup

Efendimisin isteorsinis iscinis bir sahad evel bitsin malimin olsun utsc gundur icilar bosc oturuorlar, inci jokdur, kuları bu gün inci isterim, isveris kalfa verdi bir boccia ustana ufak inci var v lakim o ufaklan benim isci bitmes, utch dort babet daha inci isteorum, iscinisin teknil edmeje.

(Efendimiz istiyorsunuz işiniz bir saat evvel bitsin, malumun olsun üç gündür işçiler boş oturuyorlar, inci yoktur. Kulunuz bugün inci isterim. İşveriz Kalfa verdi bir bohça

196 Jacques Perot - Frédéric Hitzel - Robert Annegger, *Hatice Sultan ile Mellling Kalfa, Mektuplar*, Çeviren: Ela Güntekin, İstanbul Şubat 2001, s. 18.

197 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 347; www.haberturk.com/gundem/haber/1019103-iste-latin-alfabesinin-turkcede-ilk-kullanilisinin-asirlar-onceki-ornekleri.

198 J. Perot - F. Hitzel - R. Annegger, *Hatice Sultan ile Mellling Kalfa, Mektuplar*, s. 19 - 21; www.haberturk.com/gundem/haber/1019103-iste-latin-alfabesinin-turkcede-ilk-kullanilisinin-asirlar-onceki-ornekleri.

ustana, ufak inci var ve lakin ufaklarla benim işim bitmez, üç dört uygun inci daha istiyorum, işinizi tamamlamaya.)

Hatice Sultan’ın Meling’e yazdığı mektuplar

“Meling Calfa terak kesesi için 80 tane elmas irssalda bu cadar gheldi cusuri deh ne saman ghelirse u saat ghunderirim, scimdi bu 80 taneji kiseje dikdirib irssal idesin beajim ghuzel olur mi, ve nihili bu ghun isterim ghurejim seni caliscasin nihilij bughun tamam etdiresin laciverdi herc dehi bu ghun isterim, cibinlik ne ghun ghelecek aman jarin isterim dukramaci bascla dimi capik isterim. Mercoledì mattina ora 3.”

(Meling Kalfa tarak kesesi için 80 tane elmas gönderildi. Bu kadar geldi, küsuru da ne zaman gelirse o saat gönderirim. Şimdi bu 80 taneyi keseye diktirip gönderesin, bakayım güzel olur mu, ve nihaleyi bugün isterim, göreyim seni çalışasın, nihaleyi bugün tamam etdiresin. Laciverdi harç dahi bugün isterim. Cibinlik ne gün gelecek, aman yarın isterim. Doğramacı başladı mı, çabuk isterim. Çarşamba¹⁹⁹ sabah saat 3.)

“Meling calfa, aman scali bir dekike evel teknil itdirlup Mehemmede viresun, Dimitiri’ye virup dikdiresun. Aman cabik scal parçası Mehemmede viresun ve iskemle yarın ghelmezde isime yaramas. Aman iskemleyi yarın giuma ghun bir sahat evel isterim. Sora isime yaramas. Pazar ghun bayramdır, bughun sen ghelme. İskemleyi teknil etirdup yarın alub ghelesin ve İşeverise gönderdiğim ghömlek teknil oldu mu? Aman cümlesini bir saat evel isterim. İşleme kumaşlar buldinse irsal idesen. Giovedì mattina ora üç.”

(Meling Kalfa, aman şalı bir dakika evvel tamamlatıp Mehmet’e veresin. Dimitri’ye verip diktiresin. Aman çabuk şal parçasını Mehmet’e veresin ve iskemle yarın gelmezse işime yaramaz. Aman iskemleyi yarın cuma günü bir saat evvel isterim. Sonra işime yaramaz. Pazar günü bayramdır, bugün sen gelme. İskemleyi tamamlatıp yarın alıp

199 Hatice Sultan’ın mektuplarında gün ve saat İtalyanca yazılmıştır (bk. J. Perot - F. Hitzel - R. Annegger, *Hatice Sultan ile Mellling Kalfa, Mektuplar*, s. 22).

gelesin. İşveriz'e gönderdiğim gömlek tamamlandı mı, aman cümlesini bir saat evvel isterim. İşleme kumaşlar buldunsa gönderesin. Perşembe sabah saat 3.)

4.1.2. Hatice Sultan Çeşmesi

Hatice Sultan tarafından, Hicri 1221 (Milâdi 1806 / 1807) yılında Eminönü Mısır Çarşısı'nın Tahmis Sokağı'na açılan kapısının karşısında inşa ettirilmiştir.

Beyaz mermerden tek yüzlü olan çeşmenin dikdörtgen formlu ön cephesi, dikey ve yatay eksende silmelerle üç bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Her tarafı altın yaldızlı kabartma motiflerle süslü çeşmenin -ortasında büyük bir alem²⁰⁰ ve alçak kuleleri bulunan- bir kubbesi, oymalı geniş saçağı ve suyun depo edildiği dikdörtgen haznesi vardır. Genel olarak Avrupa sanatının özelliklerini yansıtan çeşmenin kitâbesi ayna taşı üzerine yerleştirilmiştir. Kitâbenin üzerinde, ortada daire formlu bir çelengin içinde III. Selim tuğrası ve iki yanda yuvarlak madalyonların içinde ay yıldız motifleri bulunmaktadır.²⁰¹

Barok üsluplu çeşmenin kurnası, dış yüzeyi bezemeli olan dışbükey kurnaların erken örneklerinden biri olma özelliğine sahiptir.²⁰²

200 Yapıların kubbe, külâh ve çatıları üzerinde yer alan alemler, mimari görünüş ve ifadeyi tamamlayan, sembolize ettiği dini inanç ve felsefi değerleri yücelten, ayrıca kurşun örtü kaplamasını tepede kuvvetlendirip açılmalarını önleyen unsurlardır (bk. Tanju Cantay, "Alem", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 354 - 356).

201 A. H. Uğurlu, *III. Selim'in İstanbul'u*, s. 299; H. Örcün Barışta, "Hatice Sultan Çeşmesi", *DBİSA*, C. 4, İstanbul 1994, s. 18 - 19.

202 H. Ö. Barışta, "Hatice Sultan Çeşmesi", s. 18 - 19.

Hatice Sultan Çeşmesi²⁰³

203 *İstanbul'un Çeşme ve Sebîl Kitabeleri - 1*, haz. Hasibe Durmaz, Esra Yavuz, Murat Arslan, İstanbul Mayıs 2016, s. 65.

Ay Yıldızlı Madalyonlar ve III. Selim Tuğrası (Selim Hân Bin Mustafa El-Muzaffer Dâima)

Hatice Sultan Çeşmesi²⁰⁴

204 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=37018; www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=37019

Hatice Sultan Çeşmesi'nin Kitâbesi²⁰⁵

Çeşmenin kitâbesi dönemin ünlü şâirlerinden Vehbî'ye aittir.

Allah rızası için hemşire-i Selim Hân	الله رضاسی اچون همشیره سلیم خان
Etdi bu şâh-râha icrâ-yı cûy-i ihsân	ایتدی بو شاهراهه اجرای جوی احسان
Oldu bugüne hayrâ sa'y-i kerîm esinden	اولدی بوگونه خیره سعی کریمه سندن
Sultân Mustafa'nın rûh-ı şerîfî şâdân	سلطان مصطفانک روح شریفی شادان
Çünkü rızâ-yı Hakdır dil-hâhı bu eserden	چونکیم رضای حقدر دلخواهی بو اثردن
Nezd-i Hüdâda olsun hüsn-i kabûle şâyân	نزد خدا ده اولسون حسن قبوله شایان
Ol hayr-pîşe zâtı ömr-ü sa'âdet ile	اول خیر پیشه ذاتی عمر و سعادت ایله
Etsin hemîşe dâim Rabb-i kerîm ü mennân	ایتسون همیشه دائم رب کریم و منان
Vehbî su gibi dil-cû târihin etdi inşâd	وهبی صو کبی دلجو تاریخین ایتدی انشاد

آب زلالی جاری قلدی خدیجه سلطان ۱۲۲۱

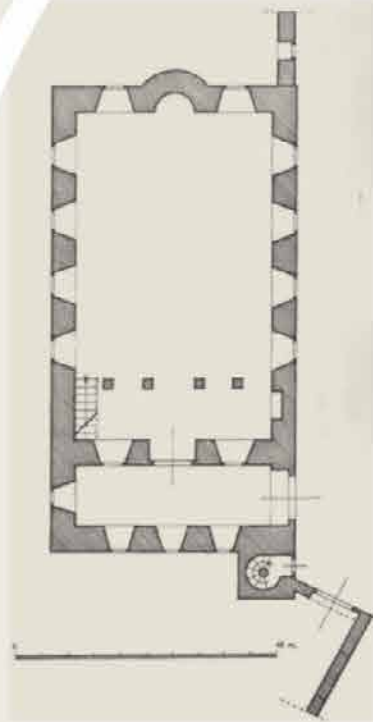
Âb-ı zülâli câri kıldı Hadice Sultân 1221 (Milâdi 1806 / 1807)²⁰⁶

205 *İstanbul'un Çeşme ve Sebil Kitabeleri - 1*, s. 66.

206 kadineserleri.org/wp-content/uploads/2016/10/2005-kadin-ve-su.pdf, no/13; Hasibe Durmaz, "Hatice Sultan ve Hatice Sultan Çeşmesi", *Ahenk - Fikir Kültür Edebiyat Dergisi*, S. 53, Ekim 2017, s. 33-35.

4.1.3. Adilşah Kadın Camii (Hatice Sultan Camii - Şişehane Camii)

Edirnekapı'da Tekfur Sarayı'nın önündeki avlunun tam karşısına Adilşah Kadın tarafından yaptırılmış olan caminin kullanılamaz durumda olması sebebiyle, kızları Hatice Sultan ve Beyhan Sultan tarafından, Adilşah Kadın'ın ruhu için Hicrî 1220 (Milâdî 1805 / 1806) tarihinde Edirnekapı Ayvansaray Mahallesi, Şişehane Caddesi'nde inşa ettirilmiştir.²⁰⁷

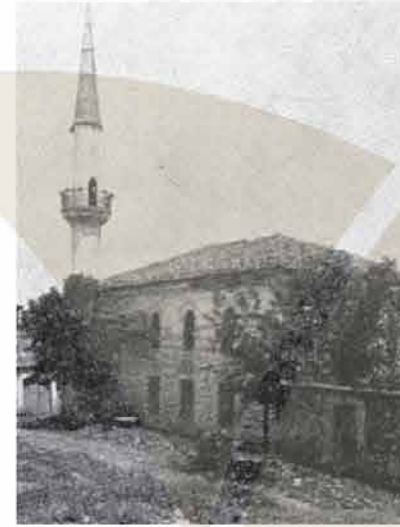
Adilşah Kadın Camii Planı²⁰⁹

"Hatice Sultan Camii" veya daha önce etrafında bulunan şişe atölyelerinden dolayı "Şişehane Camii" olarak isimlendirilen cami 1930'lu yıllarda terk edilmiş, 1942-43 yıllarında duvarları tamamen yıkılmış ve sonra temelleri üzerine gecekondü yapılmıştır. 1977 tarihinde Vakıflar İdaresi ve halk desteğiyle aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan şemasına sahip olan cami, kiremit kaplanmış ahşap çatıyla örtülüdür. Duvarları bir sıra taş, bir sıra tuğla ile örülmüştür. Osmanlı Türk mimarisinin sakflı (çatılı) camilerinin güzel bir örneği olan Adilşah Kadın Camii, taş duvarla çevrili avlu içerisinde yer almaktadır. Yapının tek şerefeli taş bir minaresi vardır.²⁰⁸

207 Semavi Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 26, Mart 1972, s. 129 - 164; *Fatih Camileri ve Mescidleri*, haz. Hakkı Alçep - Erdal Karaman, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Fatih Müftülüğü, Şubat 2017, s. 248.

208 *Fatih Camileri ve Mescidleri*, s. 248; www.istanbuldakicamiler.com/hatice-sultan-camii-fatih/; S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", s. 129 - 164.

209 S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", s. 129 - 164.

1920'lerde Adilşah Kadın Camii²¹¹

Adilşah Kadın Camii Kitâbesi

Sâhibetü'l-hayrât cennet-mekân Adilşah Kadın
Enâmallâhu aleyhâ bi'd-deracâtü'l-aliyat
Vâlide-i mâcide-i meliketeyn ismet-nişan
Hazret-i Beyhan Sultân ve Hazret-i Hadice
Sultân lâ-zalata mahfuzatani bi-inâyât
El-maliki'l-mennan bena el-sultâni'l-azam
El-gâzi Mustafa Hân eskanallâhu fî
Ravzatü'l-cinân ve ibkâ' kurrata aynihi
Fî sariri'l-adl ü ve'l-ihsân, amin.
Hicrî 1220 (Milâdî 1805/1806)²¹⁰

1937'de Adilşah Kadın Camii²¹²

210 www.fatih.bel.tr/assets/file/KitabelerinkitabiFatih/kitabelerinkitabifatih.pdf, s. 773.

211 S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", s. 129 - 164.

212 S. Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", s. 129 - 164.

Adilşah Kadın Camii²¹³Adilşah Kadın Camii İç Mekân²¹⁴

213 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=21168; www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=21167

214 *Fatih Camileri ve Mescidleri*, s. 248.

5. REFET KADIN

öl. Hicri 23 Cemâziyelâhir 1284 (Milâdi 22 Ekim 1867)²¹⁵

Refet Kadın, Sultan III. Selim'in dördüncü eşiştir. Alemdar Mustafa Paşa olayı²¹⁶ sırasında, IV. Mustafa'nın görevlendirdiği cellatlar Sultan Selim'in haremdeki dairesine geldiklerinde iki cariye ile beraber eşinin yanında olan Refet Kadın, cellatlara engel olmaya çalışırken kılıç yarası almış ama Sultan'ın öldürülmesini önleyememiştir (Hicri 4 Cemâziyelâhir 1223 / Milâdi 28 Temmuz 1808).²¹⁷

215 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul Mayıs 2011, s. 175.

216 Rusçuk âyanı, Sadrazam Alemdar, III. Selim'i tekrar tahta çıkarma niyetiyle 28 Temmuz'da yanındaki kuvvetlerle erkenden hareket ederek şehrin önemli yerlerini tuttu ve Topkapı Sarayı'na yürüdü. Bâbiâli'yi ele geçirip sadrazamdan mührü zorla alarak, Şeyhülislâm Arapzâde Arif Efendi vasıtasıyla IV. Mustafa'ya tahttan çekilmesi ve III. Selim'in tahta çıkarılması yolunda haber yolladı, kızlar ağasını da III. Selim'in hazırlanması için görevlendirdi. Bu gelişmeler karşısında IV. Mustafa saray kapılarının kapatılmasını emrederek III. Selim ile kardeşi Şehzâde Mahmud'un öldürülmesine izin verdi. Alemdar'ın saray kapılarını zorladığı ve damlara çıkarak içeriye girmeye çalıştığı sıralarda III. Selim şehit edilmiş bulunuyordu. Bu sırada ancak Şehzâde Mahmud kurtarılabildi ve zorla tahttan indirilen IV. Mustafa'nın yerine geçirildi (bk. Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *DiA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 364 - 365).

217 M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 174; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 515 - 516.

Refet Kadın, -III. Murad devri devlet adamlarından Abdullah Bâli Efendi tarafından İstanbul Eyüpsultan'da Yusuf Muhlis Paşa Caddesi ile Kemikçi Çıkmazı Sokağı'nın kesiştiği alanda inşa ettirilmiş olan- Bâli Efendi Mescidi'ni, Hicrî 1269 (Milâdî 1853) tarihinde minber koydurup cuma ve bayram namazlarının kılınmasını sağlayarak cami hâline getirtmiştir.²¹⁸

Refet Kadın'ın bir de Üsküdar'da mektep yaptırdığı bilinir ama bu yapı hakkında yazılı ya da görsel hiçbir bilgi yoktur. Fakat Üsküdar'da Sultan III. Selim tarafından yaptırılmış olan Selimiye Külliyesi'nin, -Selimiye Kışlası Sokağı ile Şerif Kuyusu Sokağı'nın birleştiği- köşesinde yer alan, alt katı kesme taş, üst katı ahşap olan sıbyan mektebinin kitabesi olmadığı için Refet Kadın'a ait olabileceği düşünülmektedir.²¹⁹

Refet Kadın, Hicrî 23 Cemâziyelâhir 1284 (Milâdî 22 Ekim 1867) tarihinde Beşiktaş'taki sahilhanesinde vefat etmiş ve Eyüpsultan'daki Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir.²²⁰

Üsküdar Selimiye Sıbyan Mektebi²²¹

218 BÖA, *Cevdet Evkâf (C. EV.)*, nr. 521 / 26342, 29 Z 1269 / 3 Ekim 1853; www.spgovtr/upload/xSPStratejikPlan/files/8MSPE-IstanbulEyupSP0711.pdf, s. 78,79.

219 Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C. 2, Temmuz 2001, s. 925, 926; www.uskudaristanbul.com/firmadetay.asp?id=2414; www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/mektepler/46/selimiye-sibyan-mektebi/790.

220 M. Ç. Uluçay, *Padışahlardan Kadınlar ve Kızlar*, s. 175.

221 M. N. Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, s. 925.

6. RAHİME PERESTU VALİDE SULTAN

doğ. Hicrî 4 Safer 1245 (Milâdî 5 Ağustos 1829) - öl. Hicrî 1321 - 1322 (Milâdî 1903 - 1905)²²²

Çerkez Ubuh kabilesinin asilzadelerinden (Gogener) birinin kızı olan Rahime, Hicrî 1245 (Milâdî 1829) tarihinde doğmuştur. En büyük isteği bir evlat sahibi olmakken bu isteği gerçekleştiremeyen Sultan Abdülmecid Han'ın halası - Sultan I. Abdülhamid Han'ın kızı Esmâ Sultan tarafından bir yaşındayken evlat edinilmiş ve Farsça "kırlangıç" anlamına gelen "Piristü" (Perestu) ismi verilmiştir.²²³

Esmâ Sultan'ın bir yaşında evlat edininip kendi evladı gibi yetiştirdiği ve iyi bir evlilik yapmasını istediği Rahime Perestu, şehzâdeliği zamanında halasını ziyarete geldiğinde kendisini görüp beğenen Abdülmecid'le 1844 yılında evlendirilmiştir. Evlilikleri Abdülmecid Han 1861'de vefat edene kadar devam etmiştir.²²⁴

Perestu Valide Sultan²²⁵

222 İ. Pazan, *Padışah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 147, 154.

223 Harun Açıba, *Kadın Efendiler (1839 - 1924)*, İstanbul 2007, s.46; İ. Pazan, *Padışah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s.150, 151.

224 İ. Pazan, *Padışah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s.152; H. Açıba, *Kadın Efendiler (1839-1924)*, s. 46; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 586.

225 H. Açıba, *Kadın Efendiler (1839 - 1924)*, s. 45.

RAHİME PERESTU VALİDE SULTAN SANDUKASI - MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

Rahime Perestu, Sultan Abdülmecid Han'ın eşlerinden Tirimüjgân Sultan'ın ölümü üzerine, II. Abdülhamid Han'a annelik yapmıştır. II. Abdülhamid Han'ın kızı Hamide Ayşe Sultan şöyle anlatır; “Annesinin vefatından bir ay kadar sonra, babamın malını mülkünü idare edecek bir yaşta olmadığını anlayan büyükbabam, onun bakımsız ve başıboş kalmaması için bir analığa ihtiyacı olacağını nazarı dikkate alarak kadınlarının arasında en değerlisi olan, dindarlığı ve ağırbaşlılığı, güngörmüşlüğü ile sarayda şöhreti bulunan Perestu Dördüncü Kadınefendi'yi seçmiştir. Perestu Kadınefendi'nin hiç evlat sahibi olmaması da buna ayrıca bir sebeptir. Büyükbabam bir gün babamı odasına getirip karşısına oturmuş, birçok nasihatler ettikten sonra giydiği harmânîsinin altına alarak Dördüncü Kadınefendi'nin dairesine götürmüş, ‘Bak Kadınım! Sana ne güzel bir evlat getirdim’ diyerek babamı harmânîsinin altından çıkarmış ve babama, ‘bugünden sonra senin anan budur. Öp elini evladım’ demiş. Kadınefendi'ye de, ‘Allah'tan sonra sana emanet’ diyerek ona da oğulluğunu öptürmüş ...”

II. Abdülhamid Han tahta çıkınca, “Annem ölmemiş olsaydı o da bana ancak bu kadar bakabilirdi” dediği Perestu Sultan'ı, “Siz annesizliğimi bana bir gün hissettirmediniz, nazarımda öz annemden farkınız yoktur ve mevkiiniz vâlîde sultân mevkiidir. Saray'da da vâlîde sultânlığın bütün hak ve salâhiyetlerine sahip olacaksınız. Fakat şunun bunun himayesini üzerinize almaktan ve rütbe ve memuriyet heveslilerine delâletten çekinmenizi bilhassa rica ederim” diyerek Topkapı Sarayı'na getirmiştir.²²⁶

Sultan II. Abdülhamid'den sonra Osmanlı tahtına geçen kardeşleri Sultan Mehmed Reşad ve Vahideddin'in anneleri onların hükümdarlığından önce vefat ettikleri için resmî unvanı Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat-ı Seniyye olan Perestu Kadın Efendi son valide sultan olarak Osmanlı tarihindeki yerini almıştır.²²⁷

226 İ. Pazan, *Padîşah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 147 - 149.

227 İ. Pazan, *Padîşah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 148; H. Açıba, *Kadın Efendiler (1839 - 1924)*, s. 46.

Sultan II. Abdülhamid'in kızı, babasının üvey annesini şöyle anlatmaktadır; "Mehd-i ulyâ-yı saltanat olan Perestu, Haremın başı olmasına rağmen hiç kimsenin işine karışmaz ve kimseyi incitmezmiş. Her işte dürüstlük arar, günlerini ibadetle ve fakirlere yardımla geçirirmiş. Abdülaziz, padişahlığı zamanında (1861-1876) Perestu Kadın'a Maçka'da bir konak hediye etmiş. Perestu'nun en büyük zevki arada oraya kaçıp oturmakmış. Abdülhamid ise analığının gittiğini öğrenince araba gönderip aldirtirmiş. Haremdeki merasimlerde ağır kumaşlardan dört etekli entari giyer, Hânedan-ı Âl-i Osman nişanı ile Şefkat ve Liyâkat nişanları göğsünde, kınalı saçlarının üzerine dantel gibi oyalarla işlenmiş kalpak biçimi hotoz kor, 'vâlide tacı' denilen zümrüt iğneyi bunun üstüne takar, iki yanına da zümrütlü iğneler ilıştırirmiş. Dört parça eteğinin ikisini önüne, ikisini yanlarına takar, aynı kumaştan veya şaldan kuşak bağlar, sağ elinin serçe parmağına yakut yüzük takar, beyaz güderiden pabuçlar, iyi kumaşlardan uzun etekli entari, üzerine de aynı renkte salta giyer, başına oyali hotoz kormuş. Narin yapılı olmasına karşılık bu haliyle azametli görünürmüş."²²⁸

Sultan II. Abdülhamid Han'ın hanımlarından Behice Sultan da Valide Sultan'ı; "Sultân Hamid'i ve kız kardeşi Cemile Sultân'ı Sultân Mecid'in hanımlarından Perestu Kadınefendi büyütmişti. Çünkü her ikisinin de annesi vefat etmişti. Bu kadın çok iyi bir insandı. Sultân Hamid kendisini pek severdi. Nakşî idi. Çok yaşadı. Fakat hâl sahibi, tam bir derviş kadını idi. Ömrünün son zamanlarında çok zayıflamış, kuş gibi bir hâl almıştı. Koltuklarından tutar, öyle hizmet ederlerdi. Bahar gelince Saray'dan ayrılır kendi konağına giderdi. Cennet-mekân buna çok sıkılır, hiç ondan ayrılmak istemezdi. Annesi üşümesin diye ona eliyle hırkasını giydirdi. Fakat kadıncağzın da bir huyu vardı. Yünlü şeyleri giymekten hiç hoşlanmazdı... Vâlide Sultân ile arada bir Yıldız Sarayı bahçesindeki havuzlardan birinin başında beraberce oturur ve sohbet ederlerdi. Çok defa kahvelerini ben bizzat ellerimle götürüp takdim ederdim." diye anlatmaktadır.²²⁹

²²⁸ N. Sakaçoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 587.

²²⁹ İ. Pazan, *Padişah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 153.

Perestu Valide Sultan, Hicri 1321 / 1322 (Milâdi 1904) yılında oğlunun saltanatı devam etmekteyken vefat etmiş ve Eyüpsultan'daki Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ne defnedilmiştir.²³⁰

Rahime Perestu Valide Sultan'ın, Sultan Abdülmecid Han Sağken Kullandığı "Devletlü Dördüncü Perestu Kadın Hazretleri 1269" Yazılı Mührü²³¹

Rahime Perestu Sultan'ın, Günümüzde Örtülü Olmayan Sanduka Püşidesinden Detay²³²

²³⁰ İ. Pazan, *Padişah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 154.

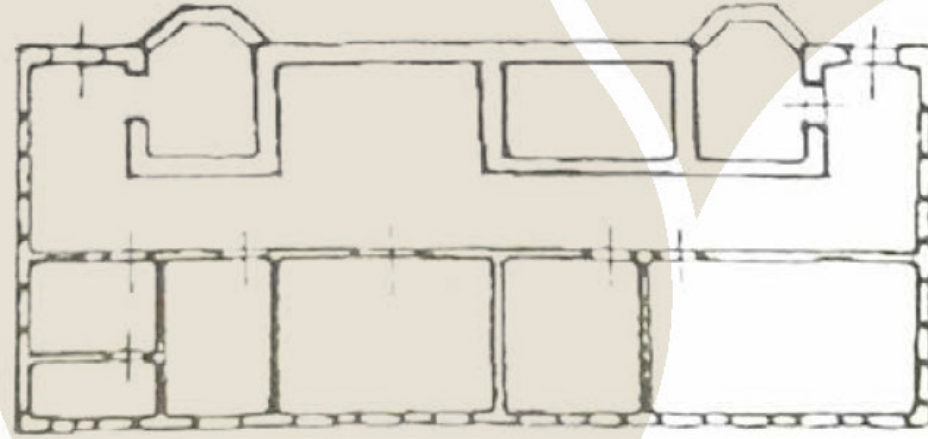
²³¹ İ. Pazan, *Padişah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 153.

²³² H. Ö. Barışta, *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri*, Ankara 1999, s. 161.

Sanduka püşideleri hakkında detaylı bilgi için bk. *Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İş Püşideler (Püşide 1)*, haz. Derya Adıgüzel - Müşfika Akbulut, İstanbul 2017, s. 10 - 122.

Sebil, Çeşme ve Muvakkithanenin Yer Aldığı Yapı Grubu - Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa Külliyesi²³³

Yapı Grubunun Planı²³⁴

233 www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=36398

234 M. B. Tanman, "Bâlâ Külliyesi", s. 6 - 9.

6.1. Perestu Valide Sultan 'ın Bânisi Olduğu Önemli Eserler

6.1.1. Fatih Silivrikapı Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa Külliyesi'nde, Sebil, Çeşme ve Muvakkithanenin Yer Aldığı Yapı Grubu

Hicrî 1309 (Milâdî 1891 / 1892) yılında inşa ettirilmiştir.²³⁵ Yapının mermerden olan ön cephesinin iki ucunda birer giriş, güneydeki girişin yanında sebil, kuzeydekini yanında ise muvakkithane vardır. Sebil ve muvakkithane, basık kemerlerle birbirine bağlanan sütunlarla oluşmuş yarım altıgen biçiminde yapılar. Cephenin ortasına barok üslubunda mermer çeşme inşa edilmiştir. Çeşme cephesi, kıvrık dallar, "S" motifi ve pilastrlarla, çeşme yalağı oval şemse²³⁶ motifi ile süslenmiştir. Çeşmenin her iki yanında üçer tane abdest musluğu bulunmaktadır.²³⁷

Ekrem Hakkı Ayverdi çeşme ve sebili, "Bâlâ manzumesinin en güzel parçası sebil ve çeşmelerdir. Arkadaki tek katlı bir bina saçaklarının gölgelediği bu serâpa mermer eser küçük bir âbidedir. Müstesna bir tecanüs arzetmez, fakat çok sıcak ve samimidir. Su, bundan daha güzel bir şekilde sunulamaz. Uzaktan bilhassa sıcak yaz günlerinde evvela göz ile ferahlık, serinlik duyulur" şeklinde anlatmıştır.²³⁸

Sebil, çeşme ve muvakkithanenin yer aldığı yapı grubunun cephe boyunca saçak altında devam eden iki parçadan oluşan kitâbe kuşağı vardır. Üsküdarlı Ali Rıza Efendi'ye ait olan tâlik hatlı kitâbe, muvakkithaneden başlayarak orta kesimde kesintiye uğramakta sebilin bitiminde son bulmaktadır.²³⁹

235 M. Baha Tanman, "Bâlâ Külliyesi", *DBİStA.*, C. 2, İstanbul 1994, s. 6 - 9.

236 Adı Arapça şemsten (güneş) gelen şemse cilt, tezhip, minyatür, çini, porselen, cam, halı, kumaş, oymacılık, malakârî, edirnekârî gibi sanatlarda ve mimaride çokça kullanılan yuvarlak ve beyzî (elips) bir motiftir (bk. Nebi Bozkurt, "Şemse", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 518).

237 M. B. Tanman, "Bâlâ Külliyesi", s. 6 - 9

238 Ebru Eynallı - Ümmü Gülsüm Erdoğan, "Saklı Bir Tarihi Mekân; Bâlâ Süleyman Ağa Külliyesi", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S. 8, Yıl. 2014, s. 116 - 127.

239 M. B. Tanman, "Bâlâ Külliyesi", s. 6 - 9.

Bâla Süleyman Ağa Külliyesi Perestu Sultan Çeşmesi / Hicrî 1309 (Milâdî 1891/1892)²⁴⁰

Sebil, Çeşme ve Muvakkithaneden Oluşan Yapı Grubunun Kitâbesi

Gel oku besmele iç çeşmeden bir âb-ı rûh-efzâ
Dahi elham dülillah söyle eyle sünneti icrâ

²⁴⁰ www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=36401

Mükemmel oluyor hamd ü senâ' bu veche-i hâs üzre
İde Hak illet-i atşe şifâ' ender şifâ' i'tâ

Çeharüm kadını Abdülmecid Hân'ın Perestü nâm
Kim ânı bâ'is etdi böyle hayra Hazret-i Mevlâ

Bu hayra maksadı feyz almadır rûh-ı azîzinden
Yapıp bu çeşmeyi ayn-ı mürüvvet eyle di icrâ

Sebil ile muvakkithâne zeyn etmiş cenâheynin
Bu himmet eylemez mi Zü'l-cenâheyn olduğun imâ

Okunsun Fâtiha rûh-ı mukaddeslerine pîrin
Cenâb-ı Hacı Şeyh Seyyid Ali mürşîd-i dil-deryâ

Bu hayrâtın delili Şeyh Mehemed Sa' deddin oldu
Kim oldur post-nişin-i dergâh-ı Bâlâ-yı dil-âra

Şehid-i kerbelâ aşkına câri selsebil-âsâ
Kim içse bu du'âyı eylesin bânisine ifâ

Revân-ı şeyh-i merhûmu edip müstağrak-ı rahmet
Muammer eylesin bâislerin de Rabb-i bi hemtâ

Kalender kaldırıp yed süy-ı Hakka yaz bu târfîhi
Su iç mâ-i hayatın aynıdır bu çeşme-i Bâlâ
1309 nemekahü'l-fakir el-dâ'î Ali Rıza Üsküdânî²⁴¹

²⁴¹ E. Eynallı - Ü. Gülsüm Erdoğan, "Saklı Bir Tarihi Mekân; Bâla Süleyman Ağa Külliyesi", s.116 - 127; *Kitabelerin Kitabı Fatih/Fatih İlçesi Türk-İslam Devri Kitabeler Envanteri*, İstanbul Haziran 2016, <http://www.fatih.bel.tr/assets/file/KitabelerinkitabiFatih/kitabelerinkitabifatih.pdf>, s. 201; Muhiddin Hattatoglu, "Topçubaşı Bala Süleyman Ağa Mimari Manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, 5. IV, Ankara 1958, s. 183 - 191.

Ortada, çeşmenin tam üstüne gelen yerde boş bir kartuş yer alır bunun yanlarında da Ömer Faik Efendi tarafından yazılmış âyet kitabesi vardır.²⁴²

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ / ve ce 'alnā mine 'l-māi külle şeyin hayy

(Enbiyâ Sûresi 30. âyetin, “diri olan her şeyi sudan meydana getirdik”, anlamına gelen kısmı)

وَسَقِّمُهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا / ve seḳāhiim rabbühüm şerāben tahūrā

(İnsan Sûresi 21. âyetin, “Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir”, anlamına gelen kısmı)

Bu yapı grubunun içinde, bir koridor ve bu koridora açılan farklı genişlikte odalar ve tuvalet yer almaktadır.²⁴³

6.1.2. Bâlâ Mektebi

Hicrî 1280 (Milâdî 1863/1864) yılında Perestu Kadın Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Bâlâ Süleyman Ağa Külliye öğelerinden olan mektebin girişi, külliyenin Tekke Maslağı Sokağı'na bakan güney cephesindedir. Moloz taş ve tuğla örgülü duvarları olan yapı, “U” planlı ve iki katlıdır. Pencere ve kapı gibi açıklıkların çevresini dolanan ahşap, taş ya da beton çerçevelemlerle²⁴⁴ çerçevelemiştir. Sövelerin üzerinde tuğla örgülü basık hafifletme kemerleri²⁴⁵ bulunmaktadır. Saçak altında II. Abdülhamid tuğralı kitâbe yer almaktadır.²⁴⁶

242 M. B. Tanman, “Bâlâ Külliyesi”, s. 6 - 9.

243 M. B. Tanman, “Bâlâ Külliyesi”, s. 6 - 9.

244 Pencere ve kapı gibi açıklıkların çevresini dolanan ahşap, taş ya da beton çerçeve (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 219).

245 Yapılarda kapı, pencere gibi açıklıkların üzerine gelen yükü azaltmak için üst keşimlerine yapılan kemer (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 97).

246 M. B. Tanman, “Bâlâ Külliyesi”, s. 6 - 9; envanter.gov.tr/anit/index/detay/50512.

Bâlâ Mektebi²⁴⁷

Bâlâ Mektebi²⁴⁸

247 M. Hattatoğlu, “Topçubaşı Bala Süleyman Ağa Mimari Manzumesi”, s. 183 - 191.

248 envanter.gov.tr/anit/index/detay/50512

6.1.3. Perestu Kadın Çeşmesi

Silivrikapı'da Bâlâ Tekkesi karşısındadır. Mermer çeşmenin süsleme üslubu 18. yüzyılın özelliklerini taşımaktadır. Kitâbesi, iki yanı sütunlarla sınırlanmış oval madalyon içine yazılmıştır.

Perestu Kadın Çeşmesi²⁴⁹

26 Nisan 1896 Tarihli Çeşmenin Kitâbesi

Cennet-mekân firdevs
âşiyân Gâzi Ebu'l-feth Sultân Muhammed
Hân Hazretleri'nin topçubaşısı bu makâmın bâni-i
evveli Bâlâ Süleyman Ağa Hazretleri'nin rûh-i kudsiyeleri
içün Perestu Kadın Efendi'nin hayrâtıdır
13 Zilka'de sene 1313 (Milâdî 26 Nisan 1896)²⁵⁰

249 www.suvakfi.org.tr/cesme/perestu-kadin-cesmesi-h-1313-m-1895/1399/

250 İ. H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I*, s. 298; www.suvakfi.org.tr/cesme/perestu-kadin-cesmesi-h-1313-m-1895/1399/.

6.1.4. Rahime Sultan Camii

Rahime Perestu Valide Sultan tarafından Hicrî 1310 (Milâdî 1892 / 1893) yılında Sapanca Uzunkum'da inşa ettirilmiştir. Cami girişi çatı, ana mekân ise dıştan kurşun kaplı kubbe ile örtülüdür. Giriş, üç yuvarlak kemerli ve üçgen alınlıklıdır. Minaresi, cami duvarına bitişik kare kaide üzerinde yükselmektedir.²⁵¹

Rahime Sultan inşa ettirdiği bu camiye, deri ciltli el yazması Kur'ân-ı Kerîm ile üzerlerinde, "Bu cami-i şerifin inşasına muvaffak olan sahibetü'l-hayrât ve'l-hasenât Perestu Rahime'nin vakfıdır" yazılı iki adet pirinç gülabdanlık²⁵² ve iki adet pirinç şamdan vakfetmiştir. Şamdan ve gülabdanlarda olan yazı, Kur'ân-ı Kerîm'in son sayfasına da yazılmış ve Hicrî 1310 tarihi düşülmüştür.²⁵³

Rahime Sultan Camii²⁵⁴

251 Yusuf Çetin, *Sakarya'nın Kültürel ve Tarihi Mirası*, İstanbul Mayıs 2009, s. 29.

252 İçerisine gül suyu konulan kap (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 341).

253 Y. Çetin, *Sakarya'nın Kültürel ve Tarihi Mirası*, s. 30.

254 sapanca.bel.tr/Projeler/Detay/Rahime-Sultan-Camii-RESTORASYONU

Pirinç Gülabdanlar²⁵⁵El Yazması Kur'an-ı Kerim²⁵⁶

6.1.5. Mecidiyeköy Merkez Camii

Kitâbesine göre 1973 yılında tamamlanıp resmî olarak ibadete açılmış olan Mecidiye Caddesi üzerindeki Mecidiyeköy Merkez Camii ilk olarak Perestu Valide Sultan tarafından Hicrî 1306'da (Milâdî 1888 / 1889) inşa ettirilmiştir. Ancak bu cami küçük olduğu için ihtiyaca cevap veremeyince yıkılarak yerine bugünkü cami inşa edilmiştir.

Mecidiyeköy Merkez Camii

255 Y. Çetin, *Sakarya'nın Kültürel ve Tarihi Mirası*, s. 30.

256 Y. Çetin, *Sakarya'nın Kültürel ve Tarihi Mirası*, s. 30.

Ana Mekân Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Kitâbe

قال الله تعالى في كتابه الكريم

Qalallahü Te'âlâ fi kitâbihi 'l-kerîm

“Allahu Teâlâ yüce kitabında şöyle buyurdu”

Nisâ Sûresi 103. âyetin son bölümü:

إنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا

inne 'ş- şalâte kânet 'alâ 'l-mü'minîne kitâben mevqû'tâ

“Çünkü namaz müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.”²⁵⁷

۱۹۷۳ / 1973

257 Nisâ Sûresi 103. âyetin meâli: “Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah'ı anın. Güvene kavuştunuz mu namazı tam olarak kılın. Çünkü namaz müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır” (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 105).

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN VE REFET KADIN SANDUKALARI

7. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ PÜŞİDELERİ

Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nde Mihrişah Valide Sultan ve Beyhan Sultan adına işlenmiş, aynı renk kumaş, işleme tekniği ve benzer desen kompozisyonunda iki püşide, bir de Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından oluşmuş örtü bulunmaktadır. Türbedeki bu iki püşide Beyhan Sultan ve Refet Kadın sandukalarında, Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından oluşmuş örtü ise Mihrişah Valide Sultan sandukası üzerinde serilidir.

Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından oluşmuş örtü, Mihrişah Valide Sultan sandukasına ait olan bordo püşide restore edilmek için kaldırıldığında püşidenin altında serili olarak bulunmuş ve olduğu yerde sergilenmek üzere muhafaza edilmiştir. Mihrişah Valide Sultan sanduka püşidesi ise Refet Kadın sandukasına üzerine örtülmüştür.²⁵⁸

1998 yılında yazılmış bir makalede, Hatice Sultan sandukasına ait olan bu püşide günümüzde İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü deposundadır.²⁶⁰

258 Hülya Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017, s. 80, 81.

"Mihrişah Valide Sultan sanduka püşidesinin altında bulunan örtünün olduğu yerde sergilenmesi amacıyla, Mihrişah Valide Sultan sandukasına ait bordo püşidenin Refet Kadın sandukasına üzerine serilmiş olduğu" bilgisi İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü yetkililerinden alınmıştır.

259 G. Yılmazkurt, "İstanbul Eyüp Sultan'da Mihrişah Valide Sultan Türbesi Sandukalarındaki Püşideler", s. 304- 313.

260 Bu bilgi İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü yetkililerinden alınmıştır.

Mihrîşah Valide Sultan İsmiinin İşlendiği Sanduka Püşidesinin Baş Levhası

Cennet-Mekân Mağfiret-Nişân Mihrîşah Valide Sultân

Beyhan Sultan İsmiinin İşlendiği Sanduka Püşidesinin Baş Levhası

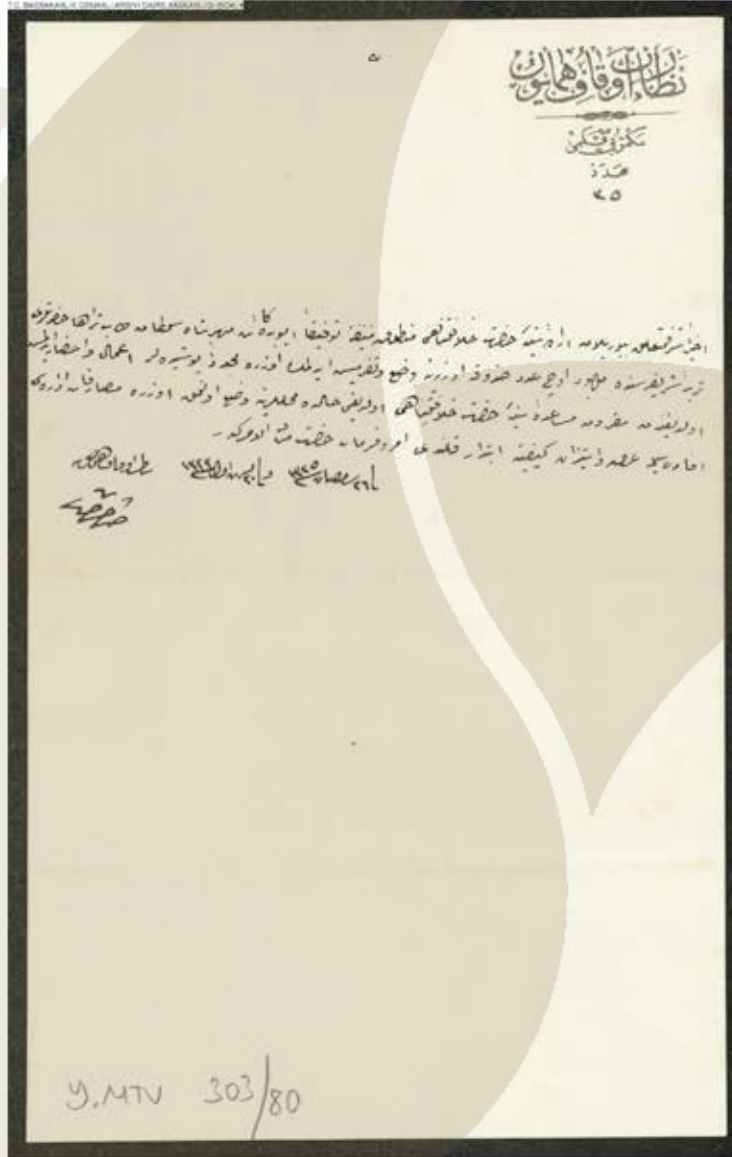

Cennet-Mekân Mağfiret-Nişân Beyhan Sultân

Hatice Sultan İsmiinin İşlendiği Sanduka Püşidesinin Baş Levhası²⁶¹

261 G. Yılmazkurt, "İstanbul Eyüp Sultan'da Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Sandukalarındaki Püşideler", s. 304 - 313.

Mihrişah Valide Sultan Türbesi İçin Üretilecek Püşidelere Dâir Belge²⁶²

262 BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV), nr. 303/80, 26 N 1325/2 Kasım 1907.

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Mektubî Kalemî

Aded

35

Âhıran şeref-müte'allik buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî mantûk-ı münîfine tevfikân Eyüb'de kâin Mihrişâh Sultân *tâbe serâhâ* Hazretleri türbe-i şerîfesinde mevcûd üç aded sanduka üzerine vaz' ve tefriş edilmek üzere müceddeden püşideler i'mâl ve ihzâr edilmiş olduğundan makrûn-ı müsâ'ade-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî olduğu hâlde mahallerine vaz' olunmak üzere masârifan idâresi ifadesiyle arz ve istizân keyfiyete ibtidâr kılındı. Emr u ferman hazret-i men lehü'l emrindir.

Fi 26 Ramazan sene 1325 ve fi 20 Teşrin-i Evvel sene 1323

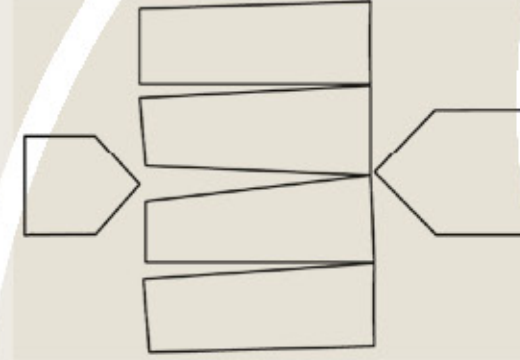
Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

REFET KADIN SANDUKASINA SERİLİ OLAN
MİHRİŞAH VALİDE SULTAN SANDUKA PÜŞİDESİ

7.1. Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi

Refet Kadın sandukası üzerine serili olan Mihrişah Valide Sultan sanduka püşidesi, sandukanın ön cephesini örten baş levhası, arka cephesini örten ayak levhası, iki kısımdan oluşan kapağını örten üst parçaları ve gövdesini örten sağ ve sol parçalardan oluşmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesinin Açık Hâli²⁶³

Püşide uzunluğu 280 cm

Baş levhasının tepelikten alınan uzunluğu 139 cm eni 121 cm

Ayak levhasının tepelikten alınan uzunluğu 115 cm eni 96 cm

Püşidenin deseni, bordo kadife kumaş üzerine, çirişli karton kullanılarak altın ya da gümüş tellerle²⁶⁴ dival işi verev, düz ve yarmalı sarma tekniğinde işlenmiştir. Süslemede, kurt ve tırtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır.²⁶⁵

263 G. Yılmazkurt, "İstanbul Eyüp Sultan'da Mihrişah Valide Sultan Türbesi Sandukalarındaki Püşideler", s. 304- 313.

264 Püşideyi işlerken kullanılan tellerin kesin olarak altın ya da gümüş olduğunu söylemek için laboratuvar analizi gerekmektedir.

265 İşlemlerle ilgili teknik bilgiler İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdür Yardımcısı / Nakış Uzman Öğretmeni İlkay Belibağlı'dan alınmıştır.

Dival işi hakkında detaylı bilgi için bk. *Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İş Püşideler (Püşide 1)*, s. 2-8.

Püşidenin baş levhasının desen kompozisyonunu, Mihrişah Valide Sultan'ın ismini ve ölüm tarihini içeren sülüs hatlı iki satır yazı ile yazıyı sınırlayan, stilize yaprak motiflerinden meydana getirilmiş tek sıra bordür oluşturmaktadır.

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası Bordürü

Püşidenin üst parçalarında desen kompozisyonunun merkezine bitkisel ve nesnel bezeme ile bir arada kullanılan yazı oturtulmuştur. Yazı, çiçek motiflerinden meydana getirilmiş oval madalyon içine alınmış ve madalyonun her iki ucuna, Barok Dönem süsleme öğelerinden kurdele kıvrımları, "C" formu verilmiş kıvrım dallar ve çiçek motifleri işlenmiştir.

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasında, Yazıyı Çevreleyen Oval Madalyondan İşleme Detayı

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

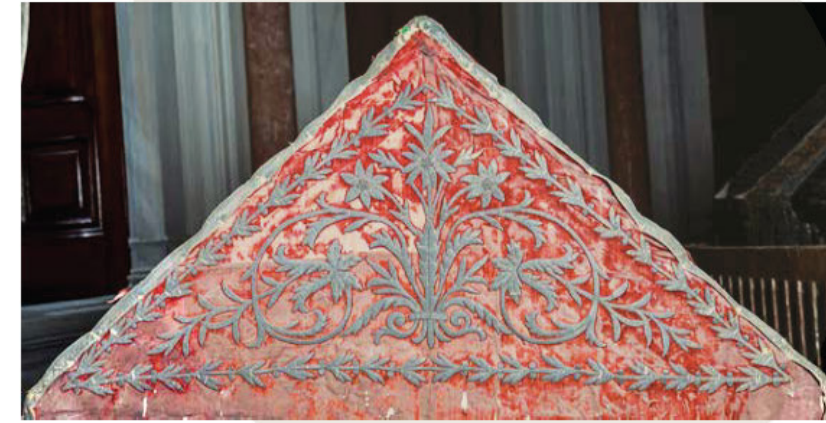

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasına İşlenmiş, -Barok Üslupta Kurdele Kıvrımlarıyla Birleşmiş- Çiçek Motifleri

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesindeki İşlemeden Kurt ve Tırtıl Detayı

Mihrişah Valide Sultan sanduka püşidesi ayak levhasına, buket şeklinde üç çiçek motifi ve barok üslupta "C" formu verilmiş kıvrım dallardan oluşan kompozisyon işlenmiştir. Desen, stilize yaprak motiflerinden oluşan tek sıra bordürle sınırlandırılmıştır.

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhası

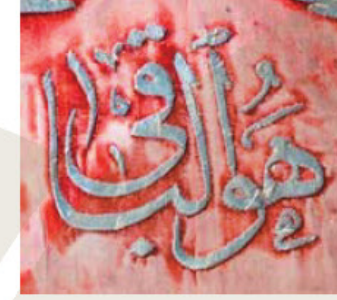

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhasından İşleme Detayları

7.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesine İşlenmiş Yazılar

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

هو الباقي

Hüve'l-Bâki

(Ölümsüz ve ebedî olan sadece O'dur)

جَنَّتُمْكَانَ مَغْفِرَتِنِشَانِ مِهْرشَاهِ وَالِدَةِ سُلْطَانِ

Cennet-mekân mağfret-nişân Mihrişâh Vâlide Sultan

طَابَ ثَرَاهَا وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مَثْوَاهَا حَضْرَتَلَرِنِكَ اِزْتِحَالِ رَحْمَتِ اِسْتِحَالَلَرِي سَنَةِ ١٢٢٠

*Tâbe serâhâ ve ce'ale'l-cennete mesvâhâ Hazretleri'nin irtihâl-i rahmet istimalleri**sene 1220 (Milâdi 1805 / 1806)*

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçası

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ

Lā ilāhe illallāh El-Melikül-Hakkül-Mübîn

(Apaçık, aşikâr, varlığı ispata gerek olmayan, bütün mülkün ve mevcudatın sahibi ve yöneticisi Allah'tan (c.c.) başka ilah yoktur.)

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçası

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينُ

Muhammedün-Rasūhullāh şādıku'l va'di'l-emîn

(Güvenilir ve sözüne sadık Muhammed (s.a.v.) Allah'ın (c.c.) Resulüdür.)

BEYHAN SULTAN SANDUKA PÜŞİDESİ

7.2. Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi

Beyhan Sultan sanduka püşidesi, sandukanın ön cephesini örten baş levhası, arka cephesini örten ayak levhası, iki kısımdan oluşan kapağını örten üst parçaları ve gövdesini örten sağ ve sol parçalardan oluşmaktadır.

Püşide uzunluğu 261 cm

Baş levhasının tepelikten alınan uzunluğu 126 cm eni 112 cm

Ayak levhasının tepelikten alınan uzunluğu 110 cm eni 89 cm

Beyhan Sultan sanduka püşidesi deseni, bordo kadife kumaş üzerine, çirilmiş karton kullanılarak altın ya da gümüş telle,²⁶⁶ dival işi verev, düz ve yarmalı sarma tekniğinde işlenmiştir. Süslemeye, kurt ve tırtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır.

Püşidenin baş levhasının desen kompozisyonunu, Beyhan Sultan'ın ismini ve ölüm tarihini içeren sülüs hatlı iki satır yazı ile yazıyı sınırlandıran, stilize yaprak motiflerinden meydana getirilmiş tek sıra bordür oluşturmaktadır.

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

²⁶⁶ Püşideyi işlerken kullanılan tellerin kesin olarak altın ya da gümüş olduğunu söylemek için laboratuvar analizi gerekmektedir.

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Bordürü

Püşidenin üst parçalarında, bitkisel ve nesnel bezemeler yazı ile bir arada kullanılmıştır. Merkeze işlenen yazı, çiçek motiflerinden oluşturulmuş oval madalyon içine alınmış ve madalyonun her iki ucuna, Barok Dönem süsleme öğelerinden kurdele kıvrımları, "C" formu verilmiş kıvrım dallar ve çiçek motifleri işlenmiştir.

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçası

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından İşleme Detayı

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Üst Parçasından, -Barok Üslupta Kurdele Kıvrımlarıyla Birleşmiş- Çiçek Motifleri

Ayak levhasının desen kompozisyonunun merkezinde, “C” kıvrımlarla bütünleşmiş, buket formunda çiçek motifleri yer almaktadır. Desen, bordürle sınırlanmıştır.

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhası

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhasından İşleme Detayları

7.2.1. Beyhan Sultan Sanduka Püşidesine İşlenmiş Yazılar

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

جَنَّتْكَانَ مَغْفِرَتِشَانُ بِيخَانِ سُلْطَانِ

Cennet-mekân mağfiret-nişân Beyhan Sultân

طَابَ تَرَاهَا وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مَتَوَاهَا حَضْرَتْلَرِينْكَ اِرْتِحَالِ رَحْمَتِ اِشْتِهَالِ رِي سَنَهْ ١٢٤٠

*Tâbe serâhâ ve ce'ale'l-cennete mesvâhâ Hazretleri'nin irtihâl-i rahmet iştimaleri
sene 1240 (Milâdî 1824 / 1825)*

B eyhan Sultan Sanduka Püşiyesi Üst Parçası

لا إله إلا الله الملك الحق المبين

Lā ilāhe illallāh El-Melikü 'l-Hakku 'l-Mübîn

(Apaçık, aşikâr, varlığı ispata gerek olmayan, bütün mülkün ve mevcudatın sahibi ve yöneticisi Allah'tan (c.c.) başka ilah yoktur.)

B eyhan Sultan Sanduka Püşiyesi Üst Parçası

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينِ

Muhammedün-Rasûlullāh şādıku 'l va 'di 'l-emîn

(Güvenilir ve sözüne sadık Muhammed (s. a. v.) Allah'ın (c. c.) Resulüdür.)

İşleme Detayı

İşleme Detayı

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN SANDUKASI

7.3. Mihrîşah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtüler

2011 yılında Mihrîşah Valide Sultan Türbesi'ndeki püşideler bakıma alındığında Mihrîşah Valide Sultan sandukasının bordo püşidesi²⁶⁷ kaldırılmış ve altından farklı bir örtü daha çıkmıştır. Sandukanın kapaklarını örterek gövdeye de sarkan bu örtü Makâm-ı İbrahim kisvesi²⁶⁸ parçalarından meydana gelmiştir.²⁶⁹

Bu örtünün hâricinde sandukanın baş hizasına doğru ayrı bir parça hâlinde duran bir de yazı kuşağı vardır. Formu ve üzerine işlenmiş âyet-i kerimeler itibarıyla Kâbe-i Muazzama kapı perdelerinde benzerleri görülen bu yazı kuşağı farklı bir eserden alınmıştır.²⁷⁰

Sandukanın baş ünitesinde de Makâm-ı İbrahim kisvesinden alınmış bir parça montelidir. Sandukanın ayak ünitesi ile gövdesi ve baş ünitesinin alt kısımlarında ise dokuma bir kumaş görülmektedir.²⁷¹

267 2018 yılı itibarı ile Mihrîşah Valide Sultan sandukasının bordo püşidesi, hemen yanındaki Refet Kadın sandukası üzerinde, Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından oluşmuş bu püşide de Mihrîşah Valide Sultan sandukası üzerinde örtülüdür.

Türbedeki bakım sırasında Mihrîşah Valide Sultan'ın sandukası da kaldırılmış ve içerisinden Kâbe-i Muazzama için üretilmiş çeşitli örtü parçaları ile -türbeye bu eşyaların Mihrîşah Valide Sultan tarafından teberrük niyetiyle bırakıldığını bildiren- belgenin de olduğu bir bohça çıkmıştır. Detaylı bilgi için bk. H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 286.

268 Makâm-ı İbrahim ve Makâm-ı İbrahim kisveleri hakkında detaylı bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Makâm-ı İbrâhîm", *DİA*, C. 27, İstanbul 2003, s. 412 - 413; H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 80, 286 - 307.

269 H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 286.

270 H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 69, 228, 287; <https://www.khalilicollections.org/collections/hajj-and-the-arts-of-pilgrimage/khalili-collection-hajj-and-the-arts-of-pilgrimage-curtain-for-door-of-the-kabah-txt253/>.

271 Hülya Tezcan, sanduka üzerine Makâm-ı İbrahim kisvesi parçalarından yapılmış örtü ile kuşak örtülmeden önce, sandukanın dokuma kumaş ile kaplandığını ve bu kumaşın III. Selim tarafından dokutulmuş olduğunu söylemektedir (bk. H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 287).

Mihrişah Valide Sultan Sandukası

Mihrişah Valide Sultan Sandukası

Mihrişah Valide Sultan Sandukası Ayak Levhası

Mihrişah Valide Sultan Sandukası

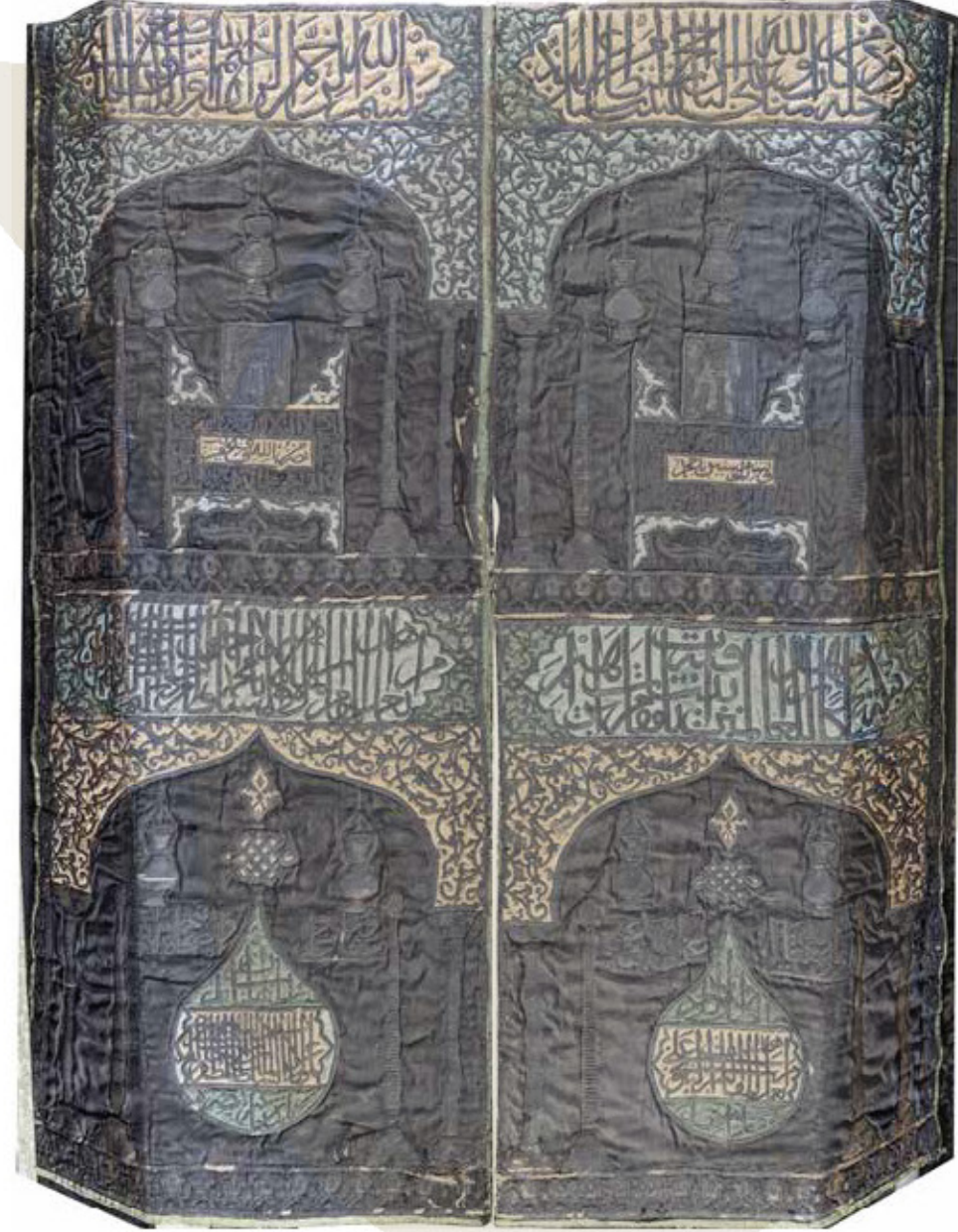
73.1. Sanduka Üzerindeki Makâm-ı İbrahim Kisvesi Parçalarından Oluşmuş Örtü

Sanduka üzerinde serili olan bu örtünün ölçüleri 250 x 194 cm'dir. Makâm-ı İbrahim kisvesinin dört cephesinden geniş olan alt parçaların sökülüp dikilmesi suretiyle dikdörtgen tek parça bir forma getirilmiş, yeşil renk kumaşla astarlanmıştır.²⁷² Örtünün zemini siyah ipek kumaştandır, sarı, yeşil ve mavi renklerde kumaş aplikeleriyle detaylandırılmıştır.

Üzerindeki hatlardan Sultan I. Ahmed döneminde yaptırıldığı belirlenmiş olan örtünün üretim tarihi Hicrî 1020'dir (?) (Milâdî 1611 / 1612). Örtü, metal tel kullanılarak dival işi; düz sarma, verev sarma teknikleri ve Türkişi; düz pesent, verev pesent teknikleri ile işlenmiştir. İşlemede kullanılan metal teller zaman içerisinde oksitlendiği için rengi belli olmamaktadır, ancak işlemenin bazı bölümlerinde altın renkli teller görülmektedir.

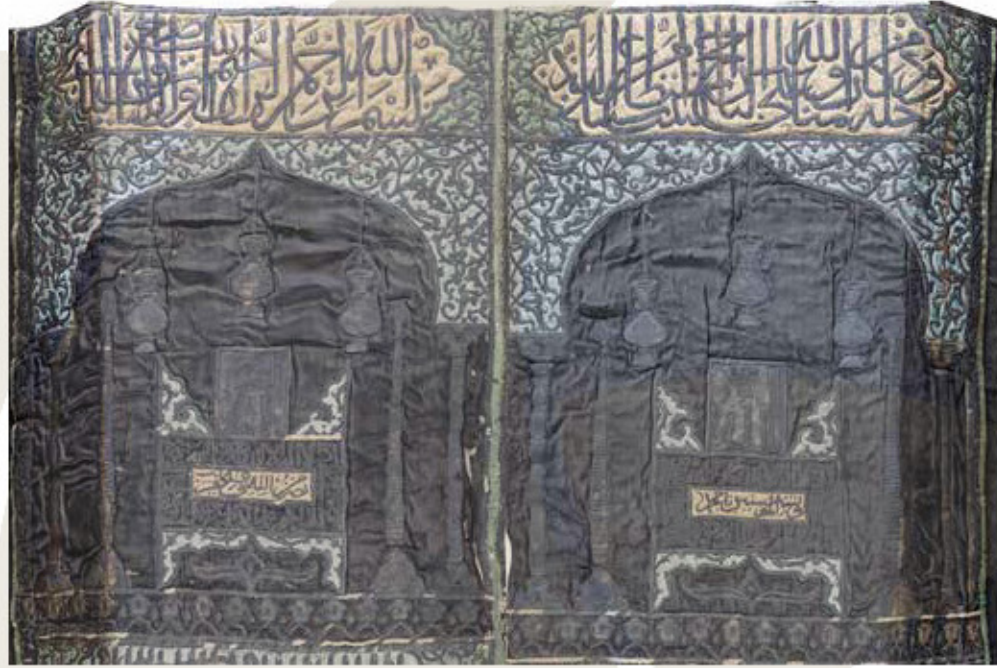
Örtüyü meydana getiren bu dört parçadan, sandukanın baş hizasındaki parçalar aynı desen kompozisyonunda, ayak hizasındaki iki parça da birbiriyle aynı desen kompozisyonundadır. Bu dört parçanın her biri üstte yazı şeridi ile başlayıp alt kenarda palmet (tepelik) motifinden hazırlanmış bordür ile tamamlanmaktadır. Yazı şeritlerinin altlarında, ikişer sütun üzerinde yükselen sivri kemer formu verilmiş alanlar oluşturulmuş ve bu alanlara, baş hizasındaki iki parçaya stilize edilmiş birer taht, ayak hizasındaki iki parçaya ise damla formunda birer madalyon işlenmiştir. Tüm parçalarda kemerler ve yazı şeritleri arasında kalan boşluklar rûmî motiflerle bezenmiştir.

²⁷² Bu örtüyü meydana getiren parçalar hakkında detaylı bilgi için bk. H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 286.

Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Makâm-ı İbrahim Kisvesi Parçalarından Oluşmuş Örtü

Sandukanın Baş Hizasındaki İki Parçanın Desen ve Hat Kompozisyonu:

Sandukanın Baş Hizasındaki İki Parça

Bu iki parçadaki yazı şeritleri sarı zemin üzerine siyah hatlıdır. Yazı şeritlerinin kenarlarında kalan boşluklara yeşil zemin üzerine siyah rûmî motifleri işlenmiştir.

Sağ parçadaki yazı şeridine, Âl-i İmrân Sûresi 97. âyetin “Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır” meâlindeki²⁷³ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا *Ve men dehalühü kâne aminâ ve lillâhi ‘ale’n-nâsi haccü’l-beyti meni’s-tetâ’a ileyhi sebîlâ*) bölümü işlenmiştir.

273 Âl-i İmrân Sûresi 97. âyetin meâli: “On da apaçık deliller, Makâm-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir (Kimseye muhtaç değildir, her şey O’na muhtaçtır)” (bk. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s. 71).

Sol parçadaki yazı şeridine ise, Besmele-i Şerif (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) *Bismillâhırrahmânırrahîm*) ve Âl-i İmrân Sûresi 96. âyetin²⁷⁴ başı²⁷⁵ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي *İnne evvele beytin vudî’a linnâsi lellezi*) işlenmiştir. Bu iki parçada yazı şeritleri ile sivri kemerler arasındaki boşluklara, mavi zemin üzerine siyah rûmî motifler işlenmiştir.

Yazı Şeridinden İşleme Detayı

Sivri kemerler içerisindeki kandillerin altına, sağ ve sol parçalarda aynı olmak üzere yan an mumların oturtulduğu iki şamdan arasında stilize edilmiş birer taht işlenmiştir. Dikdörtgen formdaki tahtın merkezi sarı zemindir. Sağ ve sol parçalarda bu sarı zemindeki hatlar farklıdır. Sağ parçadaki sarı zemine, Saff Sûresi 13. âyetten²⁷⁶ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ *Ve beşşiri’l-mü’minîn ve* *Yâ Muhammed*, soldakine ise Saff Sûresi 13. âyetten *Nasrun minallâhi ve fetihun karîb* işlenmiştir. Bu sarı dikdörtgen zemin etrafını çevreleyen siyah zemindeki hatlar iki parçada da aynıdır. Sarı dikdörtgen zeminin üstünden Kelime-i Tevhid

274 Âl-i İmrân Sûresi 96. âyetin meâli: “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ’be’dir” (bk. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s. 71).

275 Âyetin devamı sağ alt yazı şeridindedir.

276 Saff Sûresi 13. âyetin meâli: “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!” (bk. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s. 621).

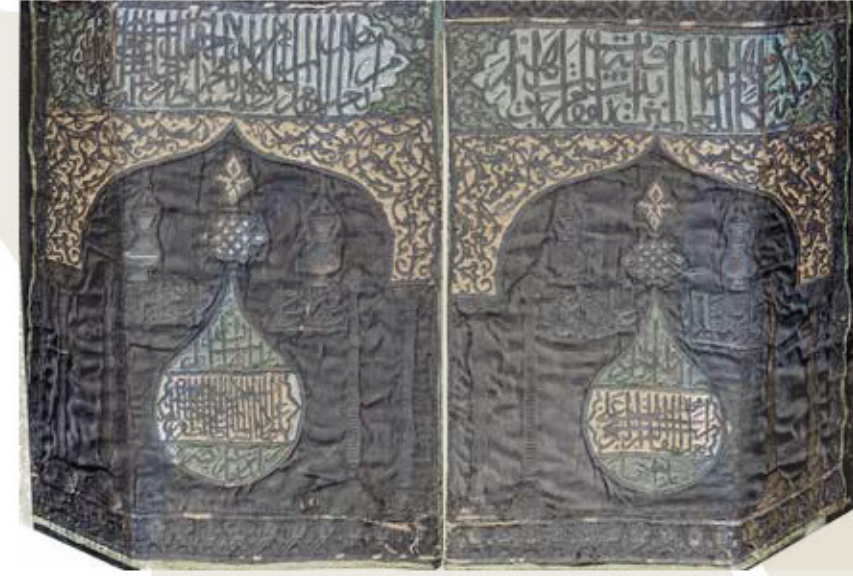
(*لا إله إلا الله محمد رسول الله*) ile başlayıp, sağdan *أرسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون* *Erselehü bi 'l-hüdâ ve dîni 'l-hakkâ liyüzahirahü 'alâ 'd-dîni küllihü velev kerihê 'l-müşrikân* ibaresi²⁷⁷ ile devam etmekte ve solda *صدق الله العظيم* *Sadekallahü 'l-'azîm* ile tamamlanmaktadır. Yine sağ ve soldaki parçalarda aynı olmak üzere, bu tahtların üstlerine kenarları düz sarma tekniğiyle çerçeve içerisine alınmış *Ya Allah* lafzı işlenmiştir.

Sandukanın Baş Hizasındaki Aynı Kompozisyona Sahip İki Parçadan Detay

277 Bu Arapça ibare, Saff Sûresi 9. âyete atıfta bulunmaktadır. Saff Sûresi 9. âyet ve meâli: *هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون* "O, kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidâyet ve hak din ile gönderendir" (bk. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 621).

Sandukanın Ayak Hizasındaki İki Parçanın Desen ve Hat Kompozisyonu:

Bu iki parçadaki yazı şeritleri mavi zemin üzerine siyah hatlıdır. Kenarlarda kalan boşluklara yeşil zemin üzerine siyah rûmî motifleri işlenmiştir.

Sağ parçadaki yazı şeridine, Âl-i İmrân Sûresi 96. âyetten *بِكَ مُمَارَكًا وَفَدَىٰ لِلْعَالَمِينَ* *Bibekkete mübâroken ve hüden lil 'âlemîn* ve Âl-i İmrân Sûresi 97. âyetin başı *فِي آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ* *Fîhi âyâtün beyyinatün makâmü İbrâhîm* işlenmiştir.

Sol parçadaki yazı şeridi ise örtünün künyesidir. Perdenin hangi padişah tarafından yaptırıldığı ve imal tarihi işlenmiştir.

امر بعمل هذا المقام المبارك مولانا السلطان احمد خان بن محمد بن مراد بن سليم بن سليمان بن سليم في سنة الف و عشرين

Emera bi-'ameli hâza 'l-makâmü 'l-mübârek Mevlânâ es-Sultân Ahmed Hân bin Mehmed bin Mûrad bin Selîm bin Süleyman bin Selîm fî sene elfin ve 'ısrîn?

Bu mübarek makamın yapılmasını, Selim oğlu Süleyman oğlu Selim oğlu Murad oğlu Mehmed oğlu Sultan Ahmed Han emretti. Sene Hicrî 1020 (Milâdî 1611 / 1612)

Örtünün Künyesinin Yazılı Olduğu Yazı Şeridi

Sivri kemerler içerisindeki kandillerin altına, sağ ve sol parçalarda aynı olmak üzere yan yan mumların oturtulduğu iki şamdan arasına damla formunda birer madalyon işlenmiştir. Madalyonlar düz sarma tekniğindeki şeritlerle üç bölüme ayrılmıştır. Her iki madalyonda da üst ve alt bölümler yeşil, ortadaki bölüm sarı renklidir. Sağdaki madalyonun sarı yazı şeridinden başlayarak soldaki madalyonun alt yeşil bölümünde tamamlanan bu madalyonlara da yine örtüyü yaptıran hükümdarın ismi işlenmiştir.

امر بعمل هذا المقام الشريف النبوي على / الصلاة والسلام / صاحبه افضل / اللولانا السلطان الملك
المظفر احمد خان بن محمد بن مراد بن سليم بن / سليمان بن سليم / بن بايزيد خان عر نصره

Emera bi-'amehi hāza'l-makāmü's-şerīfū'n-nebevī 'alā / (e)ş-salātü ve's-selāmü / şāhibuhū efdale? / el-Mevlānā es-Sultān el-Melik el-Muzaffer Ahmed Hān bin Mehmed bin Murad bin Selīm bin / Süleyman bin Selīm / bin Bāyezīd Hān 'azze naşruhū?

Sağ ve Soldaki Damla Formlu Madalyonlar

Bu damla formundaki madalyonların dışında kalan alana da, kandillerin altında hizalanarak sağdan itibaren *و رضى الله تعالى / عن ابي بكر وعمر / و عثمان و علي / و الصحابه اجمعين* ve *rađiyallāhu te 'alā / 'an ebū bekr ve 'ömer / ve 'osmān ve 'ali / ve 's-şahābe ecme'in* (Allah (c.c.) Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve sahâbenin hepsinden razı olsun) ibaresi işlenmiştir.

Örtüden Detay

İşleme Detayları

7.3.2. Kuşak

Sandukanın baş hizasına doğru örtülmüş olan kuşak 165 x 30 cm ölçülerindedir. Kenarları sarma tekniğiyle çerçevelenmiş kuşak siyah kumaştandır ve üzerine dival işi ile, *قَالَ اللَّهُ تَعَالَى كَاللَّاهُ تَعَالَى* *Qāla llāhu Te'ālā* (Allahü Te'ālā buyurdu ki) ibaresi, Neml Sûresi 30. âyet ve İsrâ Sûresi 80. âyet işlenmiştir.

Neml Sûresi 30. âyet:

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Innehū min Süleymān ve innehū bismillāhirrahmānirrahīm

“Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, “Bismillāhirrahmānirrahīm” diye başlamaktadır.”²⁷⁸

İsrâ Sûresi 80. âyet:

وَقُلْ رَبِّ اذْجَلِي مُدْخَلِي مُخْرَجِي صِنِّي وَأَخْرِجِي مُخْرَجِي صِنِّي وَأَجْعَلْ لِي مِنْ أَدْنِكَ سُلْطٰنًا نَصِيرًا

Ve kul rabbi edhjalni müdhalen şıdken ve ehricni mührace şıdken vec'al li min ledünke sultānen naşirā

“De ki: Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver.”²⁷⁹

278 Kur'an-ı Kerim Meâli, s. 418.

279 Kur'an-ı Kerim Meâli, s. 310.

7.3.3. Baş Levhası

Sandukanın baş ünitesinde, Makâm-ı İbrahim kisvesinden kesilmiş olan bir parça²⁸⁰ ve bu işlemeli parçanın altındaki kalan boşluklarda dokuma bir kumaş görülmektedir.

Sandukanın Baş Levhası

Üçgen formdaki işlemeli parçanın ortasında, sarma tekniğiyle çerçeve içerisine alınmış yeşil zeminli yatay yazı şeridi yer almaktadır. Bu yazı şeridine, Besmele-i Şerif (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *Bismillāhirrahmānirrahīm*) ile Bakara Sûresi 125. âyetin²⁸¹ başı *وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ* *Ve iz ce'alna 'l-beyte*) işlenmiştir. Bu şeridin iki yanındaki boşluklara *يا الله* *Yā Allāh*, *يا محمد* *Yā Muhammed* lafızları işlenmiştir. Üçgen parçanın taban kısmında, sarma tekniğiyle çerçeve içerisine alınmış yarım daireye yakın formda bir zemine, Bakara Sûresi 260. âyetin²⁸² başı *وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ* *Ve iz kâle İbrāhîmü rabbi erinî keyfe tuhyi 'l-mevtā*) işlenmiştir. Bu yarım daire formunun etrafına bulut motifi işlenmiştir.

280 H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 286.

281 Bakara Sûresi 125. âyetin meâli: “Hani, biz Kâbe’yi in sanlara toplanti ve güven yeri kılmiştık. Siz de Makâm-ı İbrahim’den ken dinize bir namaz yeri edin in. İbrahim ve İsmail’e şöyle emretmiştik: *Tavafed enler, kendini ibadete verenler, rükü ve secde edenler için evimi (Kâbe’yi) tertemiz tutun*” (bk. Kur'an-ı Kerim Meâli, s. 24).

282 Bakara Sûresi 260. âyetin meâli: “Hani İbrahim, *Rabbim! Bana ölüke nasıl dirilttiğini göster* demişti. (Allah ona) *İnanmıyor musun? deyin ce, Hayır (inandım) ancak kalbimin tamin alması için* demişti. Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uyararak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir” (bk. Kur'an-ı Kerim Meâli, s. 52).

7.3.4. Mihrişah Valide Sultan Sandukası Üzerindeki Örtülerin Desen Çizimi

Baş Levhasının Desen Çizimi

Kuşak Desen Çizimi

Sanduka Üzerindeki Makâm-ı İbrahim Kisvesi Parçalarından Oluşmuş Örtünün Desen Çizimi

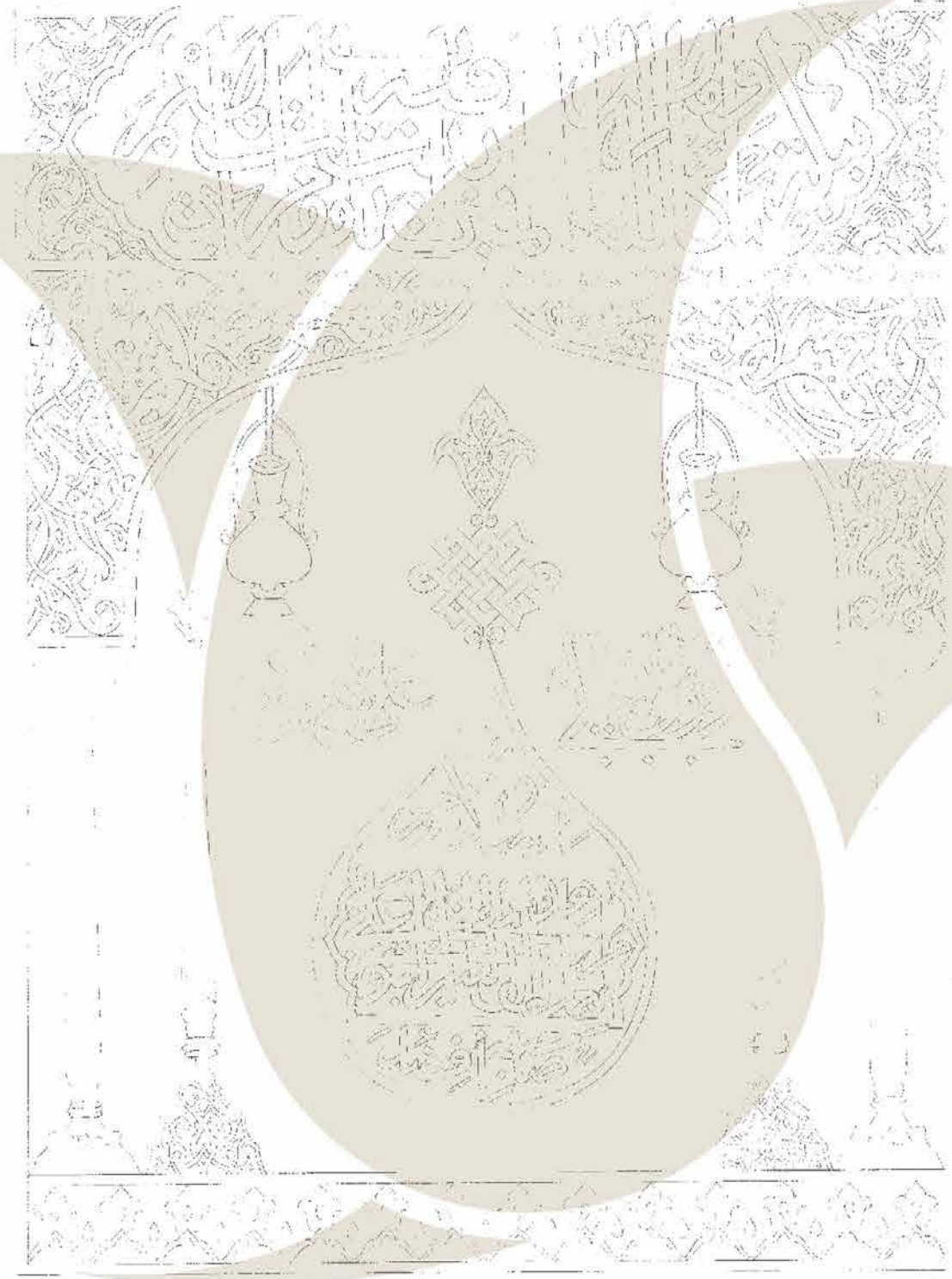
Örtünün Sol Üst Parçası

Örtünün Sağ Üst Parçası

Örtünün Sol Alt Parçası

Örtünün Sağ Alt Parçası

HATİCE SULTAN SANDUKASI İÇİN İŞLENMİŞ PÜŞİDENİN AYAK LEVHASINDAN DETAY

8. PÜŞİDE PROJESİ²⁸³ KAPSAMINDA MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİNDEKİ SANDUKALAR İÇİN HAZIRLANAN PÜŞİDELER

Püşide Projesi kapsamında, Mihrîşah Valide Sultan Türbesi'ndeki, Mihrîşah Valide Sultan, Beyhan Sultan ve Hatice Sultan sandukaları için orijinal püşideleri esas alınarak 2017 yılında yeni birer püşide hazırlanmıştır.

Mihrîşah Valide Sultan sanduka püşidesi, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü'nde, Beyhan Sultan sanduka püşidesi, Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü'nde, Hatice Sultan sanduka püşidesi de Antalya Olgunlaşma Enstitüsü'nde işlenmiştir.

Püşideler işlenmeye başlamadan önce, yeni püşidelerin aslına uygun olabilmesi için malzeme araştırmalarına başlanmış, öncelikli olarak kumaş araştırmaları yapılmıştır. İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürü Ali Osman Avcı, Tekstil Tasarım Restorasyon ve Konservasyon Uzmanı Levent İnan ve İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğünden Uzman Erman Güven ile yapılan görüşmeler neticesinde koton kadife kumaş kullanılmasına karar verilmiştir.

Mevcut püşidelerdeki motifler telle işlenmiş olduğundan, piyasada var olan tel ile denemeler yapılmış ancak yurt içi ve yurt dışından temin edilen tellerin çok sık kopmasından dolayı verim alınmadığı için % 50 metal, %50 sentetik ipele işleme yapılmıştır. Süslemede kurt ve tırtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır. Sanduka püşide desenlerinde boyut olmadığı ve işleme süresinin mümkün olduğu kadar kısa sürmesi istenildiği için kalıpların möhlükeyle kesilmesi yerine lazer

²⁸³ Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi himayesinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve T.C. Millî Eğitim Bakanlığı arasındaki işbirliği protokolü ile Restoratör-Çini Sanatkârı Sayın Ayşe Özkan koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Püşide Projesi hakkında detaylı bilgi için bk. *Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İşî Püşideler (Püşide 1)*, s. V - XX.

Proje tanıtım programı 16 Aralık 2017 tarihinde gerçekleştirilmiş olup (bk. Ek. Püşide Projesi Sergi ve Tanıtım Programı) proje kapsamında çalışmalar devam etmektedir.

kesim yapılmasına karar verilerek küçük desen parçalarıyla lazer kesim denemeleri yapılmıştır. Küçük parçalara yapılan lazer kesim işleminde iyi netice alınması sebebiyle püşide deseninin bütün olarak da kesilmesi denenmiş fakat yapılan ilk kesimin ardından titremeler ve yüksek ısı nedeniyle kömürleşmeler gözlenmiştir. Küçük parçalara yapılan lazer kesim işlemindeki netlik de sağlanamadığından, desen tekrar parçalar hâlinde kesilmiştir. Lazer kesim %80 oranında hızlanma sağlamıştır.

Mihrişah Valide Sultan Sandukası İçin İşlenen Püşide

8.1. Mihrişah Valide Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsünde, Mihrişah Valide Sultan sandukasının orijinal püşide deseni esas alınarak kırmızı koton kadife kumaştan hazırlanmıştır. Elde dival işi ile işlenmiş, süslemede kurt ve tırtl adı verilen malzemeler kullanılmıştır.

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Çalışma Ekibi:

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü: Yusuf GÜRLEK

- İlkey BELİBAĞLI - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Araştırma Bölümü

- Derya ADIGÜZEL - Türk Dili ve Edebiyatı
- Müşfika AKBULUT - Sanat Tarihi

Tasarım Atölyesi

- Melek İyem BÜKE - Tezhib
- Merve Berna TUTMAZ - Resim
- Meryem BAYRAKTAR - Tezhib
- Naciye AKSAKALOĞLU - El Sanatları
- Nergiz EREZ - Geleneksel El Sanatları
- Ömer Faruk ÖZOĞUL - Hüsn-i Hat
- Pınar ERTÜREN - Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Tasarımı

Grafik Atölyesi

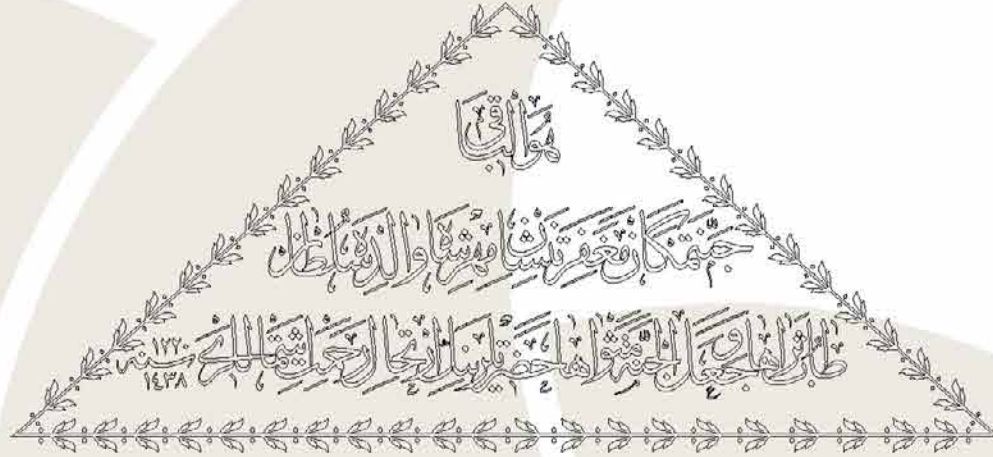
- Ebru Şıkyıldız ORALLI - Grafik Tasarım
- Şüheda ÜNALDI - Grafik Tasarım

Nakış Atölyesi

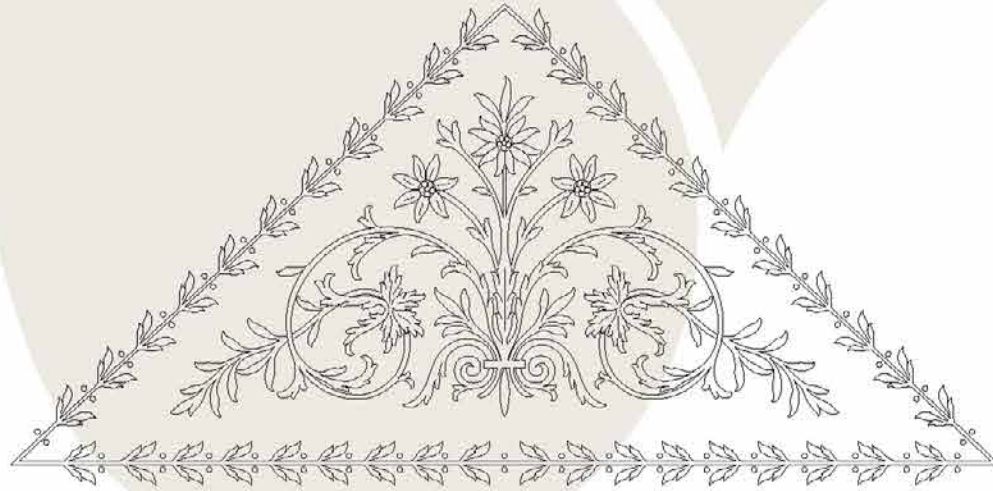
- Betül Zehra YETKİN - El Nakışı
- Melek KAYA - El Nakışı
- Nesrin DEĞİRMENCI - El Sanatları Nakış (Atölye Şefi)
- Nurcan KOPUZ - El Nakışı
- Şaziye BERATOĞLU - El Nakışı

*İsimler alfabetik olarak sıralanmıştır.

8.1.1. Mihrişah Valide Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

Mihrişah Valide Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhası

Püşidenin Sağ ve Sol Üst Parçaları

Mihrişah Valide Sultan Sandukasına İşlenen Püşidenin Baş Levhası

Mihrişah Valide Sultan Sandukasına İşlenen Püşidenin Ayak Levhası

*Sanduka püşidesinin baş levhasına, işleminin tamamlandığı Hicri 1438 (Milâdi 2017) tarihi eklenmiştir.

BEYHAN SULTAN SANDUKASI İÇİN İŞLENEN PÜŞİDE

8.2. Beyhan Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide

Kütahya Olgunlaşma Enstitüsünde, Beyhan Sultan sandukasının orijinal püşide deseni esas alınarak kırmızı koton kadife kumaştan hazırlanmıştır. Elde dival işi ile işlenmiş, süslemede kurt ve tırtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır.

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Çalışma Ekibi:

Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü: Hatice GÖREN

- Ayşe GÜL - Enstitü Müdür Yardımcısı / Giyim Üretim Teknolojisi
- Nermin YILMAZ - Enstitü Müdür Yardımcısı / Görsel Sanatlar

Tasarım Atölyesi

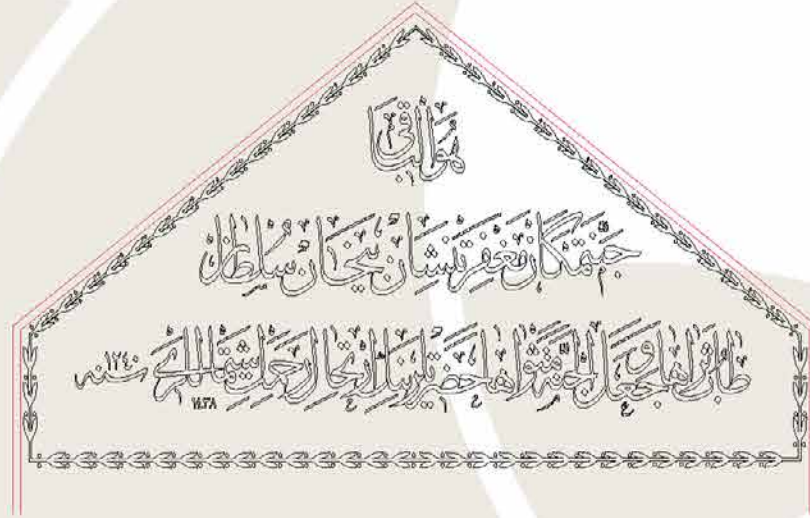
- Erdal SARUHAN - Bilişim Teknolojileri
- Nuri Erbay - Hüsn-i Hat

Nakış Atölyesi

- Afife CIYIK - El Nakışı
- Ayşe SARIÇAM - El Nakışı
- Ayşen ÖZTÜRK - El Nakışı
- Emine SARIKAYA - El Nakışı
- Esra ŞATIRER - El Nakışı
- Fatma GÜRCAN - El Nakışı
- Füsun DEĞİRMENCİOĞLU - El Sanatları Nakış
- Lütfiye İNAĞ - El Sanatları Nakış

*İsimler alfabetik olarak sıralanmıştır.

8.2.1. Beyhan Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

Beyhan Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhası

Püşidenin Sağ ve Sol Üst Parçaları

*Sanduka püşidesinin baş levhasına işlemenin tamamlandığı Hicri 1438 (Milâdi 2017) tarihi eklenmiştir.

HATİCE SULTAN SANDUKASI İÇİN İŞLENEN PÜŞİDE

8.3. Hatice Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşide

Hatice Sultan sandukasının orijinal püşidesi İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü deposunda olduğu için, önceki yıllarda çekilmiş fotoğraflarından faydalanılmış ve püşidenin Beyhan Sultan sanduka püşidesi ile benzer olduğu görülmüştür. Bu sebeple Hatice Sultan sanduka püşidesi, Beyhan Sultan sanduka püşidesinin orijinal deseni kullanılarak kırmızı koton kadife kumaştan hazırlanmıştır. Uzunluğu 261 cm olan püşidenin baş levhasının tepelikten alınan uzunluğu 114,5 cm - eni 106 cm, ayak levhasının tepelikten alınan uzunluğu 111 cm - eni 82 cm'dir.

Antalya Olgunlaşma Enstitüsünde elde dival işi ile işlenen püşidenin süslemesinde kurt ve tırtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır.

Hatice Sultan Sanduka Püşidesi Çalışma Ekibi:

Antalya Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü: Emine ERKAL

- Beyhan KAPLAN - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış
- Raziye ŞEN - Enstitü Müdür Yardımcısı / El Sanatları Nakış

Tasarım Atölyesi

- Arzu CAN - El Sanatları Teknolojisi / Nakış
- Gülten ŞAHİN - El Sanatları Teknolojisi / Nakış
- Hatice BİLİK - El Sanatları Teknolojisi / Nakış

Grafik Atölyesi

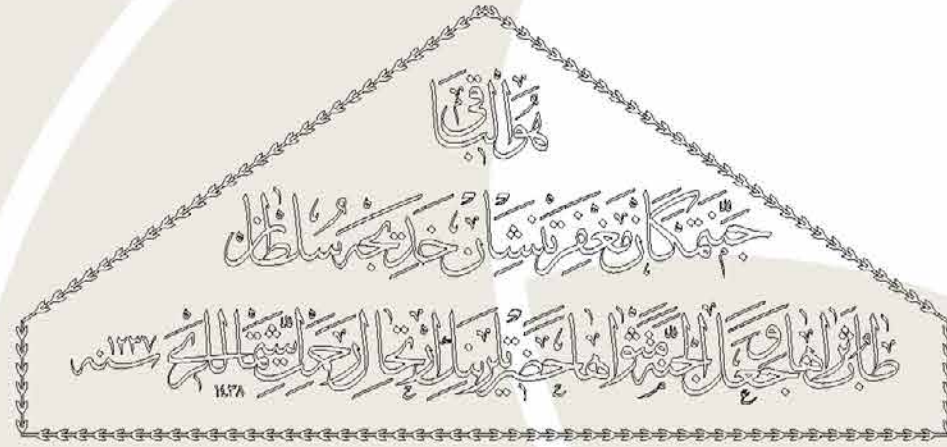
- Betül TOLA - Grafik ve Fotoğrafçılık
- Göze KÜÇÜKALAKAVUK - Tanıtım Pazarlama

Nakış Atölyesi

- Arife DÖNMEZ - El Nakış
- Belgin KESKİN - El Nakış
- Derya AKÇA - El Nakış
- Fatma BÖLÜK - El Nakış
- Macide BAŞOĞUL - El Nakış
- Nadime ERCAN - El Nakış
- Özge GÖKMEN YÜKSEL - El Nakış
- Selda AKKUŞ - El Nakış

*İsimler alfabetik olarak sıralanmıştır.

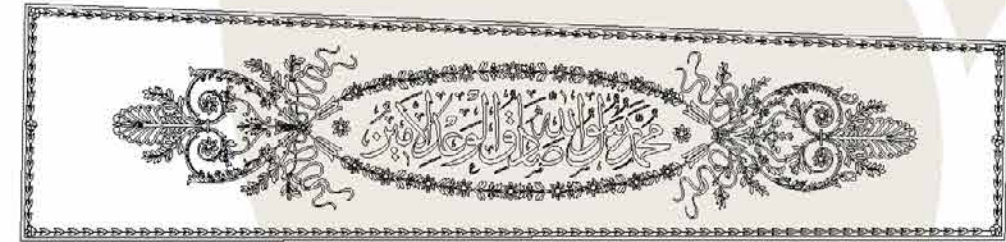
8.3.1. Hatice Sultan Sandukası İçin Hazırlanan Püşidenin Vektörel Desen Çizimi

Hatice Sultan Sanduka Püşidesi Baş Levhası

Hatice Sultan Sanduka Püşidesi Ayak Levhası

Püşidenin Sağ ve Sol Üst Parçaları

*Sanduka püşidesinin baş levhasına, işleminin tamamlandığı Hicri 1438 (Milâdi 2017) tarihi eklenmiştir.

EK

PÜŞİDE PROJESİ TANITIM PROGRAMI

Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi himayesinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki işbirliği protokolü ile Restoratör-Çini Sanatkâr Sayın Ayşe Özkan koordinatörlüğünde yürütülmekte olan “Püşide Projesi”nin tanıtım programı ve sergisi Sayın Hanımefendi’nin katılımıyla 16 Aralık 2017 tarihinde İstanbul Beykoz Mecidiye Kasrı’nda gerçekleşmiştir.

Olgunlaşma enstitüleri tarafından hazırlanmış olan 10 püşidenin sergilendiği programda, T.C. Milli Eğitim Bakanı Sayın İsmet Yılmaz, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Coşkun Yılmaz, T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürü Sayın Mehmet Nezir Gül, T.C. MEB Müsteşar Yardımcısı Sayın Ahmet Emre Bilgili ile siyaset, bürokrasi, iş dünyası, sanat ve moda camiasından seçkin konuklara püşide projesinin ilk kitabı “Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İş Püşideler” takdim edilmiştir.

Sergilenen Püşide	Hazırlayan Enstitü	Bulunduğu Türbe
Mevhibe Sultan sanduka püşidesi	Adana Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan I. Abdülhamid Türbesi
Hatice Sultan sanduka püşidesi	Ankara Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan II. Mahmud Türbesi
Hatice Sultan sanduka püşidesi	Antalya Olgunlaşma Enstitüsü	Mihrişah Valide Sultan Türbesi
Yusuf İzzeddin Efendi sanduka püşidesi	Bursa Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan II. Mahmud Türbesi
Şehzâde Şevket Efendi sanduka püşidesi	Eskişehir Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan II. Mahmud Türbesi
Atiyye Sultan sanduka püşidesi	İzmir Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan II. Mahmud Türbesi
Saliha Sultan sanduka püşidesi	Kayseri Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan II. Mahmud Türbesi
Beyhan Sultan sanduka püşidesi	Kütahya Olgunlaşma Enstitüsü	Mihrişah Valide Sultan Türbesi
Mihrişah Valide Sultan sanduka püşidesi	Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü	Mihrişah Valide Sultan Türbesi
Sultan I. Ahmed sanduka püşidesi	Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü	Sultan I. Ahmed Türbesi

Püşide Projesi Sergi ve Tanıtım Programı

Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi'nin Konuşması

T.C. Millî Eğitim Bakanı Sayın İsmet Yılmaz'ın Konuşması

İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Coşkun Yılmaz'ın Konuşması

Proje Koordinatörü, Restoratör-Çini Sanatkân Sayın Ayşe Özkan'ın Konuşması

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Yusuf Gürlek'in Konuşması

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Nakış Atölyesi'nde Dival İşi ile İşlenmiş Seccadenin Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi'ye Takdim Edilmesi

Püşide Sergisi

Püşide Projesi Kapsamında Hazırlanan Püşidelerin Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi Tarafından İncelenmesi

Püşide Projesi Kapsamında Hazırlanan Püşidelerin Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi Tarafından İncelenmesi

Püşide Projesi Kapsamında Hazırlanan Püşidelerin Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi Tarafından İncelenmesi

Püşide Projesi Kapsamında Hazırlanan Püşidelerin T.C. Millî Eğitim Bakanı Sayın İsmet Yılmaz Tarafından İncelenmesi

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

Ahmet Rasim. *Resimli Haritalar Osmanlı Tarihi*, C. 3, Faide 245, İstanbul 1326 - 1329.

Mehmed Ziya Bey. *İstanbul ve Boğaziçi (Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Âsâr-ı Bâkîyesi)*, Çevirmen: Cavide Pala, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul Kasım 2016.

III. Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme, yay. haz. V. Sema Arıkan, Ankara 1993.

Defter-i Mihrişah Sultan, İstanbul 1310 (Milâdi 1892 / 1893), <http://isamveri.org/pdfrisaleosm/R085512.pdf>.

Fatih Camileri ve Mescidleri, haz. Hakkı Alçep - Erdal Karaman, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Fatih Müftülüğü, Şubat 2017.

İstanbul Tarihî Çeşmeler Külliyesi, İSKİ, C. 1, İstanbul 2006.

İstanbul'un Çeşme ve Sebül Kitabeleri-1, haz. Hasibe Durmaz, Esra Yavuz, Murat Arslan, İstanbul Mayıs 2016.

Kitabelerin Kitabı Fatih / Fatih İlçesi Türk - İslam Devri Kitabeler Envanteri, İstanbul Haziran 2016, <http://www.fatih.bel.tr/assets/file/KitabelerinKitabiFatih/kitabelerinkitabifatih.pdf>.

Kur'an-ı Kerim Meâlî, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İşî Püşideler (Püşide 1), haz. Derya Adıgüzel - Müşfika Akbulut, İstanbul 2017.

Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar / Hanım Sultan Vakfiyyeleri, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1990.

AÇBA, Harun. *Kadın Efendiler (1839 - 1924)*, İstanbul 2007.

AKYILDIZ, Ali. *Harem'in Padişahı Valide Sultan / Harem'de Hayat ve Teşkilat*, İstanbul Kasım 2017.

ALPGÜVENÇ, Can. *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*, İstanbul 2010.

AYVANSARÂYI, Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail. *Hadikatü'l-Cevâmi'*, C. 1, Ramazan 1281, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/551>.

AYVANSARÂYI, Hüseyin Efendi - Ali Sâti' Efendi - Süleyman Besim Efendi. *Hadikatü'l Cevâmi'* (İstanbul Camileri ve Diğer Dini - Sivil - Mimari Yapılar), haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001.

BARIŞTA, Örcün. *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri*, Ankara 1999.

ÇEÇEN, Kâzım. *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984.

_____. *İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, yay. haz. Celal Koray, İstanbul 1999.

_____. *İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992.

ÇETİN, Yusuf. *Sakarya'nın Kültürel ve Tarihi Mirası*, İstanbul Mayıs 2009.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, Ankara 2015.

ELGİN, Necati. *Selim III*, Konya 1959.

GÖNCÜOĞLU, Süleyman Faruk. *İstanbul'un Önsözü "Eyüpsultan"*, İstanbul 2017.

HASKAN, Mehmet Nermi. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C. 2, Temmuz 2001.

KOÇU, Reşad Ekrem. *Hatice Sultan ile Ressam Melling*, İstanbul 2003.

NİRVEN, Saadi Nazım. *İstanbul Suları*, İstanbul 1946.

OKÇU, Naci. *Şeyh Gâlib Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78404/seyh-galib-divani.html>.

PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, Ankara 1971.

PAZAN, İbrahim. *Padişah Anneleri: Eserleriyle Valide Sultanlar*, İstanbul 2007.

PEROT, Jacques - Frédéric Hitzel - Robert Annegger. *Hatice Sultan ile Melling Kalfa, Mektuplar*, Çeviren: Ela Güntekin, İstanbul Şubat 2001.

SAKAOĞLU, Necdet. *Bu Mülkün Kadın Sultanları / Valide Sultanlar, Hatunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*, İstanbul 2008.

SEZER, Sennur - Adnan Özyalçiner. *Öyküleriyle İstanbul Anıtları II (Saray'dan Liman'a)*, C. 2, İstanbul 2010.

SÖZEN, Metin - Uğur Tanyeli. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul Kasım 1996.

TANIŞIK, İbrahim Hilmi. *İstanbul Çeşmeleri I*, İstanbul 1943.

_____. *İstanbul Çeşmeleri II*, İstanbul 1945.

TEZCAN, Hülya. *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017.

ULUÇAY, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul Mayıs 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1945.

YÜNGÜL, Naci. *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957.

TEZLER

AKARÇEŞME, İdris. *Mihrişah Valide Sultan Vakfı (Kurumları, Hayır Hizmetleri ve Akarları)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, İstanbul 2014.

KANLIÇAY, Sinem Sevinçtav. *Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2010, <http://hdl.handle.net/11527/12495>.

UĞURLU, Ayşe Hilâl. *III. Selim'in İstanbul'u: Siyasî ve Askerî Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Temmuz 2012, <http://hdl.handle.net/11527/6336>.

ÜZÜMKESİCİ, Tuba. *Taksim Topçu Kışlası ve Yakın Çevresinin Tarihsel Dönüşümü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Ekim 2010, <http://hdl.handle.net/11527/3281>.

MAKALELER

ATALAN, Özlem, "Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsaraylar, 19. Yüzyıl", www.turkishstudies.net/Makaleler/847927872_4AtalanOzlem-trh-83-120.pdf, s. 83 - 120.

ATEŞ, İbrahim, "Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S.15, Ankara 1982, s. 55 - 88.

BARIŞTA, H. Örcün, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19 ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIX, Ankara 2005, s. 463 - 480.

DURMAZ, Hasibe, "Hatice Sultan ve Hatice Sultan Çeşmesi", *Ahenk - Fikir Kültür Edebiyat Dergisi*, S. 53, Ekim 2017, s. 33 - 35.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Taksim'de Bir Câmi Vardı", <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=415>, Eylül 2012.

EYİCE, Semavi, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 26, Mart 1972, s. 129 - 164.

EYNALLI, Ebru - Ümmü Gülsüm Erdoğan, "Saklı Bir Tarihi Mekân; Bâlâ Süleyman Ağa Külliyesi", *Vakıf Restorasyon Yılığ*, S. 8, Yıl. 2014, s. 116 - 127.

GÜRBIYIK, Cengiz, "Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXIV, S. 1, Nisan 2015, s. 23 - 51.

HATTATOĞLU, Muhiddin, "Topçubaşı Bala Süleyman Ağa Mimari Manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, S. IV, Ankara 1958, s. 183 - 191.

İNAN, Ahmet, "Eyüp Sultan'da Mihrişah Valide Sultan İmaret", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu VIII*, Eyüp 2004, s. 22 - 27.

KAZANCIOĞLU, Habibe, "Mihrişah Vâlîde Sultan Su Bendi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 34, Aralık 2016, s. 93 - 123.

OKÇU, Naci, "Şeyh Gâlib Hayatı ve Eserleri", *Ekşioğlu Vakfı Dergisi*, S. 41, Kış 2013, s. 58 - 63.

SEÇGİN, Nuri, "Eyüp Mihrişah Valide Sultan Haziresi ve Köşk Tipi Lahitler", *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu*, İstanbul 2013, s. 629 - 644.

TEZCAN, Hülya, "Vakıf Eserlerde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 331 - 340.

UĞURLU, Ayşe Hilâl, "Siyâsî Bir Projenin İzinde Bânilik: Mihrişah Vâlîde Sultan'ın İmar Faaliyetlerini Yeniden Okumak", *Belleten*, C. LXXX, S. 287, Ankara 2016, s. 85 - 101.

YILMAZKURT, Gönül, “İstanbul Eyüp Sultan’da Mihrişah Valide Sultan Türbesi Sandukalarındaki Püşideler”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III*, Eyüp 1999, s. 304 - 313.

YÜKSEL, Sedit, “Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri”, *Türkiye İş Bankası Yayınları*, Ankara 1980, s. 21 - 22.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

AKSU, Hatice, “Rokoko”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 159 - 160.

ARTAN, Tülay, “Beyhan Sultan Sâhilsarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1994, s. 191 - 192.

_____, “Hatice Sultan Sahilsarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1994, s. 19 - 20.

BARIŞTA, H. Örcün, “Hatice Sultan Çeşmesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1994, s. 18 - 19.

BEYDİLLİ, Kemal, “Alemdar Mustafa Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 364 - 365.

BOZKURT, Nebi, “Şemse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 518.

_____, “Makâm-ı İbrâhim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2003, s. 412 - 413.

CANTAY, Tanju, “Alem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 354 - 356.

ÇEÇEN, Kâzım, “Taksim Suları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 478 - 480.

DERMAN, M. Uğur, “Mahmud Celâleddin Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2003, s. 359.

_____, “Yesârî Mehmed Esad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 486 - 487.

ERKAL, Mehmet, “Arşın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 411 - 413.

ERTUĞ, Zeynep Tarım, “İmaret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 219 - 220.

ERUZ, A. Fulya, “Sahilsaray”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 530 - 532.

ERZİNCAN, Tuğba, “Mesih Paşa Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 310 - 312.

EYİCE, Semavi, “Beyhan Sultan Çeşmesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 65.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Boğaziçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 251 - 262.

GÖNCÜOĞLU, Süleyman Faruk, “Humbarahane Kışlası ve Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 353 - 355.

KALKIŞIM, M. Muhsin, “Şeyh Galip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 54 - 57.

KARABEY, Turgut, “Tarih Düşürme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 80 - 82.

KÜÇÜK, Cevdet, "Bina Emîni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 179.

ÖZTÜRK, Nazif, "Mütevelli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 217 - 220.

PARLAK, Sevgi, "Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2005, s. 42 - 44.

SARICAOĞLU, Fikret, "Rûznâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 278 - 281.

TANMAN, M. Baha, "Bâlâ Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1994, s. 6 - 9.

_____, "Kasımpaşa Mevlevihânesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 554 - 555.

_____, "Yenikapı Mevlevihânesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 463 - 468.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Bâb-ı Defterî Başmuhâsebe Kalemi Defterleri

Defter Numarası: 6074 Tarih: 30 B 1209.

Cevdet Evkaf

Dosya Numarası: 21 Gömlek Numarası: 1027 Tarih: 5 R 1207.

Dosya Numarası: 31 Gömlek Numarası: 1501 Tarih: 16 Ş 1208.

Dosya Numarası: 521 Gömlek Numarası: 26342 Tarih: 29 Z 1269.

Hatt-ı Hümayûn

Dosya Numarası: 1411 Gömlek Numarası: 57452 Tarih: 29 Z 1205.

Dosya Numarası: 1464 Gömlek Numarası: 49 Tarih: 29 Z 1210.

Dosya Numarası: 1487 Gömlek Numarası: 63 Tarih: 29 Z 1218.

Dosya Numarası: 1653 Gömlek Numarası: 55 Tarih: 29 Z 1220.

Yıldız Mütenevvi Maruzat

Dosya Numarası: 303 Gömlek Numarası: 80 Tarih: 26 N 1325.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Emanet

Dosya Numarası: 807 Gömlek Numarası: 90 Tarih: 29 Z 1198.

Dosya Numarası: 188 Gömlek Numarası: 1 Tarih: 27 N 1205.

Dosya Numarası: 172 Gömlek Numarası: 13 Tarih: 9 R 1227.

Dosya Numarası: 174 Gömlek Numarası: 16 Tarih: 25 N 1229.

Dosya Numarası: 172 Gömlek Numarası: 11 Tarih: 1 Ca 1233.

Dosya Numarası: 172 Gömlek Numarası: 14 Tarih: 19 R 1236.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri

Gömlek Numarası: 2917 Tarih: 21 Ş 1210.

Gömlek Numarası: 4225 Tarih: 29 Z 1218.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ BELGELERİ

Defter Numarası: 636.

Defter Numarası: 58.

İTERNET ADRESLERİ

www.dailysabah.com
www.ekoyapi.com.tr
www.ekremlugraekinci.com
www.eyupsultan.bel.tr
www.fatih.bel.tr
www.haberturk.com
www.istanbuldakicamiler.com
www.khalilcollections.org
www.mustafacambaz.com
www.sp.gov.tr
www.suvakfi.org.tr
www.tdk.gov.tr
www.ttk.gov.tr
www.turkishstudies.net
www.uskudar.bel.tr
www.uskudaristanbul.com
acikerisim.tbmm.gov.tr
ekitap.kulturturizm.gov.tr
envanter.gov.tr
isamveri.org
kadineserleri.org
polen.itu.edu.tr
sapanca.bel.tr

